

Українське бюро
психофізіологічних досліджень
та безпеки

Колегія
поліграфологів
України

Мотлях О.І., Усіков І.П.

**Практика призначення та проведення
судових психофізіологічних експертиз й
експертних досліджень із використанням
комп'ютерного поліграфа**

(Методичні та практичні рекомендації)

УДК 343.144.5

Рекомендовано до друку Координаційною радою громадського об'єднання «Колегія поліграфологів України» (протокол № 14 від 15 вересня 2015 р.).

Рецензенти:

Іщенко А.В., доктор юридичних наук, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Назаров О. А. – кандидат психологічних наук, доцент, заступник начальника науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення діяльності ОВС ДНДІ МВС України, полковник міліції.

Рибальченко О.М. – директор ТОВ «Кадрова безпека», експерт-поліграфолог, заступник голови громадського об'єднання «Колегія поліграфологів України».

Мотлях О.І., Усіков І.П.

Практика призначення та проведення судових психофізіологічних експертиз й експертних досліджень із використанням комп'ютерного поліграфа (методичні та практичні рекомендації) : посібник / О.І. Мотлях, І.П. Усіков – К.: «Освіта України», 2015. – 210 с.

Рекомендації містять методичні і практичні питання щодо підготовки та проведення судових психофізіологічних експертиз й експертних досліджень із використанням комп'ютерного поліграфа та оцінки експертної діяльності, яка відображається у висновках експертів-поліграфологів з метою використання отриманих результатів у кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному провадженнях тощо.

Орієнтований посібник на практикуючих фахівців цього профілю діяльності та початківців, а також практичних працівників правоохоронних органів, органів прокуратури і суду й інших дослідників поліграфа.

Можуть бути використаними у практичній діяльності юристів різного профілю: адвокатів, правозахисників, слідчих і оперативних працівників правоохоронних органів, суддів, прокурорів, а також в науковій діяльності та навчальному процесі для студентів профільних вузів.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. Апробація поліграфних досліджень на прикладі діяльності Укрбюро ПФДБ.....	9
1.1. Практика поліграфних досліджень Укрбюро ПФДБ.....	9
1.2. Методологічно-психологічні підходи до проведення СПФЕВП чи ПФДВП, що беруться за основу поліграфологами Укрбюро ПФДБ.....	15
РОЗДІЛ 2. Теоретико-прикладні аспекти, пов'язані з проведенням СПФЕВП ЧИ ПФДВП.....	19
2.1. Окремі теоретико-прикладні питання проведення експертами- поліграфологам и СПФЕВП ЧИ ПФДВП.....	19
2.2. Терміни, що відводиться на виконання СПФЕВП чи ПФДВП.....	20
2.3. Достовірність, результативність і допустимість виконаних експертами-поліграфологами СПФЕВП чи ПФДВП.....	27
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ УКРБЮРО ПФДБ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ СПФЕВП ЧИ ПФДВП.....	31
3.1. Деякі практичні рекомендації щодо проведення ПФЕВП чи ПФДВП.....	31
3.2. Практичні рекомендації, пов'язані з передтестовою бесідою з підекспертною особою під час виконання СПФЕВП чи ПФДВП.....	34
3.3. Методичні рекомендації щодо підготовки тестів до проведення СПФЕВП чи ПФДВП.....	42
3.3.1. <i>Практичні прийоми і тести для використання в СПФЕВП чи ПФДВП..</i>	<i>46</i>
3.4. Рекомендації направлені на виявлення протидії з боку підекспертної особи під час виконання СПФЕВП чи ПФДВП.....	51
3.4.1. <i>Практичні прийоми направлені на виявлення протидії.....</i>	<i>53</i>
3.4.2. <i>Зразки висновків протидії підекспертної особи за результатами проведення СПФЕВП чи ПФДВП.....</i>	<i>55</i>
3.5. Рекомендації щодо підготовки експертних висновків поліграфологів виконаних ними в СПФЕВП чи ПФДВП.....	57
3.6. Зразки експертних висновків запропонованих поліграфологами Укрбюро ПФДБ.....	60
3.6.1. <i>Варіанти експертних висновків.....</i>	<i>60</i>
3.6.2. <i>Приклади експертних висновків.....</i>	<i>61</i>
3.6.3. <i>Варіанти експертних висновків за за результатами виконання комплексної психолого-психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа.....</i>	<i>63</i>

ВИСНОВКИ.....	65
----------------------	-----------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
--	-----------

ДОДАТКИ (Зразки документів з практики Укрбюро ПФДБ)

Додаток 1. Висновок № 77 психофізіологічної експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа

Додаток 2. Заява про згоду на проходження експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа

Додаток 3. Зобов'язання

Додаток 4. Адвокатський запит

Додаток 5 та 6 Клопотання про призначення судової психофізіологічної експертизи у кримінальному провадженні

Додаток 7. Клопотання про забезпечення доказів і призначення призначення судової психофізіологічної експертизи у цивільній справі

Додаток 8. Клопотання про проведення психофізіологічної експертизи із застосуванням комп'ютерного поліграфа

Додаток 9. Договір на проведення психофізіологічної експертизи (дослідження) із застосуванням поліграфа

Додаток 10. Постанова про призначення судово-психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа

Додаток 11. Дозвіл на видачу посвідчення

Додаток 12. Постанова про закриття кримінального провадження

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КК України	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України
НДІСЕ	Науково-дослідний інститут судових експертиз
МВС	Міністерство внутрішніх справ
ОВС	Органи внутрішніх справ
ОРД	Оперативно-розшукова діяльність
СПФЕВП	Судова психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа
ПФДВП	Психофізіологічне дослідження з використанням поліграфа
Укрбюро ПФДБ	Українського бюро психофізіологічних досліджень та безпеки
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань

ВСТУП

Упровадження сучасних науково-технічних знань і новітніх наукових розробок у вітчизняну правозастосовну діяльність, дає можливість вирішення ключових завдань, зокрема українського кримінального судочинства, яке направлене на встановлення об'єктивної дійсності у вчиненому та зареєстрованому в ЄРДР кримінальному правопорушенні. Варто зазначити, що досягнення розвитку науково-технічного прогресу та впровадження його результатів у правозастосовну діяльність, шляхи використання науково-технічних знань та спеціальних засобів у розслідуванні злочинів, постійно привертали увагу вчених процесуалістів та криміналістів. Як позитивне слід відзначити, що набуття чинності новим КПК України докорінно змінило систему вітчизняного кримінального судочинства й створило нові орієнтири для подальшого реформування правової системи в нашій державі, зокрема це стосується правоохоронних органів, органів прокуратури, суду з метою найефективнішого забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Прогресивні новели чинного КПК України також дали можливість розширити засади застосування спеціальних знань учасниками кримінального процесу для забезпечення повноти доказів з метою встановлення об'єктивної дійсності у розслідуваному злочині та захисту особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, охорони її прав, свобод та законних інтересів.

Так, у КПК України зазнали змін й підходи щодо використання спеціальних знань уповноважених осіб, на яких покладено державою розслідувати кримінальні правопорушення та забезпечення ними джерел доказів, що надає сторонам кримінального процесу значно більше можливостей використання в доказуванні результатів виконаних судових експертиз.

Разом з тим, багато питань впровадження досягнень науки і техніки, а також спеціальних знань відповідного профілю, в розслідуванні злочинів досі залишаються малодослідженими або дискусійними. До переліку таких належать знання, пов'язані з виконанням фахівцями-поліграфологами судових психофізіологічних експертиз та експертних досліджень з використанням поліграфа і застосуванням отриманих результатів у вітчизняній правозастосовній практиці (СПФЕВП чи ПФДВП). Нагадаємо, що починаючи з 01.11. 2010 року професія «експерт-поліграфолог» офіційно включена до Національного класифікатору професій України (код 2144.2), що є державним визнанням даної професії, хоча як програмно-інженерної (наказ Держспоживстандарту України від 28 липня 2010 року № 237).

Стан сьогодення України та достатній міжнародний досвід системного використання поліграфа, створює умови для впровадження цього приладу та його результатів у різні сфери вітчизняної правозастосовної практики. Цьому сприяє чинне вітчизняне законодавство, наукове обґрунтування поліграфа, як науково-технічного приладу, напрацьований власний практичний досвід його застосування, зокрема у кримінальному провадженні та розробка відповідних

методик щодо виконання цих спеціальних експертних досліджень під контролем поліграфа.

Правовими підставами проведення СПФЕВП чи ПФДВП є низка законодавчих і підзаконних актів України, які прямо чи опосередковано регулюють цю діяльність з метою перевірки отриманих інформаційних даних чи здобуття нових для прийняття відповідного, в тому числі процесуального, рішення по суті з'ясування питання.

Більше того, чинне законодавство України дозволяє залучати спеціалістів-поліграфологів, як експертів, для проведення судових експертиз в рамках кримінального, цивільного, адміністративного, господарського провадження. До прикладу, саме на спеціаліста-поліграфолога, якого залучають до участі в кримінальному провадженні як експерта-поліграфолога на підставі ч. 4 ст. 38; ч. 1 ст. 243; ч. 2 п. 4 та 5 ст. 244 КПК України покладається проведення СПФЕВП у зв'язку з відсутністю в державних інституціях Міністерства юстиції України даного виду експертної діяльності.

Щодо переліку інших необхідних правових норм, які регулюють означену вище діяльність, то вони міститися в:

1) ст. 17, 20, 22, 47, 69, 84, 93, 101, 242 243 КПК України (для суддів ст.ст. 75, 77, 196, 273);

2) ст. 53, 54, 57, 59, 60, 66, 133, 134, 143, 144 ЦПК України;

3) ст. 7, 9, 10 Закону України «Про судову експертизу»;

4) ст. 8 п. 1 та п. 18 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

4) ст. 20 п. 10 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

5) ч. 1 та 2 ст. 50 Закону України «Про Національну поліцію»;

6) наказів МВС України:

– «Про проведення експерименту щодо використання комп'ютерних поліграфів у діяльності органів внутрішніх справ» № 743 від 28.08.2001 року.

– «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України», зареєстрованого у Мін'юсті України 27.10.2004 № 1365/ 9964) № 842 від 28.07.2004 року;

7) інструктивних документів:

– «Інструкції про порядок використання в діяльності ОВС поліграфів (комп'ютеризованих приладів реєстрації психофізіологічних реакцій людини)», затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 27.10. 2004 за № 1373/9972 року;

– «Інструкції щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі Міністерства доходів і зборів України», затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 11.10. 2013 за № 1748/24280. Вищезазначена Інструкція на теперішній час використовується в роботі Державної фіскальної служби України;

– «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої Наказом Міністерства юстиції України 08.10.98 N 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. N 1950/5), зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 02.01. 2013 р. за № 1/22533. Та з урахуванням змін, внесених від 27.07.2015 за №1350/5 до «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 29.07.2015 р. за № 915/27360, про доповнення розділу VI п.6.8 «Про можливість проведення опитувань із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа»;

– «Інструкції про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України», затвердженої Наказом Міністерства юстиції України 29.04.2015 N 477/26922 та ін.

Враховуючи те, що в Україні на даний час не існує єдиної методики виконання СПФЕВП чи ПФДВП, є можливість проведення експериментів на кшталт апробації з поліграфними текстами, підходами до проведення цих досліджень, варіативності підготовки висновків поліграфологів тощо. Важливість цих експериментів полягає в тім, що вони дають можливість відстежувати процес сприйняття та оцінювання їх досудовим слідством, стороною забезпечення захисту (адвокатами), суддями і судовою практикою, громадськістю тощо. У результаті це допоможе сформулювати ключові питання, які створять основу для експертного висновку, з урахуванням основоположних принципів науковості, етичності, обґрунтованості, зрозумілості, переконливості, доцільності, допустимості. Надалі це слугуватиме деяким розробленим шаблоном експертному висновку, який поступово вибудовуватиметься із практики проведених СПФЕВП чи ПФДВП. На разі ж, досягнення всього цього вдається забезпечити за рахунок особистого авторитету, професійної майстерності і просто громадянського ентузіазму. Більше того, вдається не просто утримувати, а й нарощувати кількість проведених експертиз з використанням поліграфа, це вказує на правильність обраного напрямку дослідження щодо належної оцінки одержуваних результатів слідчими, прокурорами, захисниками (адвокатами), суддями, а також потерпілими, свідками, підозрюваними, обвинуваченими, засудженими. По суті це унікальна за своєю сутністю і можливостями в часі ситуація, в якій би хотілося б знайти та отримати державну підтримку поліграфу в Україні. Разом з тим, це створить умови для подолання сформованого у частини громадян України стереотипу несприйняття цього науково-технічного приладу, в силу недостатньої поінформованості про його самого, переваги щодо його використання та значущості отриманих за допомогою його інформаційних даних для правозастосовної практики.

Розроблені нами та запропоновані до відкритого обговорення Методичні рекомендації щодо проведення судових експертиз та експертних досліджень з

використанням поліграфа, на наш погляд, зможуть допомогти поліграфологам у вирішенні низки неординарних питань, пов'язаних з специфікою підготовки, проведення та оформленням результатів цих спеціальних досліджень.

РОЗДІЛ 1.

АПРОБАЦІЯ ПОЛІГРАФНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ПРИКЛАДІ

ДІЯЛЬНОСТІ УКРБЮРО ПФДБ

1.1. Практика поліграфних досліджень Укрбюро ПФДБ

Розроблені та запропоновані нами Методичні рекомендації пройшли апробацію практикою й часом, і побудовані на емпіричному досвіді, підготовлених експертних висновків та позитивній оцінці вітчизняних слідчих, прокурорів, суддів. Саме на них побудована практична діяльність Укрбюро ПФДБ, установи, яка ґрунтовно спеціалізується на проведенні психофізіологічних експертиз та перевірок з використанням поліграфа у різних сферах суспільних правовідносин, і є одним із вітчизняних лідерів впровадження передових ідей розвитку поліграфа в Україні. Слід зазначити, що з достатньо великої кількості проведених СПФЕВП чи ПФДВП поліграфологами Укрбюро ПФДБ, понад шістдесят експертиз мають позитивні процесуальні рішення та вирoki суду. Для наочного уявлення щодо окремих з них, пропонується Реєстр судових рішень Міністерства юстиції України, на прикладі викладених нижче кримінальних проваджень (кримінальних справ). А саме рішення:

1. Баришівського районного суду Київської області (Злочини проти волі, честі та гідності особи; Незаконне позбавлення волі або викрадення людини). / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20853474>;
2. Гайсинського районного суду Вінницької області (Злочини проти власності; Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем). / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33952917>;
3. Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області (Злочини у сфері службової діяльності; Зловживання владою або службовим становищем). / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28731363>;
4. Личаківського районного суду м. Львова (Злочини проти життя та здоров'я особи (крім проваджень, що відкривалися за скаргою потерпілого); Умисне вбивство). / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31422491>;

5. Івано-Франківського міського суду (Злочини проти статеві свободи та статеві недоторканності особи; Насильницьке задоволення статеві пристрасті неприродним способом). / [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23975190>;
6. Ковельського міськрайонного суду Волинської області (Злочини проти життя та здоров'я особи (крім проваджень, що відкривалися за скаргою потерпілого); Умисне вбивство. / [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20853474>
7. Личаківського районного суду м. Львова (Злочини проти життя та здоров'я особи) / [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36222547> та ін.

Окрім зазначеної вище судової практики Укрбюро ПФДБ, існує і практика інших українських поліграфологів, які проводили судові експертизи із застосуванням поліграфа, де їх результати враховувалися як доказ у відкритих провадженнях в судах України різних рівнів. Даний аналіз був проведений експертом-поліграфологом, психологом, к.психол.н., доцентом Назаровим О.А. Надана ним інформація отримана з Єдиного державного реєстру судових рішень судів України – автоматизованої системи збору, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень відповідно до вимог положень Закону України «Про доступ до судових рішень», розташованого на порталі Судової влади України - www.reyestr.court.gov.ua.

1. Постанова № 430308 Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 15.02.2007 р. у кримінальній справі №5-117 к 07, порушеної за ст. 115 ч.2 п.4 КК України, головуючий суддя Пивоваров В.Ф. / Джерело повного тексту вироку [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/430308>.
2. Вирок № 1094779 Апеляційного суду Житомирської області від 03.11. 2006 р. у кримінальній справі 1-32 / 2006, порушеної за ст. 115 ч.2 п.4 КК України, головуючий суддя Захарчук С.В. / Джерело повного тексту вироку [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/1094779>.
3. Вирок № 92 321 Апеляційного суду Полтавської області від 22.03.2006 р. у кримінальній справі № 1-6 / 2006, порушеної за ст.ст. 187 ч.4, 115 ч.2 п.6 КК України, головуючий суддя Ландар А.В. / Джерело повного тексту вироку [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/92321>.
4. Вирок № 3909595 Апеляційного суду Полтавської області від 05.12.2007р. у кримінальній справі № 1-32-2007, порушеної за ст.ст.115 ч.2 п.6, 187 ч.4 КК України, головуючий суддя Кисіль А.М. / Джерело повного тексту вироку [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/3909595>.

5. Вирок № 20748655 Оржицького районного суду Полтавської області від 13.01.2012 р. по кримінальній справі № 1-24 / 11, порушеної за ст. 121 ч.2 КК України, головуючий суддя Грузман Т.В. / Джерело повного тексту вироку [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/20748655>.
6. Вирок № 10799767 Полтавського районного суду Полтавської області від 16.06.2010 р. у кримінальній справі № 1-69 / 2010 р., порушеної за ст. 365 ч.2 КК України, головуючий суддя Рябішін А.А. / Джерело повного тексту вироку [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/10799767>.
7. Постанова № 24704154 Апеляційного суду м.Києва від 22.05.2012 р. у кримінальній справі № 11/2690/921/2012, порушеної за ст.187 ч.3 КК України, головуючий суддя Фрич Т.В. / Джерело повного тексту вироку [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/24704154>.
8. Вирок № 14593668 Ковальського міськрайонного суду Волинської області від 10.02.2011 р. у кримінальній справі №1-7 / 11, порушеної за ст.115 ч.1 КК України, головуючий суддя Василюк А.С. / Джерело повного тексту вироку [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/14593668>.
9. Вирок № 9400244 Оболонського районного суду м.Києва від 18.03.2010 р. у кримінальній справі № 1-14 / 2010, порушеної за ст.121 ч.2 КК України, головуючий суддя Жук А.В. / Джерело повного тексту вироку [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/9400244>.
10. Вирок № 20795731 Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 05.12.2011 р. у кримінальній справі № 1-384 / 2011, порушеної за ст.ст. 296 ч.4, 186 ч.2, 27 ч.5 КК України, головуючий суддя Корольова Г. Ю. / Джерело повного тексту вироку [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/20795731>.
11. Вирок № 10682076 Ковпаківського районного суду м. Суми від 29.07.2010 р. у кримінальній справі №1-391 / 10, порушеної за ст.115 ч.1 КК України, головуючий суддя Хитров Б.В. / Джерело повного тексту вироку [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/10682076>.

Разом з тим є приклади судових рішень, які заперечували визнання результатів виконаних СПФЕВП чи ПФДВП як одного із можливих джерел доказів у кримінальному провадженні, що суперечать чинному законодавству України. А саме:

1. Вирок № 9049278 Апеляційного суду Житомирської області від 11.02.2008 р. у кримінальній справі №1-3 / 08, порушеної за ст.ст. 27 ч.2, 115 ч.2

п.11, 12, 13, 263 ч.1 КК України, головуючий суддя Гузовский А.Г. / Джерело повного тексту вироку [Електронний ресурс] – Режим доступу :

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/9049278>.

2. Постанова № 2134242 Апеляційного суду Житомирської області від 31.07.2007 р. у кримінальній справі № 11-529 / 2007, порушеної за ст.ст. 115 ч.1, 309 ч.1 КК України, головуючий суддя Фоміна Ю.В. (доповідач суддя Гузовский А.Г). / Джерело повного тексту вироку [Електронний ресурс] – Режим доступу :

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/2134242>.

Натомість, перелік позитивних судових рішень, в яких до уваги бралися результати СПФЕВП чи ПФДВП лише зростає, що в свою чергу засвідчує важливість цих спеціальних досліджень для вітчизняного кримінального судочинства.

Однак, повертаючись до питання Методичних рекомендацій означеної теми дослідження варто зазначити, що дійсно нині в українській практиці застосування поліграфа немає загальновизнаної методики, яку можна було б взяти за основу для проведення СПФЕВП чи ПФДВП, і котра відповідала б єдиній формі та змісту. Проте це не слід вважати суттєвим недоліком, оскільки, як відомо, експерт самостійно обирає доцільну йому методику і технічні засоби, необхідні для її виконання.

Загально відомо, що методика проведення судово-експертної діяльності – це система категоричних або альтернативних науково обґрунтованих рекомендацій щодо вибору і застосування в певній послідовності й у певних умовах (існуючих або тих, які необхідно створити) методів, прийомів і засобів (пристроїв, приладів, апаратури) для розв'язання експертного завдання. Вибір відповідної методики залежить від обсягу і характеру матеріалу, який є в розпорядженні експерта; об'єктивних і суб'єктивних чинників, що впливають на її реалізацію; специфіки з'ясування питань, що має на меті встановити слідство чи суд.

Усі існуючі нині методики проведення СПФЕВП чи ПФДВП мають міжнародний формат свого застосування, як в інших країнах, так і в Україні. Вони є практично однаковими у своїх методичних підходах щодо реалізації, за винятком певних особливостей, які стосуються окремих методичних складових, пов'язаних з особливостями соціального середовища в якому перебувають підекспертні особи, їх етнічних, релігійних та інших поглядів та станів.

В основу нашої методики покладено кращий досвід американських та російських і поліграфічних шкіл, досвід яких застосовується вітчизняними фахівцями Укрбюро ПФДБ. Зокрема, рекомендації Американської асоціації поліграфологів, які стосуються застосування тестових методик – Backster's Tecnique, Utah Zone Comparison Technique, Federal ZCT, DLST та використання емпіричної системи оцінки отриманих даних ESS.

З російського досвіду використано науково обґрунтований досвід відомого поліграфолога С.В. Поповичева, який виклав свою наукову позицію у

дисертаційному дослідженні «Взаємозв'язок потреби у безпеці суб'єкта та вірогідності виявлення брехні в опитуванні з використанням поліграфа». У цій науковій праці автор доступно і повно визначив головні методологічні та методичні засади, які складають основу для проведення СПФЕВП чи ПФДВП.

Власне бачення щодо методичних та процесуальних питань, пов'язаних з поліграфом та його результатами у кримінальне провадження запропонував вітчизняний науковець-поліграфолог О.І. Мотлях у своєму дисертаційному дослідженні «Інструментальна діагностика достовірності вербальної інформації та використанні її результатів у кримінальному провадженні»¹. Наукова праця уособлює собою змістовний теоретичний і практичний виклад матеріалу. Автором розроблено алгоритм для методики СПФЕВП чи ПФДВП. Обґрунтовано та запропоновано ключові складові, які формують підготовлений висновок експерта-поліграфолога за результатами проведення ним цієї специфічної експертизи.

Ці та інші наукові розробки в напрямі дослідження поліграфа та проблемні питання, пов'язані з його використанням стали підґрунтям для низки дисертаційних досліджень молодих вітчизняних дослідників поліграфа, зокрема О. В. Линник та Т. А. Лешукович. Їх праці вирізняються раціональним підходом до сутності поліграфології та її місця в системі наукових, практичних і спеціальних знань. Цілком погоджуємося з позиціями молодих учених, оскільки потреба у висвітленні цього питання не повинна мати жодних обмежень для української громадськості в технології реалізації цих досліджень. Саме недостатність теоретичних знань у даному питанні, обізнаності в підходах до технологій проведення СПФЕВП чи ПФДВП викликає своєрідну фобію в частини пересічних співвітчизників відносно цих спеціальних досліджень. Вони навіть і не до кінця уявляють значущості поліграфа, особливо в питаннях кримінального судочинства, коли в інший спосіб, як без допомоги цього науково-технічного приладу, людина немає можливості довести свою невинуватість у підозрі чи обвинуваченні її у вчиненні конкретного злочину. Поліграф стає тією соломинкою, за яку чіпляється потопелець. До прикладу, сучасний стан експертних висновків проведених психофізіологічних експертиз з використанням поліграфа засвідчує, що обвинувальні судові рішення становлять не більше 15 % від усієї кількості виконаних судових експертиз у відкритих кримінальних провадженнях. Решта, майже 85 %, – це експертизи щодо громадян та проведених відносно них СПФЕВП чи ПФДВП у кримінальних провадженнях, в яких приймалися процесуальні рішення про відмову або призупинення в кримінальному переслідуванні чи виправдання особи. Тобто, психофізіологічна експертиза із використанням поліграфа, переважною більшістю випадків, виявлялася більш потрібною і корисною саме для підтвердження невинуватості особи у вчиненні

¹ Мотлях О.І. Інструментальна діагностика достовірності вербальної інформації та використання її результатів у кримінальному провадженні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О.І. Мотлях. – К., 2014. – 32 с.

кримінального правопорушення. Слід визнати, що така ситуація є природною і виправданою, адже проведення інструментальних досліджень через поліграф не варто розглядати як засіб для підтвердження винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення, тому що в основі будь-якого подібного опитування, психологічною складовою є насамперед бажання людини підтвердити правдивість своїх тверджень, тобто потреба в реалізації самозбереження. Мало хто з доброї волі шукає де б пройти поліграфну перевірку просто з цікавості, як правило до такого вибору змушують певні зовнішні обставини. З цієї причини, презумпція невинуватості завжди є першоосновою методичного підходу для підготовки та проведення СПФЕВП чи ПФДВП.

Таблиця 1.1. Категорії прийнятих судових і процесуальних рішень з урахуванням висновків психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа (практика Укрбюро ПФДБ за 2009-2015 р.)

Обвинувальні судові рішення (з урахуванням випадків розгляду проваджень без оцінці доказів)	11 (15%)
Виправдувальні рішення (суд, прокуратура)	3 (4%)
Відмова у кримінальному переслідуванні (досудове слідство)	52 (67%)
Розглядаються	10 (14%)

Таблиця 1.2. Категорії кримінальних проваджень за КК України, за якими проводились психофізіологічні експертизи з використанням поліграфа (практика Укрбюро ПФДБ 2009-2015 р.)

Вбивства (в т.ч. замовні)	33
Тяжкі тілесні ушкодження	9
Дорожньо-транспортні пригоди	4
Викрадення людини (в т.ч. інсценування)	2
Доведення до самогубства	2
Згвалтування	4
Педофілія	3
Крадіжки, грабежі	9
Хуліганство, підпали	4
Збут наркотичних речовин	4
Рейдерство	1
Посадові злочини (в т.ч. з підтвердженням ОЗГ)	5

Цивільні та адміністративні провадження	7
--	---

1.2. Методологічно-психологічні підходи до проведення СПФЕВП чи ПФДВП, що беруться за основу поліграфологами Укрбюро ПФДБ

При проведенні СПФЕВП чи ПФДВП, з метою перевірки в особи достовірності вербальної інформації події минулого, а також встановлення її причетності до відкритого кримінального провадження у вчиненому злочині, необхідно вести мову про ідеальні сліди відображення (сліди пам'яті людини). Дана позиція обґрунтовується тим, що слідчий або суд завжди зіштовхуються саме з такого роду слідами пам'яті потерпілих, свідків, підозрюваних, обвинувачених, підсудних на основі яких були проведені процесуальні дії та отримані матеріалізовані джерела доказів. Наскільки зміст отриманих вербальних даних від осіб різного процесуального статусу в конкретному кримінальному провадженні є достовірним і відповідає дійсності покладається ініційованою стороною на СПФЕВП чи ПФДВП і є ключовим питанням цього спеціального дослідження.

Технічний бік методу виконання цієї експертизи полягає в одночасному запису інформації відносно стану різних систем організму людини, що фіксується поліграфом. У даний час на вітчизняному ринку є значна кількість поліграфів, які реєструють різні фізіологічні процеси людського організму, і забезпечують їх візуальне зображення, зберігання зареєстрованих даних та їх обробку. Тому їх вибір є прерогативою самого поліграфолога, виходячи із власних уподобань тієї чи іншої моделі поліграфа, його технічних характеристик, якості виконання приладом функціональних завдань тощо.

СПФЕВП чи ПФДВП ґрунтується на підвищенні психічної напруженості та психофізіологічній активності різних структур головного мозку, який проявляються в зміні окремих фізіологічних функцій організму (диханні, серцебитті, коливань електричних властивостей шкіри та ін.).

В основі всіх цих процесів є емоції. Вони супроводжуються зміною фізіологічних реакцій людини. Ще Зигмунд Фрейд стверджував, що кожен, хто має очі, щоб бачити, і вуха, щоб чути, може переконатися, що жоден смертний не може зберегти таємницю. Якщо його губи мовчать, то він говорить кінчиками своїх пальців; ознаки брехні просочуються з кожної пори на його шкірі. Скажімо, в той момент, коли людина занепокоєна, збуджена чи відчуває страх, у неї виникає певне емоційне напруження, яке проявляється у вигляді відповідних фізіологічних реакцій, а саме: частішає або уповільнюється серцебиття (частота пульсу), змінюється ритм дихання, коливається температура тіла, змінюється характер біотоків головного мозку, а також змінюється електропровідність шкіри. Тобто психофізіологічні реакції, які реєструє поліграф, за своїм характером залежать від багатьох складових будови

людського організму, зокрема індивідуальних особливостей нервової системи опитуваної особи. Своєрідність емоцій полягає в їх особливій суб'єктивності, яка залежить від особистісної значимості предметів і явищ навколишньої дійсності, що впливають на людину. Якщо такі предмети і явища не стосуються мети і потреб людини, вони не викликають емоцій. Разом з цим той самий предмет або явище в різний час можуть викликати в людини різні реакції, в тому числі й переживання. Сильне емоційне напруження спричинює активну діяльність десятків фізіологічних механізмів, провокуючи відповідні реакції, які формують емоційний стан людини. Стрес охоплює весь організм, викликаючи в людини певний мобілізаційний стан, і при цьому майже одночасно об'єднує всі функції організму в одне ціле. Відомий російський поліграфолог В. О. Варламов зазначав, що масове об'єднання всіх «основних» структур мозку під час стресу – обов'язкове явище, оскільки саме воно є причиною змін частоти пульсу, артеріального тиску, швидкості кровообігу, збільшення об'єму крові за рахунок підключення резервів, тремору м'язів – їх напруження, збільшення кількості адреналіну в крові. Дійсно, емоційне напруження людини супроводжується зміною активності майже всіх органів людини. У більшості випадків ці зміни набагато перевищують рівні, необхідні для нормальної життєдіяльності людини. Посилення активності нервової системи, що забезпечує емоції, супроводжується надлишковою мобілізацією енергетичних ресурсів організму. Це постійно викликає фізіологічні реакції, котрі у тих самих умовах перевищують реакції на однорідні стимули, не пов'язані з подією, і не надають особі важливої інформації. Таким чином, у непричетної до події особи ці подразники, як неактуальні емоційні прояви і психофізіологічні реакції, що супроводжують їх, не виникнуть. У особи, яка має відношення до події, слова-подразники, навпаки, створять певний ступінь емоційного напруження, яке обов'язково супроводжуватиметься вираженням спектра психофізіологічних проявів. Наявність взаємозв'язку між емоціями та емоційними станами породжує у психологічній структурі підструктуру психічних процесів і станів. Так, при виконанні СПФЕВП чи ПФДВП вимірюється фактичний рівень нервово-емоційного напруження, що виникає внаслідок реагування на відповідні стимули, які мають різне емоційне значення для підекспертної (опитуваної) особи. Відповідно психологічний стрес проявляється у змінах психофізіологічних показників людини. Тривале переживання емоцій може перейти в досить стійкий, складний, іноді внутрішньо досить суперечливий емоційний стан психіки (психічний стан) – цілісний, динамічний, відносно стійкий особистісний, який багато в чому визначає особливості психічного життя суб'єкта на конкретному етапі життя.

Виходячи з тактувань науки психології, загальновизнаним у ній є поділ емоцій відповідно до реакцій людського організму на внутрішні і зовнішні.

Внутрішні – це діяльність органів людини під впливом емоцій, де ключове місце посідає біологічний зворотний зв'язок. Звертаючись до процедури проведення СПФЕВП чи ПФДВП, слід зазначити, що її сутність полягає в

аналізі біологічного зворотного зв'язку, який виникає у підекспертного (опитуваного). На ефективність функціонування такої дії впливають індивідуально-психологічні характеристики людини, емоційна слабкість, схильність до самоконтролю, що виражається насамперед у змінах каналів з низьким порогом чутливості, таких як показник шкіргальванічної реакції. Це свідчить про наявність різного інформативного значення каналів реєстрації в окремих індивідів і робить оцінювання поліграм суто індивідуалізованим, незважаючи на безумовність спільних науково обґрунтованих закономірностей, у тому числі й регулятивної здатності, притаманної всім людям без винятку.

Зовнішні – це реакції людського організму на прояв емоційних змін унаслідок впливу на них відповідних подразників. Експерт-поліграфолог може помітити їх у момент, коли підекспертна (опитувана) особа має намір дати неправдиву відповідь. До зовнішніх реакцій відносять елементи міміки та жестикуляції. Перші проявляються у вигляді емоційного здивування, зокрема через подив, спантеличений погляд, підняття брів тощо. Вони є характерними для тестового опитування особи з використанням контактних датчиків, які кріпляться до різних частин тіла людини. Спільним для зовнішніх реакцій є те, що вони все-таки можуть бути проконтрольовані зусиллям волі підекспертної (опитуваної) особи. Проте варто пам'ятати, що далеко не останню роль відіграє емоційний стан людини на відтворення певних обставин події. Саме сильне емоційне напруження спричиняє активну діяльність десятків фізіологічних механізмів, провокуючи відповідні реакції, які формують емоційний стан людини. Але при чіткому дотриманні правил і методичних підходів до проведення СПФЕВП чи ПФДВП можна достовірно розмежувати як сильний емоційний стан викликаний самою процедурою експертного дослідження так і брехню (свідоме спотворення реальної дійсності суб'єктом) чи обманом («напівправдою», що провокує на помилкові висновки з достовірних фактів і неправду – твердження, засноване на щирому омані) особи, відносно перевірки інформаційних даних якої і виконується СПФЕВП чи ПФДВП. Таке розмежування забезпечується наявністю чи відсутністю в людини ідеальних слідів відображення, пов'язаних з розслідуваною подією злочину.

Загальновідомо і науково доведено, що відображення будь-яких подій живої природи відбувається у свідомості і пам'яті людей у вигляді сформованих у неї уявних образів. Матеріалізація ідеальних слідів відображення відбувається, як правило, в процесі бесіди (допиту) з використанням вербальних (мовних), візуальних, звукових засобів спілкування тощо. В основі цього феномена є наступне: події (явища, предмети, об'єкти) зовнішнього світу сприймаються людиною різними органами почуттів і відображаються в її пам'яті у вигляді тих чи інших образів незалежно від того, через який аналізатор вони були отримані. Зокрема, сприйнята візуально інформація в результаті діяльності різних структур мозку людини трансформується в сукупну активність безлічі нейронів, які утворюють нейрональний слід тієї чи іншої події у вигляді енграми (тобто сліду пам'яті, сформованого в результаті отримання певної значущої

людини інформації). Це нейрофізіологічне відображення конкретної зовнішньої події постає у свідомості людини як образ даної події. У подальшому, при відображенні інформації з пам'яті можна вважати, що людина «зчитує» зоровий образ, який утворився і зберігся в її пам'яті. Відновлюючи його за допомогою усної чи письмової мови або моделі (наприклад, зображення на фотографії), вона відчуває різні емоції і переживання. Якщо ж інформація надходить через слуховий аналізатор, то, в принципі, відбувається аналогічний попередньому процес: психіка людини, обробляючи словесний матеріал, виділяє з нього відповідний зміст, зберігає його у вигляді відповідних слідів пам'яті (енграм).

Виявлення та реєстрація ідеальних слідів в пам'яті людини можлива шляхом проведення СПФЕВП чи ПФДВП. Ці спеціальні дослідження можна позначити як комплексну процедуру, що складається з послідовних, методично обґрунтованих дій, з фіксацією різних психофізіологічних реакцій на задані спеціалістом (експертом) поліграфологом питання за допомогою впливу на слуховий аналізатор або візуальний аналізатор підекспертного. Такі стимули використовуються для реалізації програм дослідження, що складаються з набору відповідних тестів. Тобто, в основу СПФЕВП чи ПФДВП покладено використання психофізіологічного феномена, зміст якого полягає в тому, що стимул (слово, предмет, світлина і т.п.), що несе людині значиму в конкретній ситуації інформацію про подію, образ якої відображений в його пам'яті у вигляді ідеальних слідів. Він стійко викликає фізіологічні реакції, що перевищує реакції на пропоновані в тих же умовах однорідні стимули, не пов'язані з цією подією і не містить для людини значимої інформації. Дані дослідження слідів подій минулого в криміналістиці отримали назву «віртуальна трасологія». Тобто, якщо звернення до пам'яті людини відбувається методично коректно, і особа не володіє знаннями встановлюваної події злочину й нічого не приховує, то значущий стимул не зачіпає її емоційної пам'яті ідеальних слідів відображення. В результаті нейронні структури мозку, що приймають участь у процесі відтворення подій минулого з пам'яті, не отримують додаткової активації, і поліграф не реєструє виражені фізіологічні реакції. При пред'явленні людині значущих стимулів (слів-тестів, подразників), прихована обізнаність з обставинами розслідуваної події, буде проявлятися незалежно від її волі і бажання. А тому, для забезпечення об'єктивності і всебічності підготовки тестових завдань до виконання СПФЕВП чи ПФДВП, експерт-поліграфолог повинен максимально володіти вихідними даними, зібраними досудовим слідством. Використані в спеціально підготовлених тестах слова-подразники зазвичай змушують особу, яка володіє певними знаннями події злочину (якщо це осудна і здорова людина), актуалізувати обставини події кримінального правопорушення, заново емоційно пережити суб'єктивне відчуття своєї присутності при вчиненому протиправному діянні. У силу психофізіологічного феномена людського організму, правильно підібрані слова-подразники експертом-поліграфологом, як правило, провокують в пам'яті причетної особи до події злочину реакції направлені на відтворення спогадів

вчиненого кримінального правопорушення незалежно від його волі і бажання згадувати чи не згадувати те, що відбулося. Якщо ж підекспертна особа не володіє, хоча б мінімально обставинами події злочину, то психологічні реакції в неї не проявляться і це також відобразиться на графіках кривих (поліграмах).

РОЗДІЛ 2.

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПРОВЕДЕННЯМ СПФЕВП ЧИ ПФДВП

2.1. Окремі теоретико-прикладні питання проведення експертами-поліграфологами СПФЕВП ЧИ ПФДВП

Законом України «Про судову експертизу» ст. 1 визначено поняття судової експертизи – це дослідження виконане експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду, а ст. 7 – уповноважених суб'єктів судово-експертної діяльності. Частиною 4 ст. 7 цього Закону визначено порядок проведення експертизи іншими спеціалістами, які мають спеціальні знання в певній галузі, та ст. 10 цього документа врегульовано перелік осіб, які можуть бути судовими експертами. Залучення до цієї діяльності поліграфолога та його спеціальних знань в галузі поліграфології врегульовано чинним КПК України і виконується в такий спосіб. За клопотанням слідчого, прокурора, адвоката до керівника установи, яка спеціалізується на проведенні СПФЕВП чи ПФДВП на підставі винесеної слідчим-суддею й судом ухвали суду призначається така експертиза відносно перевірки даних, отриманих раніше досудовим слідством від підекспертного для з'ясування питань, пов'язаних з подією вчиненого кримінального правопорушення. Спеціаліста-поліграфолога залучають до участі в кримінальному провадженні як експерта-поліграфолога на підставі ч. 4 ст. 38; ч. 1 ст. 243; ч. 2 п. 4 та 5 ст. 244 КПК України покладається проведення ним ПФЕВП чи ПФДВП у зв'язку з відсутністю в державних інституціях Міністерства юстиції України даного виду експертної діяльності. Він виконує покладені на нього завдання досудовим слідством з дотриманням процесуальних вимог та засад організаційного, тактичного й методичного характеру. СПФЕВП чи ПФДВП орієнтовані на перевірку ідеальних слідів відображення пам'яті людини, пов'язаної з конкретною подією кримінального правопорушення, і цілком підпадають під дію Закону України «Про судову експертизу» та Інструкцію про призначення й проведення судових експертиз, яка затверджена Мін'юстом України за № 53/5 від 8 жовтня 1998 року.

Таблиця 1. Обґрунтування на участь спеціалістів-поліграфологів у проведенні ПФЕВП чи ПФДВП та підготовки ними експертних висновків.

Чинним законодавством України для проведення судових експертиз, передбачена можливість залучення як експерта спеціалістів, які не є судовими експертами. На дану обставину, у листі № 4652-0-33-11/36 від 13 квітня 2011 на адресу Укрбюро ПФДБ посилається у своїх роз'ясненнях начальник управління експертного забезпечення правосуддя Міністерства юстиції України Л.М. Головченко: «...повідомляю, що законодавцем передбачені випадки проведення судових експертиз особами, які не є судовими експертами. Так згідно із частиною четвертою статті 7 Закону України «Про судову експертизу» для проведення деяких видів експертиз, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, можуть залучатися крім судових експертів також інші фахівці з відповідних галузей знань».

Більше того, 27 липня поточного року Міністр України видав наказ № 1350/5 «Про внесення змін в наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5», а саме в частину Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз і експертних досліджень. Цим наказом він доповнив Розділ VI «Психологічна експертиза» новим пунктом 6.8 наступним її змістом: «З метою отримання орієнтуючої інформації можуть проводитися опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа». Тобто результати застосування комп'ютерного поліграфа офіційно набули ваги значимих орієнтуючих інформаційних даних для кримінальних, цивільних, адміністративних, господарських та інших проваджень, а також для забезпечення запитів зацікавлених фізичних (юридичних) осіб. А також п 6.8.1 цього наказу визначено предмет опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа та отримання орієнтуючої інформації, а саме, що стосується:

- ступеня вірогідності повідомленої інформації опитуваною особою;
- повноти наданої опитуваною особою інформації;
- джерел отримання опитуваною особою інформації;
- уявлення опитуваної особи про конкретну подію
- іншої орієнтуючої інформації, яка необхідна для конструювання версій розслідування конкретних подій.

Тобто, накопичення достатнього масиву вітчизняного емпіричного матеріалу щодо використання поліграфа та експертної діяльності на його основі, зокрема в кримінальному судочинстві, та оцінювання отриманих результатів дають змогу провести апробацію цього технічного приладу на відповідність вимогам науковості й допустимості.

Однак на практиці часто постає питання щодо об'єкта, предмета та завдання проведення СПФЕВП чи ПФДВП, які на даний час не мають загальновизначеного трактування.

Слід зазначити, що вони є невід'ємною складовою виконання цих спеціальних експертних досліджень. Як об'єкт дослідження слід розглядати фізіологічні прояви перебігу психічних процесів, пов'язані зі сприйняттям, закріпленням, збереженням і подальшим відтворенням людиною інформації про певну подію. Тому центральне місце в ньому відводиться особі – учаснику процесу, який характеризується змінним процесуальним статусом (підозрюваний, обвинувачений, підсудний, свідок, потерпілий, позивач, відповідач і т. д.) і якого направляють на СПФЕВП чи ПФДВП. Іншими джерелами інформації (об'єктами пізнання) для експерта є матеріали кримінального провадження, які містять відомості про показання, надані допитуваним раніше, а на основі цих даних вирішується питання щодо можливості проведення СПФЕВП чи ПФДВП, обирається конкретна методика дослідження, характер та послідовність застосування тестів. Також, об'єктами досліджень є: речові докази, зразки для порівняльного дослідження, документи, предмети, люди, тварини, а також матеріали кримінального провадження, за якою проводиться судова експертиза.

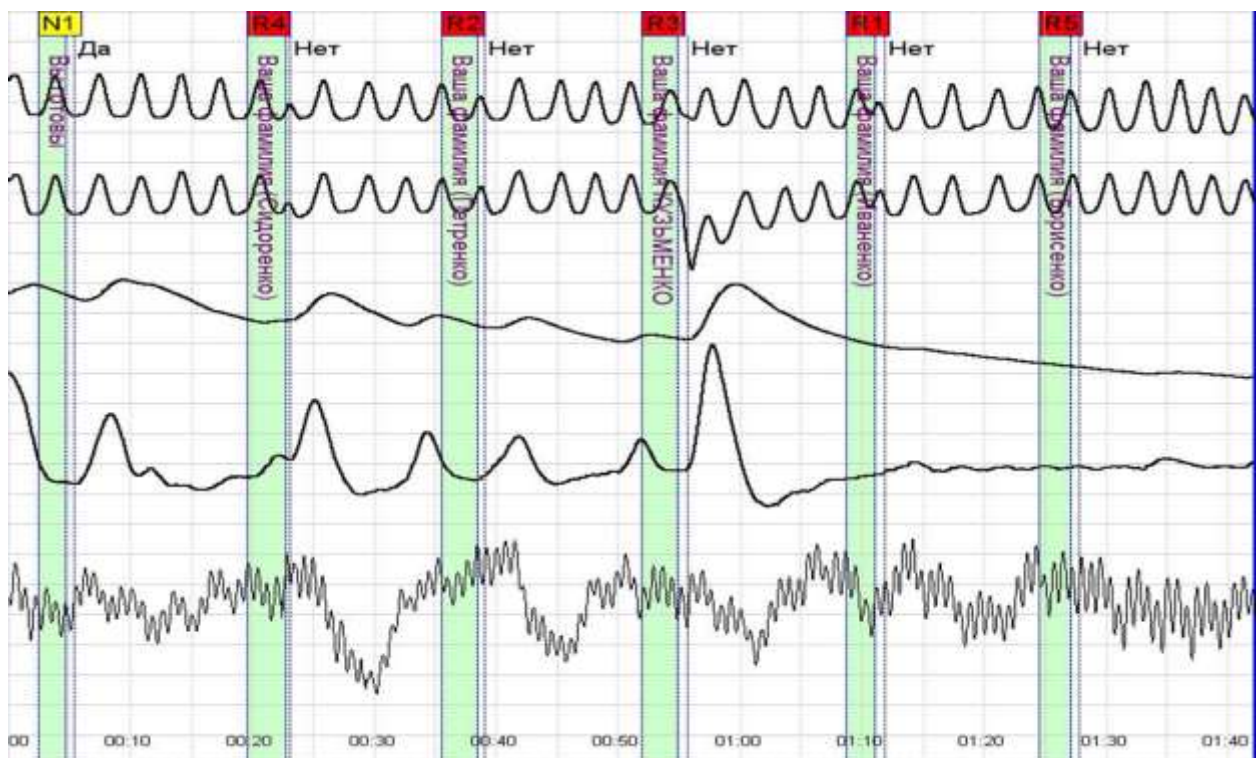
Під час проведення СПФЕВП чи ПФДВП забезпечується реєстрація (контроль) і аналіз (оцінювання) фізіологічних показників та психофізіологічних реакцій підекспертної (опитуваної) особи, які виникають у відповідь на запропоновані стимули, підібрані й систематизовані в особливому порядку. Тому, в цьому процесі слід розглядати й спеціальний об'єкт СПФЕВП чи ПФДВП, яким є психіка людини, і перш за все таке складне явище, як пам'ять (ідеальні сліди відображення), що виражається у здатності людини запам'ятовувати та зберігати в свідомості різні обставини, які відбувались у минулому. Зазначені елементи, що є складовими спеціального об'єкта СПФЕВП чи ПФДВП, і можуть бути досліджені лише через конкретну особистість, імовірного носія значимої для слідства інформації. Відповідно як конкретного об'єкта цієї експертизи необхідно розглядати певну особу – учасника кримінального процесу, направленою на дослідження в межах вказаної експертної діяльності. Крім основного конкретного об'єкта на експертизу подаються матеріали кримінального провадження, що містять відомості, необхідні для якісного проведення дослідження. Перевірка експертом-поліграфологом підекспертного (опитуваного) через застосування відповідних тестів на основі даних з матеріалами кримінального провадження виступають об'єктами такого дослідження.

Предметом виконання СПФЕВП чи ПФДВП, є інформація, пов'язана з конкретною подією злочину та її достовірність. Іншими словами, володіння людиною ідеальними відображеннями про певну подію чи окремі її обставини, які є предметом поліграфного дослідження. Здійснюється така діяльність із залученням спеціальних знань експертів, оскільки вона являє собою складне процесуальне завдання.

Отже, якщо об'єкт СПФЕВП чи ПФДВП – це джерело інформації, причому найрізноманітнішої, то предмет – це сама інформація, яку отримують

у процесі дослідження об'єкта. Враховуючи, що психічні явища недоступні безпосередньому чуттєвому пізнанню, у предмет СПФЕВП чи ПФДВП входять також поєднані з ними фізіологічні процеси, що фіксуються за допомогою поліграфа і є об'єктивним критерієм оцінювання психічних проявів поведінки людини

З урахуванням того, що об'єктом проведення ПФЕВП чи ПФДВП є сама підекспертна особа та психофізіологічні реакції (дії і процеси) проявлені нею на пропоновані словесні стимули експертом-поліграфологом. Це дозволяє за допомогою комп'ютерного поліграфного комплексу відстежити і реєструвати динаміку психофізіологічних реакцій підекспертної особи, у відповідь на запропоновані вербальні стимули за рахунок переведення фізіологічних показників активності дихальної, серцево-судинної систем, електричної активності шкіри, тремору тощо в електричні сигнали, перетворені в фізичні величини, які відобразилися у вигляді графіків (поліграм). Реєстрація результатів фізіологічного дослідження особи, набуває матеріального вигляду, що дозволяє на підставі використання загальнонаукових криміналістичних методів здійснити кваліфіковане спостереження, вимірювання, комплексне описування і порівняння виконаного, провести їх спеціальний аналіз та підготувати експертні висновки.

Малюнок 1: Поліграма - це результат запису змін в психофізіологічному стані людини під час виконання ПФЕВП чи ПФДВП

Відносно завдань проведення СПФЕВП чи ПФДВП, то з-поміж загальнообов'язкових завдань, які передують проведенню цього спеціального

експертного дослідження, експерт-поліграфолог має пересвідчитися в не менш важливих питаннях його виконання, а саме:

- отримати від ініціатора об'єктивну характеристику про підекспертного (опитуваного) на поліграфі та його процесуальний статус у відкритому кримінальному провадженні з метою відповідного налаштування на психологічну установку щодо виконання СПФЕВП чи ПФДВП;

- у процесі експертного дослідження підозрюваного, обвинуваченого, підсудного з'ясувати наявність участі адвоката, а також чи виявляє останній бажання бути присутнім під час проведення СПФЕВП чи ПФДВП. З'ясувати ставлення адвоката до неї, а також до можливостей використання даних для забезпечення доказів у розслідуваному злочині;

- довідатися від підекспертного (опитуваного) чи проходив він раніше аналогічне дослідження, щодо яких питань та що показали результати висновків проведеної психофізіологічної експертизи.

Експерт-поліграфолог, з метою належної підготовки тестових запитань для підекспертного (опитуваного) має бути обізнаний з окремими питаннями досудового слідства, які повинен з'ясувати у самого ініціатора СПФЕВП чи ПФДВП:

- перелік копій окремих документів слідчих (розшукових) дій: протоколу огляду місця події; допиту; обшуку; експертних висновків інших проведених судових експертиз; складеного обвинувального акта чи обвинувального висновку (якщо експертиза призначалася судом) тощо. З урахуванням дотримання таємниці слідства ознайомлення з переліченими вище документами експерту-поліграфологу необхідно, ознайомлюватися у спеціально відведеному місці, а саме: у службовому кабінеті слідчого, іншому окремому ізольованому приміщенні для отримання на руки матеріалів кримінального провадження та забезпечення їх схоронності;

- ознайомитися з фабулою завдання розслідування й висунутими та відпрацьованими криміналістичними версіями, що є у матеріалах провадження;

- визначити оптимальний час (для ініціатора й під експертного (опитуваного)) проведення цих спеціальних експертних досліджень.

У свою чергу, ініціююча сторона проведення СПФЕВП чи ПФДВП має надати:

- оформлену ухвалу суду про призначення цієї експертизи та завдання, які виносяться на її виконання;

- копії процесуальних та інших документів, що безпосередньо стосуються зареєстрованої події кримінального правопорушення, перелік яких був завчасно обумовлений між експертом-поліграфологом та ініціатором експертизи;

- коло питань, які цікавлять слідство для з'ясування в межах розпочатого кримінального провадження;

- кількісний та персональний склад учасників, які виявляють бажання бути присутніми під час проведення СПФЕВП чи ПФДВП.

Суттєвим питанням на стадії підготовки до проведення цієї експертизи має бути з'ясування індивідуальних особливостей підекспертного (опитуваного), зокрема: обставин добровільної згоди на вказану експертизу; віку та стану здоров'я особи; наявних захворювань чи хронічних хвороб, у тому числі залежності від алкогольних, снодійних, психотропних, наркотичних речовин та інших хімічних і біологічних препаратів тощо.

Щодо окремих засад процедури виконання СПФЕВП чи ПФДВП.

Загально прийнято її сприймати через наступні взаємопов'язані між собою етапи: передтестову бесіду з підекспертним, безпосереднє тестування особи, післятестову бесіду як з підекспертним, так і можливо з стороною ініціатора цього спеціального дослідження. Експертному дослідженню, незалежно один від одного, може бути піддана кожна його частина, що дозволяє вивчити і допоміжні ознаки, зокрема: динаміку змін в поведінці підекспертного, структуру і зміст його промови та ін. Отримані висновки потім об'єднати, що максимально дозволить зробити комплексну і більш об'єктивну оцінку результатів проведеного дослідження в цілому.

Етапи виконання СПФЕВП чи ПФДВП можна умовно розділити на дві групи: основні та допоміжні. До першого належить виконання тестування та його аналіз. До другого – передтестова та післятестова бесіда з під експертним.

При першому (основному), відбувається експертний аналіз результатів тестування. Він здійснюється через вивчення поліграм, шляхом їх спеціального обрахунку та оцінки за рахунок виставлення стресових балів за кожним каналом реєстрації фізіологічного стану підекспертного. Аналізу визначення питань, що викликали найбільше емоційне хвилювання, і проявилися у вигляді стресових змін його фізіологічного стану. Проведення справжнього психофізіологічного дослідження дозволяє за допомогою електронного поліграфного комплексу відстежити і зареєструвати динаміку психофізіологічних реакцій підекспертного, у відповідь на запропоновані вербальні стимули за рахунок переведення фізіологічних показників активності дихальної, серцево-судинної систем, електричної активності шкіри та інших вищезазначених в електричні сигнали, перетворені у фізичні величини, які відображалися у вигляді графіків (поліграм). Даний спосіб інструментальної фіксації і реєстрації результатів фізіологічного дослідження особи, набуває матеріальний вигляд², що відповідно дозволяє на підставі використання загальнонаукових криміналістичних методів (кваліфіковане спостереження, вимірювання, комплексний опис і порівняння) провести їх аналіз та зробити експертні висновки³.

При другому (допоміжному), відбувається експертна оцінка змісту передтестової та післятестової бесіди, а саме стадії вільної розповіді, під час якої проводився контент-аналіз мови для встановлення наявності-відсутності

² В.Г. Гончаренко. „Експертизы в судебной практике”, Юринком Интер, Киев, 2010 (стр. 61)

³ Т.В.Аверьянова. „Судебная экспертиза”, Курс общей теории, Изд-во «Норма», Москва 2009 (стр.244-277)

психологічних ознак достовірності або не достовірності. На підставі використання загальнонаукових криміналістичних методів (кваліфіковане спостереження, комплексний опис і порівняння) також дозволяє провести їх аналіз та зробити експертні висновки⁴.

Експертному аналізу піддається поведінка підекспертного, яка фіксувалося відеозаписом під час всіх стадій процесу виконання ПФЕВП чи ПФДВП. Проводилась якісна оцінки динаміки змін емоційного стану напружено-розслаблення, тобто суб'єктивного внутрішнього ставлення підекспертного до експерта-поліграфолога і до процедури в цілому. Враховуючи, що експерт-поліграфолог ніколи заздалегідь не знає з якими намірами до нього прийшов підекспертний, чи буде він що небудь свідомо приховувати чи ні, або буде правдивим і щирим. Здебільшого, при виконанні СПФЕВП чи ПФДВП людина потрапляє в умови спеціального методично-створюваного психологічного середовища, за яких її хвилювання є природною нормою. Проте, дуже сильне хвилювання або його повна відсутність можуть перешкоджати отриманню об'єктивних даних. Тому більшість людей спочатку відчують хвилювання середнього ступеня через суб'єктивний психологічний дискомфорт. Що б підвищити якісну складову тестування, основна тактична задача експерта-поліграфолога полягає в тому, щоб заспокоїти невинувату людину і посилити емоційний стан напружено-винуватою, шляхом формування внутрішньої оцінки за принципом «безпечно – чи небезпечно». Для цього проводиться передтестова бесіда, тактична мета якої полягає в поясненні підекспертній особі основні відомості про поліграф, як він працює, як буде проводиться тестування, обов'язкові для виконання правила і що саме в кінцевому вигляді буде експертним дослідженням встановлено. Даних дій в більшості випадків буває достатньо, що б досягти мети – усвідомленого формування у людини власного розуміння: можна заспокоїтися якщо небезпека не загрожує або потрібно хвилюватися якщо загрожує викриття. Таким чином, такий внутрішній стан і відношення підекспертного до процедури виконання СПФЕВП чи ПФДВП формується за рахунок як усвідомлюваної так і підсвідомої її оцінки. І в цьому основну роль відіграє лімбічна система людини, яка відповідає за спрацьовування почуття самозбереження, що дозволяє на підставі використання загальнонаукових криміналістичних методів (кваліфіковане спостереження, комплексний опис і порівняння) провести їх аналіз та підготувати експертні висновки.

Експерт-поліграфолог має процесуально грамотно, логічно, переконливо сформулювати та викласти отримані результати проведених СПФЕВП чи ПФДВП у описовій, синтезуючій і резолютивній частинах підготовленого ним експертного висновку. Важливо щоб проведення експертом-поліграфологом аналізу вже матеріалізованих даних у вигляді комп'ютерних графіків (поліграм), були проведені відповідно загальновизнаних методик поліграфного тестування і відображали процеси змін фізіологічного стану підекспертної

⁴ Т.В.Аверьянова. „Судебная экспертиза”, Курс общей теории, Изд-во «Норма», Москва 2009 (стр.244-277)

особи при пред'явленні їй відповідних мовних або візуальних (наглядних) стимулів.

Питання напрямів виконання СПФЕВП чи ПФДВП

Основні питання, які вирішуються за допомогою дослідження на поліграфі:

1. Перевірка інформації при різного роду розслідуваннях:

- визначення факту вчинення протиправної дії;
- звуження кола підозрюваних;
- встановлення учасників вчинених протиправних дій;
- встановлення факту перебільшення (зменшення) обсягу інформації підекспертною особою;
- збір додаткової інформації.

2. Скринінгові дослідження:

- при наймі персоналу на роботу;
- планові перевірки персоналу;
- вибіркові перевірки персоналу.

2.2. Терміни, що відводиться на виконання СПФЕВП чи ПФДВП

Терміни проведення СПФЕВП чи ПФДВП, як правило, становлять від 10 до 15 днів (при експертному дослідженні однієї людини за одним епізодом). При збільшенні числа підекспертних осіб, епізодів злочинів, питань поставлених на СПФЕВП чи ПФДВП, час на виконання експертизи може збільшуватися. Він розподіляється наступним чином та включає в себе:

- 1-2 дні на вивчення матеріалів кримінального провадження;
- 1-2 дні на організаційно-методичну підготовку до проведення ПФЕВП чи ПФДВП;
- 1-2 дні на безпосереднє проведення СПФЕВП чи ПФДВП щодо перевірки в підекспертної особи вербальної інформації відносно обставин кримінального провадження;
- 2-10 днів на підготовку експертного висновку за результатами проведеної СПФЕВП чи ПФДВП.

P.S. Категорії складності проведених СПФЕВП чи ПФДВП залежать від кількості питань, які можуть ставитися ініціюючою стороною перед експертом-поліграфологом на зазначену експертизу:

- 1-3 питання, що виносяться на СПФЕВП чи ПФДВП – категорія справи середньої складності;
- 4-6 питань, що виносяться на СПФЕВП чи ПФДВП – категорія справи підвищеної складності;
- 7-8 питань, що виносяться на СПФЕВП чи ПФДВП – одинична категорія (виключні випадки).

Слід зазначити, що особливу складність являє робота експерта-поліграфолога із затриманими, заарештованими (засудженими) особами,

відносно яких призначено СПФЕВП чи ПФДВП. До таких складнощів можна віднести наступне:

1) підвищена психологічна і фізіологічна виснаженість підекспертних осіб в силу поганого харчування, неможливості розслабитися і повноцінно зняти нервову напругу в умовах перебування;

2) відомча неузгодженість між судами і конвойними службами при виникненні необхідності спілкування із затриманими (заарештованими, засудженими) особами призначеному експерту-поліграфологові в приміщенні суду. Специфіка проведення СПФЕВП чи ПФДВП передбачає прямий безпосередній контакт з підекспертною особою, прикріплення до його частин тіла датчиків, створення спеціальної психологічної атмосфери, що практично завжди буває вкрай важко і іноді неможливо в умовах приміщень суду. Із зазначеної причини, затриманого (заарештованого, засудженого) доцільніше всього етапувати в ІТЗ і вже там організовувати з ним СПФЕВП чи ПФДВП. Однак і в даному випадку відомчі вимоги міліції і пенітенціарної служби не дозволяють утримувати там затриманого (заарештованого, засудженого) більш як три доби, що створює додаткові труднощі при організації термінів проведення та часу необхідному для виконання СПФЕВП чи ПФДВП. Більше того, практично завжди в холодну пору року недостатньо комфортний температурний режим в приміщеннях ІТЗ так само може ускладнювати проведення СПФЕВП чи ПФДВП та отримувати об'єктивні дані щодо конкретних обставин кримінального правопорушення.

Якість, обґрунтованість та наповнюваність змісту підготовлених експертом-поліграфологом експертних висновків повинна дозволяти, при необхідності, провести незалежну оцінку достовірності отриманих результатів ПФЕВП чи ПФДВП іншим експертом-поліграфологом, на підставі Додатків: тестових анкет, таблиць, комп'ютерних поліграм та відеозапису ходу проведення дослідження. Про валідність результатів СПФЕВП чи ПФДВП можна говорити тільки при належному дотриманні:

- по-перше, правил підготовки та проведення СПФЕВП чи ПФДВП;
- по-друге, обґрунтованого і вірного використання існуючих методик поліграфного тестування;
- по-третє, уміння експерта-поліграфолога дати кваліфіковану експертну оцінку отриманих результатів, оскільки його посилення виключно тільки на комп'ютерний (програмний) розрахунок результатів поліграфного тестування не є припустимим.

2.3. Достовірність, результативність і допустимість виконаних експертами-поліграфологами СПФЕВП чи ПФДВП

Достовірність й результативність проведених СПФЕВП чи ПФДВП, об'єктивність експертних висновків та їх доказова значимість залежить від низки важливих факторів, які мають становити основу цього спеціального експертного дослідження. Так, при проведенні СПФЕВП чи ПФДВП важливо

враховувати не тільки психофізіологічний стан підекспертної особи, яка дала письмову згоду на виконання щодо неї експертних досліджень через поліграф, але і рівень досвіду та кваліфікації експерта-поліграфолога який має реалізовувати цю експертизу. Він повинен з розумінням відповідальності за якість проведення СПФЕВП чи ПФДВП та її результатів поставитися до виконання важливого для під експертної особи та слідства завдання.

Вважаємо, що при виконанні цього спеціального експертного дослідження підекспертних осіб під контролем поліграфа експертам-поліграфологам варто більше приділити уваги етичним, моральним, тактичним та іншим засадам цієї специфічної діяльності. Все це безпосередньо відобразиться на результативності такого дослідження, а в подальшому й на допустимості використання в доказуванні зібраних фактичних даних за допомогою цього приладу. Порушення цих базисних складових може давати підстави досудовому слідству, суду для прийняття висновку про недостатність рівня підготовки та відповідної кваліфікації особи поліграфолога та виконаним ним СПФЕВП чи ПФДВП.

Переконані, що отримані результати виконаних СПФЕВП чи ПФДВП цілком можуть мати статус процесуальних доказів, якщо будуть дотримані такі вимоги:

- використання поліграфа здійснюватиметься в цілях, передбачених процесуальним законом;
- факт застосування (а також інші дані відповідно до правил, встановлених законом) відображено в протоколі процесуальної дії;
- отримані результати СПФЕВП чи ПФДВП приєднанні до матеріалів відкритого кримінального провадження.

Додатково наголошуємо, що висновок експерта-поліграфолога не має переваги перед іншими доказами, що є у кримінальному провадженні, в тому числі й непрямыми. Їх оцінювання має забезпечуватися у такий спосіб:

- має бути кілька непрямих доказів, між якими повинен існувати логічний зв'язок, і які в сукупності становлять єдину систему та доповнюють зміст один одного;
- непрямі докази, що є в кримінальному провадженні, мають впливати з однієї обставини, яка входить у предмет доказування;
- з цілісної системи взаємопов'язаних непрямих доказів має бути побудований висновок, що слугуватиме досудовому слідству основою для висунення криміналістичних версій та прийняття процесуального рішення.

Тобто, належність доказів визначається їх придатністю для встановлення наявності чи відсутності обставин, що відносяться до предмета доказування у відкритому кримінальному провадженні стосовно розслідуваної події злочину.

Допустимість доказів означає, що фактичні дані як докази повинні бути отримані:

- по-перше, уповноваженим на те суб'єктом;

- по-друге, із відомого, що перевіряється, і не забороненого законом джерела;

- по-третє, фактичні дані мають бути отримані у встановленому законом порядку з дотриманням процесуальної форми;

- по-четверте, фактичні дані і сам процес має бути належним чином закріплені і оформлені.

Фактичні дані, отримані від учасників кримінального процесу (свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених тощо), за результатами проведених ПФЕВП чи ПФДВП, можуть стати доказами за умови, якщо вони:

- відносяться до події злочину, за яким відкрито кримінальне провадження і сприяють встановленню обставин вчиненого, як предмету доказування;

- отримані від джерел, перелік яких закріплений Кримінальним процесуальним кодексом України, як судовий доказ;

- додані до матеріалів відкритого кримінального провадження в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом для кожного виду судових доказів.

Головне, щоб були дотримані основні вимоги відносно ініціювання, призначення та проведення СПФЕВП чи ПФДВП :

- по-перше, письмова згода опитуваної особи на проведення відносно неї такої перевірки;

- по-друге, підготовка експертом-поліграфологом ґрунтовного висновку за результатом проведеного спеціального експертного дослідження.

Дотримання цих та інших основоположних вимог дає підстави суду для використання отриманих результатів цієї експертизи визнаватися одними із можливих доказів у сукупності з іншими доказами зібраними досудовим слідством.

Однак, як на нас, не слід масово і без потреби ініціювати виконання проведення поліграфної перевірки, якщо є можливість обійтися без неї. Більше того, відмова особи від участі у цьому спеціальному дослідженні немає розглядатися досудовим слідством чи судом як винуватість особи у вчиненому кримінальному правопорушенні. Не виняток того, що особа, яка пройшла перевірку на поліграфі й результати висновку поліграфолога засвідчують її причетність до події злочину, може продовжувати наполягати на своїй непричетності до вчиненого, однак немає можливості спростувати результати поліграфа іншими процесуальними засобами. У такому випадку, отримані дані виконаних СПФЕВП чи ПФДВП, при винесені судом рішення по суті мають ґрунтуватися на всебічних наданих слідством доказах, і не брати результати цих спеціальних досліджень як основоположні. Не виняток того, що експерт-поліграфолог міг помилитися і дати недостовірний експертний висновок. І навпаки, неврахування чи ігнорування судом результатів СПФЕВП чи ПФДВП, викладених у експертному висновку може спричинити суддівську помилку.

Утім трапляються непоодинокі випадки, коли компетентні органи та їх посадові особи відмовляються від призначення СПФЕВП чи ПФДВП, і причинами тому є:

- по-перше, коли слідчий, прокурор чи суддя вважають, що в матеріалах кримінального провадження достатньо інших доказів або даних для прийняття процесуального рішення і не порушені основні принципи об'єктивності, повноти, всебічності зібраних матеріалів;

- по-друге, якщо вказані вище особи не мають достатніх даних про наявність такої практики, методичні можливості та процесуальні особливості призначення, проведення та оцінювання результатів СПФЕВП чи ПФДВП;

- по-третє, якщо уповноважені законом органи й особи досудового слідства і судового провадження з будь-яких суб'єктивних причин не зацікавлені в швидкому та об'єктивному розслідуванні кримінального правопорушення (наприклад, через значну завантаженість іншими справами, небажання обтяжувати себе додатковою роботою, елементарною недобросовісністю чи, що гірше, корисливою вигодою для себе).

Найпоширенішим поясненням відмови вже виконаної СПФЕВП чи ПФДВП залишається нормативно-правова неврегульованість цієї експертної діяльності в кримінальному процесі. Для окремої частини практиків це слугує своєрідним індикатором щодо незаконних засад проведеної експертизи і неприпустимості використання її результатів як доказів у зареєстрованому ЄРДР кримінальному правопорушенні. Треба сказати, що слідчі й судді перевищують свої посадові повноваження, коли стверджують, що такої експертизи, як СПФЕВП чи ПФДВП, немає. Вони не правомочні визначати відповідний перелік експертиз і відмовляти у їх призначенні, тим паче, якщо підготовлений висновок експертом-поліграфологом унесе певну ясність у процес розслідування конкретного кримінального правопорушення. Відмова в її проведенні, яка ґрунтується на відсутності окремої норми закону щодо використання поліграфа в Україні, не містить в собі законних підстав.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ УКРБЮРО ПФДБ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ СПФЕВП ЧИ ПФДВП

3.1. Деякі практичні рекомендації щодо проведення СПФЕВП чи ПФДВП

Діяльність, пов'язана з процедурою підготовки та проведення СПФЕВП чи ПФДВП, а також оформленням отриманих результатів у експертних висновках сама по собі складна і неординарна. Вона вимагає від експерта-поліграфолога особливої уваги і зосередженості. Багаторічна практика поліграфологів Укрбюро ПФДБ дала можливість виробити певні рекомендації, які експерти-поліграфологи цілком і повністю можуть використати у своїй практичній діяльності.

Рекомендація 1. Дотримання експертом-поліграфологом основоположних принципів проведення СПФЕВП чи ПФДВП. Він має пам'ятати, що виконання цих спеціальних досліджень під контролем поліграфа повинно відповідати принципу законності і проводитися тільки з добровільної письмової згоди на те підекспертної особи. Лише з власної волі та за внутрішнім переконанням особа згоджується на добровільну участь в проведенні СПФЕВП чи ПФДВП для перевірки її інформаційних даних, результати яких або ж підтвердять непричетність підекспертної особи до розслідуваної події злочину, або ж навпаки, деталізують її участь у вчиненому злочині. При тому слід пам'ятати, що найбільшу складність становлять поліграфні експертні дослідження потерпілих осіб, які зазнали фізичного насильства, так як методичні особливості проведення СПФЕВП чи ПФДВП припускають спеціальні бесіди з цими особами, оскільки вони сприяють актуалізації емоційних слідів відображення потерпілого щодо обставин досліджуваної події злочину. У таких випадках рекомендується аналізувати не лише спогади потерпілого, а його матеріалізовані інформаційні дані задокументовані у процесуальних документах досудового слідства.

Рекомендація 2. При підготовці експерта-поліграфолога до проведення СПФЕВП чи ПФДВП в обов'язковому порядку необхідно:

- враховувати індивідуально-психологічні особливості підекспертної особи;
- що під експертна особа не повинна перебувати у стані: хворобливому, відчуттям голоду, спраги, недосипання та ін.;
- дотримання теплового режиму у приміщенні в якому буде виконуватися СПФЕВП чи ПФДВП, оскільки підекспертному має бути комфортно (не холодно і не жарко);

- з'ясувати до початку проведення СПФЕВП чи ПФДВП наявність в особи хронічних хвороб, які можуть викликати в неї загострення із за хвилювання і негативно позначитися на його здоров'ї підекспертної особи, аж до госпіталізації;

- неприпустимо проводити експертне дослідження у вечірній та нічний час, так як на його результативність і об'єктивність сильно впливають біологічні цикли організму людини та ін.

Рекомендація 3. Причини, що можуть перешкоджати якісному проведенню ПФЕВП чи ПФДВП:

- наявність деяких психічних захворювань або тривалих чи тимчасових розладів здоров'я підекспертної особи;

- наявність захворювань, пов'язаних з порушенням серцево-судинної або дихальної діяльності;

- фізичне або психічне виснаження підекспертної особи, а також якщо вона перебуває у стані сонливості чи неконтрольованого емоційного збудження і не спроможна координувати свої рухи і дії;

- вживання підекспертною особою сильнодіючих психоактивних речовин або лікарських препаратів, чи виявлені експертом-поліграфологом ознаки вживання названого;

- перебування підекспертної особи у стані: сп'яніння (алкогольного, психотропного, токсичного), похмілля, виснаженому стані та інше;

- вагітність особи, що підтверджується документально, особливо у перед пологовому періоді.

Рекомендація 4. При проведенні СПФЕВП чи ПФДВП, коли виникає необхідність у залученні перекладача, то необхідно враховувати такі особливості:

- при виборі перекладача слід бути впевненим у правильності перекладу ним слів, питань і змісту специфіки передтестової бесіди експерта-поліграфолога з підекспертною особою. Для цього слід експерту-поліграфологу попросити перекладача відтворити переклад поставлених ним запитань, який був сформульований підекспертній особі, та переконатися у точності трансформування поставленого запитання;

- до початку перевірки перекладачеві пояснюються основний зміст та особливості процедури проведення СПФЕВП чи ПФДВП;

- перекладачеві надаються в роздрукованому вигляді сформульовані експертом-поліграфологом тести опитування, підготовлені для підекспертної особи, відносно перевірки в неї вербальних даних щодо події злочину, їх нумерація та послідовність постановки, для того щоб перекладач мав можливість завчасно з ними ознайомитися, уточнити їх зміст та якісно перекласти;

– пояснити перекладачеві особливості синхронного перекладу тесту запитання з його постановкою експертом-поліграфологом, оскільки це важливо для правильного запису реакцій підекспертної особи поліграфом.

Рекомендація 5. При проведенні експертом-поліграфологом СПФЕВП чи ПФДВП необхідно в обов'язковому порядку виконати наступне:

– дотримуватися правил обов'язкового ведення відеозапису всієї процедури експертного дослідження, при цьому, оголошувати підекспертній особі час початку відеозйомки, час вимикання відеокамери відведених на перерву і відпочинок підекспертного та час закінчення проведення експертизи та вимикання відеокамери;

– під час проведення СПФЕВП чи ПФДВП слід попросити відключити мобільний телефон, планшет інші відволікаючі технічні прилади, що можуть бути наявними у підекспертної особи;

– максимально забезпечити умови щодо унеможливлення впливу на підекспертну особу з боку зовнішніх подразників: експресивного оздоблення інтер'єру приміщення в якому відбуватиметься СПФЕВП чи ПФДВП (наявність контрастних кольорів, будь-яких зображень, картин, рекламної продукції, зброї, тощо), сторонніх шумів, звуків, які можуть психічно пригнічувати чи збуджувати стан людини;

– роз'яснити підекспертній особі її права, гарантії, правила та вимоги, яких вона повинна обов'язково дотримуватися при виконанні СПФЕВП чи ПФДВП.

Рекомендація 6. Орієнтований перелік питань, що може бути застосованим експертом-поліграфологом на практиці під час проведення СПФЕВП чи ПФДВП:

1. вчиняла чи не вчиняла в милому під експертна особа будь-які протиправні дії?;

2. вчинялися чи не вчинялися в минулому до підекспертної особи будь-які протиправні дії, якщо так, то які?;

3. чи була присутньою та чи бачила підекспертна особа вчинення протиправної дії, стосовно обставин якої здійснюється СПФЕВП чи ПФДВП?;

4. чи приховує свідомо підекспертна особа будь-яку відому їй інформацію щодо досліджуваної події кримінального правопорушення або конкретного факту чи дії?;

5. чи є в твердженнях потерпілого обмова відносно особи, яка є підозрюваною у вчиненні насильницьких або інших протиправних дій?;

6. чи є в твердженнях підозрюваної особи самообмова, коли вона стверджує про свою участь у вчиненні злочину у разі визнання своєї провини? та ін.

Рекомендація 7. Примірний перелік питань слідчого, при призначенні СПФЕВП чи ПФДВП:

Чи володіє підекспертний відомостями щодо конкретної особи або конкретного часового проміжку:

- про вчинення крадіжок (грошей, цінностей, товарів, інформації);
- про вчинення в минулому кримінально-караних діянь;
- про участь у діяльності злочинних організацій;
- про підготовку терористичного акту;
- про вживання або торгівлю наркотичними засобами;
- про застосування, зберігання, розкрадання вогнепальної зброї;
- про приховування чи підміну біографічних даних;
- про завищення (заниження) рівня спеціальної підготовки;
- про перебування на службі в будь-якій структурі за чийм-небудь завданням та ін.

Рекомендація 8. При роботі з підозрюваними, обвинуваченими (заарештованими) особами у вчиненні кримінального правопорушення, на етапі підготовки органами досудового слідства клопотання про призначення СПФЕВП чи ПФДВП необхідно оформити письмове подання наступного змісту:

«Для проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа, начальнику _____ РВ (ГО) УМВС України в _____ області (начальнику СІЗО _____; ІТЗ _____) видати затриманого (підозрюваного, обвинуваченого, підсудного (заарештованого))..ПІБ.. експерту-поліграфологу ..ПІБ.., та забезпечити йому необхідні умови для проведення призначеної психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа з обвинуваченим (підсудним) _____, 19 _____ р.н. , уродження _____, в _____ окремому, звукоізолюваному, приміщенні СІЗО (ІТЗ РВ (ГО) УМВС _____).

Дані приміщення повинні бути обладнані розетками електроживлення, письмовим столом, двома стільцями, один з яких не має бути пригвинченим до підлоги, так як необхідний для установки під ніжки стільця спеціальних датчиків руху. Для проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа в умовах ІТЗ або СІЗО, дозволити експерту-поліграфологу занести до спецустанови технічну апаратуру - ноутбук, поліграф, відеокамеру та інші необхідні для роботи предмети».

3.2. Практичні рекомендації, пов'язані з передтестовою бесідою з підекспертною особою під час виконання СПФЕВП чи ПФДВП

Загальновизнано, що методика проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа чи експертного дослідження передбачає собою наступні етапи її виконання – це: передтстова бесіда з підекспертним; безпосереднє тестування особи на поліграфі та можлива після тестова бесіда поліграфолога з підекспертним, його захисником (адвокатом), або ж

ініціаторами цієї експертизи, перед підготовкою та оформленням експертного висновку. Кожний з названих вище етапів є важливо-необхідним і потребує грамотного підходу експерта-поліграфолога до їх підготовки та виконання, оскільки це в сукупності формує єдиний процес проведення ПФЕВП чи ПФДВП. Однак серед окремої групи поліграфологів точиться жвава дискусія щодо найбільш значимих у цьому специфічному процесі саме другого та третього етапів експертного дослідження, занижуючи при тому важливість проведення передтестової бесіди з підекспертним. Вважаємо за необхідне обґрунтувати власну точку зору щодо важливості саме етапу передтестової бесіди та його впливу на цілісний процес виконання цього спеціального експертного дослідження. З метою кращого розуміння даного питання, візьмемо за основу загально визначені поліграфологами, але документально не закріплені правила проведення кадрових «скринінгових» перевірок, в тому числі СПФЕВП чи ПФДВП, які передбачають собою виконання наступних дій:

- обговорення експертом-поліграфологом обставин події, її деталей з підекспертним, що стали причиною для проведення цього спеціального експертного дослідження;
- встановлення психологічного контакту з підекспертною особою;
- виявлення обставин, що можуть перешкоджати проведенню вказаної вище експертизи;
- ознайомлення підекспертної особи з процедурою в цілому та правилами виконання СПФЕВП чи ПФДВП зокрема;
- роз'яснення підекспертній особі її прав і гарантій при виконанні цієї експертизи;
- обговорення і коригування тестів експертного дослідження, за виключенням тих запитань, на які підекспертна особа відмовляється відповідати;
- отримання письмової заяви від підекспертної особи на добровільну участь чи відмову її у перевірці уявних слідів пам'яті під контролем поліграфа, пов'язаних з конкретною подією кримінального правопорушення.

Підтримуючи в цілому викладені вище правила, відносно останнього зауважимо, що відмова особи від проходження цього експертного дослідження не повинна трактуватися експертом-поліграфологом, його захисниками (адвокатами), ініціаторами проведення цієї експертизи тощо, як винуватість чи причетність особи до події та обставин, які потребують з'ясування й належної оцінки.

Нами пропонується інший підхід до організаційних засад передтестової бесіди з підекспертним, який полягає в наступному:

- знайомство з підекспертною особою та з'ясування його стану самопочуття на час підготовки до експертного дослідження (самопочуття людини, її загальний стан здоров'я; наявність хвороб, у тому числі хронічних; вживання медикаментів перед проведенням психофізіологічного експертного дослідження);

- уточнення, щодо даних, чи відомо підекспертній особі мету її присутності на цій експертизі (забезпечення виконання головної умови на проведення цього спеціального дослідження, а саме відкритості у співпраці для перевірки того, що їй відомо про обставини конкретної події злочину);
- з'ясування питання в підекспертного про знання науково-технічного приладу поліграфа та дослідження з його використанням (чи проходила раніше особа будь-які перевірки на поліграфі, де, коли і з яких питань);
- ознайомлення підекспертного з правилами проведення СПФЕВП чи ПФДВП (чи є розуміння того, що таке тести опитування на поліграфі і як відбувається їх запис на поліграми);
- проведення попередньої (ознайомлювальної) бесіди з підекспертним та обговоренням порядку проведення пробного тесту (тест на ім'я чи прізвище людини);
- пересвідчення того, що відомо підекспертній особі про обставини та деталі розслідуваної події кримінального правопорушення з отриманням точних відповідей на запитання чи виникнення сумнівів щодо їх правдивості. (Даний процес здійснюється через актуалізацію призабутих фактів підекспертним на основі матеріалів кримінального провадження, наданих експерту-поліграфологу у вигляді копій для використання їх під час підготовки та проведення СПФЕВП чи ПФДВП).
- розкриття особливостей деталей тестових запитань, які будуть поставлені підекспертній особі в процесі запису тесту та озвучення механізму їх обговорення у між тестовій бесіді, що є частиною даного експертного дослідження тощо.

Якщо ж оцінювати в загальному викладені вище правила проведення кадрових «скрінінгових» перевірок, експертних досліджень, в тому числі СПФЕВП чи ПФД, то, безперечно, вони охоплюють ключові питання, які має з'ясувати експерт-поліграфолог у процесі передтестової бесіди перед самою дією тестування підекспертного на поліграфі. Але, як показує власна практика, відносно деяких результатів, виконаних СПФЕВП чи ПФДВП, експерти-поліграфологи не завжди дотримуються чітких вимог визначених правил проведення передтестової бесіди з підекспертним. Свою позицію вони мотивують наступним: високою інтенсивністю роботи поліграфологів, спричиненої значною кількістю призначення такого виду експертиз; окремими випадками зверхнього ставлення підекспертних осіб до даного виду експертизи; обмеженням часу на виконання експертного дослідження з боку її ініціатора тощо. Вважаємо це не може бути переконливим аргументом для виправдання експерта-поліграфолога. Навпаки, – такий його підхід до виконання важливого завдання, зокрема для кримінального судочинства, може зашкодити процесу розслідування кримінального правопорушення і спотворити результати експертизи, тим самим надати недостовірну інформацію щодо перевірених даних, отриманих від підекспертної особи, погіршити її участь відкритому кримінальному провадженні та знизити рівень довіри суспільства

до експертної діяльності з використанням поліграфа в Україні. А це неприпустимо. Навпаки, етап передтестової бесіди експерта-поліграфолога з підекспертним повинен бути організованим в ключі взаємної довіри і встановлення психологічного контакту між ними. Однак, кредит довіри експерта-поліграфолога до підекспертного має бути дозованим і виваженим, адже не варто недооцінювати людські здібності та професійну майстерність щодо перевірки осіб та їх маскуватися за для приспання уваги експерта. Саме передтестова бесіда покликана як найкраще пізнати індивідуума, перед проведенням СПФЕВП чи ПФДВП. А це означає, що експерту-поліграфологу слід виробити відповідну тактику майбутнього комунікативного спілкування з підекспертним та підібрати оптимальні прийоми вибору окремих методик проведення наступного етапу експертного дослідження. Тому, в процесі проведення передтестової бесіди, окрім названих вище складових, обов'язково мають бути з'ясовані наступні важливі питання, зокрема:

- розуміння та сприйняття підекспертною особою предмета ініційованої експертизи зацікавленою стороною;
 - доступності й дохідливості змісту орієнтовних запитань, винесених для перевірки на СПФЕВП чи ПФДВП;
 - володіння мовою, якою відбуватиметься комунікаційне спілкування між експертом-поліграфологом і підекспертним, а за умови її незнання залучення до участі перекладача;
 - налаштування підекспертної особи на щирість і відвертість у проведенні цієї експертизи;
 - з'ясування стану самопочуття особи на час підготовки до проведення експертного дослідження та в процесі виконання її етапів;
 - узгодження питань, пов'язаних комфортністю умов перебування підекспертного в приміщенні, якому буде виконуватися СПФЕВП чи ПФДВП.
- Усе це в подальшому слугуватиме запорукою для захисту експерта-поліграфолога на випадок виникнення нештатної ситуації, у зв'язку з висунутими післятестовими зауваженнями підекспертною особою до процесу проведення цієї експертизи з посиленням на:
- окремі незручності, які заважали чіткому розумінню особою поставлених запитань експертом-поліграфологом під час проведення ПФЕВП (наприклад, зміна тембру голосу експертом-поліграфологом, використання: пауз між запитаннями, незрозумілої термінології та ін.);
 - присутності в приміщенні, в якому проводилася експертиза відволікаючих об'єктів, (наприклад, настінного годинника, музичного супровідного фону, картин живопису, мозаїки тощо), які заважали підекспертному повною мірою концентрувати свою увагу на поставлені запитання експертом-поліграфологом;
 - адекватному реагуванню підекспертного на кількість повторів одного і того ж запитання в різних його варіаціях, що призвело до подразнення, нервування чи нерозуміння особою змісту тестового питання;

- удаваного страху перед включеною фото,- відеокамерою, яка є частиною процесу фіксації процесу проведення названої вище експертизи;

- дискомфорту спричиненого приладами, речами, предметами, а також датчиками, прикріпленими експертом-поліграфологом до зовнішніх частин тіла поверх одягу підекспертного тощо.

Нарешті, грамотне проведення предтестової бесіди експертом-поліграфологом з підекспертним може не лише визначити стратегію наступного етапу виконання СПФЕВП чи ПФДВП, а, в окремих випадках, й викликати психологічну реакцію особи до припинення нерозпочатого експертного дослідження. Тобто, підекспертний з повним розумінням ситуації, яка склалася, може категорично заявити про відмову на подальше проведення такої експертизи, посилаючись на усвідомлення безнадійності свого стану і цілковитої готовності до щиросердного зізнання у вчиненому злочині. Але це можливо лише у ситуації, коли експерт-поліграфолог максимально використав допустимі тактичні прийоми в межах поставлених задач ініціаторами проведення СПФЕВП чи ПФДВП, зокрема реалізував:

- актуалізацію емоційного сліду відображення в підекспертного, пов'язаного з розслідуваною подією злочину;

- створив відповідні умови для отримання хибної або ж правдивої відповіді від підекспертного на поставлене запитання;

- сформував у підекспертного впевненості чи невпевненості у можливостях задоволення потреби у особистій безпеці, залежно від характеру наданих ним відповідей на тестові запитання;

- отримав контроль над рівнем діяльності підекспертного, в результаті чого відбулася психофізіологічна реакція особи на відповідні стимули (запитання), тобто склалися необхідні умови для отримання максимально об'єктивних реакцій підекспертного та їх оцінка;

- забезпечив контроль, нейтралізацію та облік побічних факторів, які цілковито вплинули на розвиток емоційного сліду підекспертного під час проведення цієї експертизи;

- досягнув ситуації посилення чи послаблення внутрішнього напруження підекспертного для отримання від нього максимально об'єктивних психофізіологічних реакцій на поставлені тестові запитання.

При цьому додамо, що у випадку незнань підекспертного про розслідувану подію злочину та її окремі обставини, що підлягали перевірці на поліграфі, жодних названих вище психофізіологічних реакцій в особи не виникне, оскільки в пам'яті людини не міг сформуватися уявний слід і відкластися в інший спосіб ідеальний слід відображення. А тому, коли ми говоримо в цілому про передтестову бесіду експерта-поліграфолога з підекспертним, перш за все розуміємо її грамотну психофізіологічну складову, яка має бути в основі цього важливого етапу експертного дослідження. Як один із можливих варіантів, вона може мати таку форму викладення. Наприклад: Доброго Вам дня.

Моє П І Б.....
Я експерт-поліграфолог.....

Ви знаєте відносно яких питань призначено психофізіологічну експертизу з використанням поліграфа чи експертне дослідження ? *(Знає/Не знає)*.

Поясню. Ви....*(уточнити дію)*. З цією метою.....За результатом проведення СПФЕВП чи ПФДВП, я підготую експертний висновок. Ви повинні розуміти, що він може матиме як категоричний так імовірнісний характер викладу, як допомогти, так і зашкодити Вам у вирішенні питання слідства. Для того, щоб Вам допомогти і зняти з Вас необґрунтовану підозру умені потрібно щоб Ви дали письмову згоду на проведення СПФЕВП чи ПФДВП. Якщо Ви згодні, то ось Вам бланк на добровільну участь у цьому експертному дослідженні читайте, обмірковуюйте, підписуйте. Виникнуть запитання будь-якого характеру задавайте де соромтесь.

А поки що, для більш детальної обізнаності з поліграфом я ознайомлю Вас з цим приладом та процесом виконання даного експертного дослідженнями. Це допоможе Вам отримати нову інформацію про поліграф або ж розширити знання, які Ви до цього про нього мали.

Скажіть, чи проводилася раніше відносно Вас СПФЕВП чи ПФДВП щодо перевірки певних даних та їх достовірності? *(Якщо так, то уточнити коли, де, ким, відносно перевірки якої інформації та які результати експертного дослідження)*.

Зараз я познайомлю Вас з особливостями проведення СПФЕВП чи ПФДВП, зокрема про те, які психофізіологічні реакції організму людини даний прилад реєструє і за допомогою чого. Як відбувається фіксація проявлених реакцій людини на стимул (задане питання) і у вигляді чого. Яким чином виявляється правдивість чи неправдивість інформаційних даних, отриманих від Вас за результатом проведеного експертного дослідження. Також, ознайомлю Вас у процесі передтестової бесіди з тими питаннями, які є важливими для з'ясування мені, експерту-поліграфологу, в межах поставленого ініціатором завдання, винесеного на проведення СПФЕВП чи ПФДВП. Ці запитання матимуть вигляд тестів на які Вам необхідно буде дати ствердну відповідь «Так» або ж «Ні».

У загальних рисах я пояснив Вам, що собою являє СПФЕВП чи ПФДВП, а більш детальну інформацію я зможу Вам надати після Вашої письмової згоди на її проведення.

Ви заповнили бланк такої заяви? Підписали його? Тоді приступаємо.

Прикріплюючи на Вас датчики поверх одягу, я поясню Вам їх принцип роботи, деякі особливості, які дозволять мені, експерту-поліграфологу, точно визначити за їх допомогою наскільки Ви чесні зі мною і Ваші наміри щирі.

Ви повинні розуміти, що люди дуже вміло можуть маскуватися під жертву. Можливо і Ви цим зараз користуєтеся? *(Як правило, відповідь – Ні)*.

Згоден, у мене немає підстав Вам не довіряти, але й довіряти до кінця я також Вам не можу. Однак зазначу, що своєю добровільною участю у

проведенні СПФЕВП чи ПФДВП, Ви намагаєтеся допомогти собі через мене спростувати висунуті відносно Вас обвинувачення у.....
.....

У свою чергу додаю, що поліграф це надзвичайно точний і віднесений до класу надчутливих медичних приладів, який гарантує цілковиту безпеку життю і здоров'ю людини. Він виявляє будь-які, навіть самі незначні зміни Вашого організму, проявлені у вигляді емоцій на стимули (запитання), шляхом реєстрування сигналів, що надходить від датчиків закріплених поверх Вашого одягу на тілі. Тобто, не розказуючи мені нічого, Ваш організм сам розповість мені необхідну інформацію і це зафіксує поліграф. Якщо Ви будете мене обманювати, то через прилад я відразу це побачу. У Вас зміниться пульс, частота дихання, збільшиться потовиділення, мимовільно станете йорзатися на стільці або подавати інший мимовільний знак тілом. Додаю, що той, хто обманює, може видати себе тремтячим голосом. У людини-брехуна, під час вимови неправдивих слів та речень завжди рефлекторно розширюється зіниці очей тощо.

Я перерахував Вам лише деякі психофізіологічні реакції, які надточно реєструє поліграф.

Вам зрозуміло як працює цей прилад?

Щоб перевірити, чи володієте Ви інформацією відносно....., я підготував Вам спеціальні тести, які складаються приблизно з 6-10 різних варіантів. Якщо взяти окремий тест, то в ньому буде одне перевірочне запитання, а решта питань, які я додавав до нього, але виглядають вони дуже правдоподібно.

Щоб пройти успішно СПФЕВП чи ПФДВП, Ви повинні чітко дотримуватися відповідних правил, з якими я Вас зараз ознайомлю. Одне з основних полягає в тому, що людина повинна бути зі мною, поліграфологом, щирою.

Ви розумієте, що це означає? *(Надати можливість щоб підексперна особа проговорила, що саме вона розуміє під термінологією **щирість**).*

Якщо ж я зрозумію, що Ви від мене щось намагаєтеся приховати, навіть будь-яку деталь, то я зроблю для себе висновок, що на питання, які винесені на дослідження психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа, Ви напевне будете говорити мені неправду.

Вам це зрозуміло?

Умова бути щирим у даному експертному дослідженні є обов'язковою, тому, що поліграф це не «рентген думок» і чітко зафіксує проявлені Вами психофізіологічні реакції, а мені доведеться потім обробляти зареєстровані сигнали, які надійшли з Вашого організму і я можу невірно їх сприйняти.

Ви хочете, щоб я помилився? *(Однозначна ствердна відповідь **Ні**).*

Тому будь-яка ваша недовомовленість, тобто інші спогади, навіть поза темою цієї експертизи, може спровокувати емоційне хвилювання і прилад відразу ж їх зафіксує. При цьому Ви можете навіть не відчувати цих змін.

Мені ж причина такого хвилювання Вашого організму буде незрозуміла, тому, що я не знатиму, з чим вони пов'язані та як вплинули на Вас ці переживання і спонукали появу таких психологічних реакцій. У такій ситуації я можу помилково звинуватити Вас у брехні з основного питання експертного дослідження. Я ж відверто хочу Вам допомогти і моя допомога полягатиме в правильності постановки запитань та об'єктивності оцінювання наданих Вами відповідей на них.

Ви ж хочете, щоб мої висновки експертизи були максимально об'єктивними? *(Однозначна ствердна відповідь Так).*

Тому, основою наших спільних намірів є дотримання правила уникнення недовомовленості. Зрозумійте, що недовомовленість це не завжди брехня, але для поліграфа вона виглядає саме так. Коли людина говорить неправду – вона це робить навмисне, значить, що їй є що приховати. Коли людина недоговорює – вона це робить тому, що вважає інформацію, яку згадала не важливою для експертного дослідження. Для кращого осмислення цього правила згадайте, якщо у Вас буває кепсько на душі і Вас щось обтяжує, Ви це носите в собі, а коли тільки розповіли – відразу стає легше. На цьому підході побудовані всі психотехніки і психотерапія. Навіть до церкви люди йдуть на сповідь, щоб залишити там свої хвилювання, якщо вимовляють їх у слух. Таким чином, якщо Ви згадаєте що-небудь про себе, поза інший період часу і в іншій ситуації або про свого колегу, сусіда, друга, знайомого під час проведення експертного дослідження – то ваші хвилюючі спогади, переживання можуть зіграти з Вами злий жарт, і поліграф визначить це як свідомо прихована інформація на брехню.

Ви хочете щоб я помилився і звинуватив Вас у тому, в чому ви невинні? *(Однозначна ствердна відповідь Ні).*

Тому єдиний спосіб пройти успішно психофізіологічну експертизу з використанням поліграфа, це дотримуватися правил означених вище мною і звільнити свою пам'ять від інших асоціативних спогадів, концентруючи свою увагу лише темі питань експертного дослідження.

Ви згодні зі мною? Тоді приступимо до проведення СПФЕВП чи ПФДВП
.....

Викладений зміст передтестової бесіди є достатньо ефективним і практично у більшості випадків допомагає підекспертній особі не лише ознайомитися з специфікою ініційованого експертного дослідження, а й, переш за все розібратися в самому собі та ситуації, яка склалася. Піддати додатковій переоцінці свою свідомість та ставлення до важливих питань, пов'язаних з розслідуванням конкретних кримінальних правопорушень. Передтестова бесіда також є своєрідним індикатором і для експерта-поліграфолога, який в процесі її виконання має можливість як найкраще розпізнати особу підекспертного та виробити відносно неї відповідну тактику використання тестових запитань, які в подальшому знайдуть відображення у методиці проведення СПФЕВП чи ПФДВП.

3.3. Методичні рекомендації щодо підготовки тестів до проведення СПФЕВП чи ПФДВП

Міжнародна емпірична практика дослідження тестування з метою одержання даних про емоційне напруження підекспертної (опитуваної) особи свідчить, що результативність проведення СПФЕВП чи ПФДВП багато в чому залежить від умілої побудови тесту. Він конструюється у такий спосіб, щоб зміни в динаміці психофізіологічних показників відбувалися через стимули (подразники), які є визначальними в процесі проведення тестового опитування. Однак їх застосуванню має передувати логічно та структурно побудована низка стимулів, що є конкретними й можуть зіставлятися та інтерпретуватися, тому на практиці тестові запитання поділяються за ступенем їх значущості. Разом з тим має враховуватися така особливість, що під час проведення СПФЕВП чи ПФДВП розглядаються різні за кваліфікацією злочини та беруть участь суб'єкти різного кримінально-процесуального статусу, відповідно застосовуються різні види та функціональне призначення запитання. Найбільш визнаними та закріпленими на сьогодні в методиці тестового опитування є такі типи запитань: значимі, нейтральні, контрольні, провокаційні, за відволікальною проблемою, «SKY» («S» – підозра, «K» – володіючий, «Y» – ви зробили).

Однак не варто плутати тестові запитання з основними запитаннями, винесеними на дослідження у постанові про призначення психофізіологічної експертизи особи із застосуванням комп'ютерного поліграфа. Їх зміст має бути оголошений підекспертному, адже в його обов'язки входить ознайомлення з даною постановою, винесеною ініціатором.

П. Прукс наголошував: «...тести можуть складатися в рамках “прямих” і “непрямих” методів». Американські дослідники запропонували називати їх прямим (безпосереднім) і непрямим методом, що в майбутньому стало загальноприйнятим поняттям. До першого вони відносять «тест винної особи», «тест контрольних запитань», до другого – «тест винних знань», «тест приховуваної інформації».

Прямий (безпосередній) метод охоплює постановку трьох видів запитань, які застосовують послідовно:

1) іррелевантні (нейтральні, «буферні») – такі, що не стосуються події злочину, а мають на меті зменшити емоційне напруження, аби окреслити ступінь перебігу реакцій на релевантні запитання;

2) релевантні (критичні) – щодо обставин, які безпосередньо стосуються злочину;

3) контрольні – такі, що не стосуються вчиненого злочину, однак мають обвинувальний зміст.

Іррелевантні запитання – це ті, які не мають безпосереднього відношення до ситуації, що з'ясовується, не несуть емоційно забарвленої

інформації для опитуваної особи і на які вона, на думку експерта-поліграфолога, дасть наперед відомі правильні відповіді.

Релевантні запитання – це ті, які мають безпосереднє відношення до ситуації, що з'ясовується, є однозначно емоційно-забарвленими та розраховані насамперед на стимуляцію вираженої психофізіологічної реакції в особи, причетної до вчинення розслідування злочину.

Контрольні запитання – це ті, які не мають безпосереднього відношення до ситуації, що з'ясовується, водночас несуть емоційно забарвлену для опитуваної особи інформацію. Вони стосуються інших подій минулого, які відбувалися паралельно з часом, коли було вчинено злочин. Основним призначенням контрольних запитань є порівняння психофізіологічної реакції, що виникає на них, із реакцією щодо релевантних запитань.

Прямий (безпосередній) метод був розроблений і зорієнтований на використання його до психофізіологічної перевірки на поліграфі. Методи релевантних-іррелевантних (значущих-незначущих) запитань поширилися у Західній Європі та США. Для простоти й наглядності у своїй практиці спеціалісти вирішили називати ці запитання значущими (критичними) і нейтральними. У методиці контрольних запитань використовуються іррелевантні (нейтральні), контрольні та релевантні (значимі) запитання.

Суб'єкту в певній послідовності пропонуються запитання трьох зазначених вище видів, оскільки вони по-різному впливають на випробувану особу (причетну чи непричетну до вчинення злочину). Постановка релевантних запитань викликає певний страх в опитуваного бути викритим у злочині за умови причетності до його вчинення, тому кожний із застосованих за значущістю тестів має своє змістовне навантаження. Поєднання різних категорій запитань у відповідній послідовності відображає в цілому формат тестового опитування.

Щодо методики виявлення прихованої інформації, то вона передбачає використання непрямих і пошукових тестів, які складаються з «нульових», «нейтральних» та «значимих» запитань.

Нейтральні запитання охоплюють загальнопросторову спрямованість виконання СПФЕВП чи ПФДВП і не стосуються теми опитувальника. Його називають «нульовим», і він не береться до уваги при загальному обрахунку результатів. Основне призначення такого рівня запитань – це зниження можливого рівня напруженості підекспертної (опитуваної) особи, яка виникає під час тестової перевірки на поліграфі, через використання необхідних пауз з метою відновлення нормальних психофізіологічних реакцій людського організму.

Перевірочні значущі (критичні) запитання спрямовані на встановлення безпосередньої причетності підекспертної (опитуваної) особи до конкретного факту, події, дії чи для відображення значущої для неї інформації. Вони є основними, оскільки несуть інформацію щодо події, стосовно якої проводиться СПФЕВП чи ПФДВП.

При формулюванні запитань такого спрямування поліграфологи практично уникають їх подвійного значення, щоб не створювати похибок отриманих результатів і тим самим не провокувати виникнення негативних наслідків, які можуть провокативно позначитися на сукупності знань про розслідувану подію.

Контрольні запитання – це ті, які належать до категорії найбільш проблемних і водночас безпосередньо не пов'язані з перевірочними даними, хоча враховують загальну, домінуючу тему тесту. Вони є інформаційним продовженням критичного запитання.

Залежно від використаного тесту контрольні запитання можуть формулюватися досить широко. За своєю суттю містять певний обвинувальний зміст і стосуються соціально неodobреної поведінки. Наприклад, «Ви вбили ...?», «Ви знаєте, хто вбив ...?». Суб'єкт, не впевнений у правильності своєї відповіді, може говорити неправду, відповідаючи на контрольні запитання, тому сам зміст таких запитань на етапі підготовки до дослідження має бути ретельно відредагованим і скоригованим.

На практиці застосовують кілька типів контрольних запитань:

– контрольне запитання про минуле, що не стосується розслідуваної події. Наприклад, «У віковому проміжку від 18 і 25 років Ви викрадали що-небудь?»;

– контрольне запитання, що стосується теперішнього часу, коли розглядаються події, що трапилися під час основного злочину. Наприклад, «Ви взяли із сейфа триста доларів США?» (перевірочне запитання); «Вам хотілося вкрасти що-небудь у супермаркеті?» (контрольне запитання);

– контрольне запитання Рейда, яке не стосується розслідуваного злочину. Воно формулюється на основі проблеми, розглянутої в перевірочному запитанні, і не віддалене за часом від події. Наприклад, «Ви вбили громадянина Л.?» (контрольне запитання); «Ви вбили громадянина К.?» (перевірочне запитання).

При цьому враховується, щоб обвинувальний зміст контрольних запитань не перевищував сутності обвинувачень, які містять релевантні запитання. У цьому разі реакція особи, яка вчинила злочин, буде набагато сильнішою на релевантні запитання, аніж на контрольні.

Під час проведення СПФЕВП чи ПФДВП використовуються також *провокаційні запитання*, якими визначають рівень тривоги підозрюваного та проводять його стимуляцію в разі ускладнень відповіді на поставлене запитання, основна мета яких – визначити загальний рівень реагування особи на тести.

Не менш важливу роль у тестовому опитуванні особи відіграють *запитання за відволікальною проблемою (симптоматичні запитання)*. Вони були запропоновані вченим Бакстером, за їх допомогою виявляють проблеми в опитуваної особи, які виходять за межі тематики дослідження.

Є кілька варіантів таких запитань. Зокрема:

а) Чи лякає Вас те, що я поставлю запитання, яке ми з Вами не обговорювали?

б) Ви впевнені Ви в тому, що я не поставлю запитання, яке ми не обговорювали?

в) Чи вважаєте Ви, що я не поставлю запитання, яке ми не обговорювали під час даної перевірки?

г) Довіряєте Ви мені, коли я кажу, що не ставитиму запитання, які не обговорювалися?

д) Ставив я Вам будь-які запитання під час перевірки, які не обговорювалися до тестової перевірки?

Непрямий метод («тест винних знань», «тест приховуваної інформації») використовується, коли є всі підстави вважати, що особа, яку опитують з використанням поліграфа, знає про деталі й подробиці злочину, однак вперто це заперечує. При цьому не піддається безпосередньому контролю достовірність відповідей, а з'ясовується, чи володіє суб'єкт специфічною інформацією, яку може знати лише причетна до злочину особа, оскільки з інших джерел інформації вона не могла бути отримана.

Зміст непрямого методу полягає у встановленні приховуваного знання про обставини розслідуваної події, і його застосовують як самостійно, так і в поєднанні з прямим (безпосереднім) тестом. Методика непрямих і пошукових тестів допомагає з'ясувати, чи ознайомлений підекспертний з інформацією, якою може володіти особа, причетна до вчинення злочину, і, якщо так, звідки в нього такі дані, коли і за яких обставин він їх отримав, а також чи підтверджується його версія події.

Основою побудови запитань даного спрямування є обґрунтоване припущення, що особа, причетна до вчинення злочину, або така, що володіє інформацією про злочин, демонструватиме сильніші фізіологічні реакції на стимули. У непрямих тестах усі питання формуються в уточнювальній формі. Вони є гомогенними, тобто стосуються лише однієї теми. Непрямі тести передбачають перевірку версії опитуваної особи. Оскільки недостатньо лише встановити ступінь обізнаності людини в обставинах вчинення злочину, обов'язково слід з'ясувати природу цієї обізнаності (опитувана особа може мати інформацію про злочин, правопорушення не лише внаслідок особистої причетності, а й тому, що була свідком його вчинення, спілкувалася з людьми, які його вчинили). Про їх існування та деталізацію слідству стає відомо в результаті проведення процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів. Якщо особа не має інформації про подію злочину і непричетна до його вчинення, реакції людського організму жодним чином не позначаються на результативності постановки запитань незалежно від їх спрямування.

Як зазначав В.О. Варламов, «перевага непрямого тесту полягає в тому, що він найменше травмує психіку підозрюваного і є найточнішим у прогнозі».

Однак ця група запитань не позбавлена недоліків, що стосуються складностей отримання вербальної інформації про деталі злочину, відомі особі,

яка його вчинила. Проте при грамотному проведенні розслідування цей різновид тестів не має собі рівних.

До прикладу, поліграфологи Японії, активно використовуючи поліграф, надають перевагу саме непрямим методам тестування, зокрема, з метою опитування підозрюваних у кримінальному провадженні. Орієнтуючись на досить велику практику цієї країни, вони пропонують враховувати напрацьований ними досвід і використовувати непрямі методи тестування під час проведення власних психофізіологічних досліджень, а саме: формуючи запитання, експерти-поліграфологи мають брати до уваги сучасний розвиток програмного забезпечення й рівень поколінь поліграфів, пам'ятаючи, що велика заслуга якості проведеної СПФЕВП чи ПФДВП лежить у площині вміло підготовлених поліграфологом тестів.

Узагальнюючи вище викладене зазначимо, що тестові запитання мають бути чіткими і зрозумілими для суб'єкта, із застосуванням мови (жаргону) добре відомої, зокрема підозрюваному у злочині. Це зменшить похибку обробки поліграфологом поліграм підекспертного (опитуваного), дії якого були пов'язані зі сприйняттям тестового запитання до початку реєстрації відповідної реакції на поліграфі. Запитання повинні передбачати однозначні відповіді і не змушувати підозрюваного (опитуваного) наперед думати про те, як на них відповісти. Об'єднувати в одному тесті запитання, які визначають подію злочину, й інші обставини конкретного провадження недопустимо. Виняток становлять контрольні запитання, які використовуються у прямому (безпосередньому) тестовому методі.

3.3.1. Практичні прийоми і тести для використання в СПФЕВП чи ПФДВП

При проведенні СПФЕВП чи ПФДВП, нами використовувалися тести двох форматів – «Піку напруги» і «Методу контрольних запитань»

В якості ілюстративного прикладу, можна представити варіанти тестів, якими ми користувалися при проведенні експертизи щодо замовного вбивства. При підготовці до експертизи, поліграфолог вивчав матеріали кримінального провадження, найбільш важливу інформацію про деталі та інші обставини події, як правило береться: з протоколу огляду місця події, фотографій, схем, висновків судово-медичних та інших експертиз, показань потерпілих, свідків, підозрюваних. Ідеальними умовами для поліграфолога є можливість самостійно виїхати і оглянути місце події.

Приклад тестів використанням методики «Піку напруги»:

ТЕСТ 1

Вам відомо точно, патрони якого калібру використалися для вбивства Звягольського?

Стріляли патронами калібру 4,52 мм?

Стріляли патронами калібру 5,45 мм?

Стріляли патронами калібру 7,62 мм?

Стріляли патронами калібру 7,65 мм?

Стріляли патронами калібру 8,2 мм?

Стріляли патронами калібру 9 мм?

Стріляли патронами калібру 9,8 мм?

ТЕСТ 2

Ви шукали у в кого можна придбати патрони для пістолета що б стріляти в Загольського?

Ви шукали патрони калібру 4,52 мм?

Ви шукали патрони калібру 5,45 мм?

Ви шукали патрони калібру 7,62 мм?

Ви шукали патрони калібру 7,65 мм?

Ви шукали патрони калібру 8,2 мм?

Ви шукали патрони калібру 9 мм?

Ви шукали патрони калібру 9,8 мм?

ТЕСТ 3

Ви споряджали патронами пістолет, з якого стріляли у Звягольського?

Ви споряджали пістолет патронами калібру 4,52 мм?

Ви споряджали пістолет патронами калібру 5,45 мм?

Ви споряджали пістолет патронами калібру 7,62 мм?

Ви споряджали пістолет патронами калібру 7,65 мм?

Ви споряджали пістолет патронами калібру 8,2 мм?

Ви споряджали пістолет патронами калібру 9 мм?

Ви споряджали пістолет патронами калібру 9,8 мм?

ТЕСТ 4

Ви тримали в руках і розглядали пістолет, з якого були зроблені постріли у Звягольського?

Ви тримали в руках і розглядали американський пістолет «КОЛЬТ»?

Ви тримали в руках і розглядали італійський пістолет «ГАЛЕССИ» ?

Ви тримали в руках і розглядали польський пістолет «ПРЕКСА» ?

Ви тримали в руках і розглядали чеський пістолет «ПРАГА»?

Ви тримали в руках і розглядали російський пістолет «ТТ» ?

Ви тримали в руках і розглядали німецький пістолет «БРАУНІНГ» ?

Ви тримали в руках і розглядали український пістолет «ФОРТ» ?

Це був пістолет іншої моделі?

ТЕСТ 5

Вам відомо точно з якого пістолета стріляли у Звягольського?
У Звягольського стріляли з американського пістолета «КОЛЬТ» ?
У Звягольського стріляли з італійського пістолета «ГАЛЕССИ» ?
У Звягольського стріляли з польського пістолета «ПРЕКСА» ?
У Звягольського стріляли із чеського пістолета «ПРАГА» ?
У Звягольського стріляли з російського пістолета «ТТ» ?
У Звягольського стріляли з німецького пістолета «БРАУНІНГ» ?
У Звягольського стріляли з українського пістолета «ФОРТ» ?
Це був пістолет іншої моделі?

ТЕСТ 6

Ви можете впевнено сказати в якому населеному пункті ви перебували 25 листопада 2012 року близько 22 годин вечора, коли вбили Звягольського?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в Поляниці?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в Дорі?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в Добротиві?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в Яремчі?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в Делятині?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в Стримбі?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в Татарові?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в Лосеві?

ТЕСТ 7

Ви можете впевнено сказати де перебували 25 листопада 2012 року близько 22 години вечора, коли вбили Звягольського?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в барі «ТУРИСТ» ?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в нічному клубі «ЗЕЛЕНИЙ ГАЙ»
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в супермаркеті «ВОПАК» ?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в більйардній?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в себе будинку?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували біля його будинку?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували на спортмайданчику?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в машині?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в сауні?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували поруч із своїм другом?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували недалеко від потерпілого?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в родичів?
Коли стріляли у Звягольського Ви перебували на дорозі?

У цьому тесті Ви мене обманювали?

ТЕСТ 8

Ви можете впевнено сказати в якому місці перебували 25 листопада 2012 року близько 22 годин вечора, коли вбили Звягольського?

Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в районі церкви?

Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в районі лікарні?

Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в районі пожарки?

Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в районі заправки «ОККО»?

Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в районі заправки «VOG» ?

Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в районі сільської заради?

Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в районі супермаркету?

Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в районі заводу (лісокомбінату)?

Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в районі військового містечка?

Коли стріляли у Звягольського Ви перебували в районі Шевелинки?

ТЕСТ 9

Вам відомо точно хто саме брав участь у підготовці й здійсненні вбивства Звягольського?

До убивства Звягольського має пряме відношення Гаврилюк Ігор?

До убивства Звягольського має пряме відношення Тороус Богдан?

До убивства Звягольського має пряме відношення Брюховська Маріна?

До убивства Звягольського має пряме відношення Винтоняк Андрій?

До убивства Звягольського має пряме відношення Брюховський Дмитро?

До убивству Звягольського має пряме відношення Старунчак Ярослав?

До убивства Звягольського має пряме відношення Качалуб Роман?

До убивства Звягольського має пряме відношення Качалуб Андрій?

До убивства Звягольського має пряме відношення Задорожній Євген?

До убивства Звягольського має пряме відношення Вовк Олександр?

До убивства Звягольського має пряме відношення Іваночко Олександр?

До убивства Звягольського має пряме відношення Панько Петро?

До убивства Звягольського має пряме відношення Гасюк Олег?

У цьому тесті ви мене обманювали?

ТЕСТ 10

Вам відомо точно хто саме готовив (виконував) убивство Звягольського?

Убивство Звягольського готовив (виконував) Гаврилюк Ігор?

Убивство Звягольського готовив (виконував) Тороус Богдан?

Убивство Звягольського готовив (виконував) Брюховська Маріна?

Убивство Звягольського готовив (виконував) Брюховський Дмитро?

Убивство Звягольського готовив (виконував) Старунчак Ярослав?
Убивство Звягольського готовив (виконував) Качалуб Роман?
Убивство Звягольського готовив (виконував) Качалуб Андрій?
Убивство Звягольського готовив (виконував) Задорожній Євген?
Убивство Звягольського готовив (виконував) Вовк Олександр?
Убивство Звягольського готовив (виконував) Іваночко Олександр?
Убивство Звягольського готовив (виконував) Панько Петро?
До Убивство Звягольського готовив (виконував) Гасюк Олег?
У цьому тесті ви мене обманювали?

ТЕСТ 11

Вам відомо точно в яку частину тіла Звягольського було зроблено перший постріл?
перший постріл був зроблений в ногу?
перший постріл був зроблений в руку?
перший постріл був зроблений в живіт?
перший постріл був зроблений в спину?
перший постріл був зроблений в груди?

Вам відомо точно в яку частину голови потерпілого Звягольського стріляли з пістолета?
постріл здійснювався зверху?
постріл здійснювався в потилицю?
постріл здійснювався в ліву скроню?
постріл здійснювався в праву скроню?
постріл здійснювався в лоб?
постріл здійснювався в око?
постріл здійснювався в рот?
постріл здійснювався в шию?

Приклад тестів за методикою контрольних питань (продовження експертизи):

Тест 1

Зараз 2014 рік?
Щоб з'ясувати чи відомо Вам хто замовив убивство Звягольського, Ви збираєтесь правдиво відповідати на питання цього тесту?
Зараз зима?
Ви чесна людина?
Ви знаєте напевно, хто саме замовив убивство Звягольського?
Ви вмієте брехати?
Сьогодні субота?
Ви впевнені, що вас можна вважати ідеальною людиною?

Ви знаєте абсолютно точно хто організував убивство Звягольського?
За своїм характером Ви здатні проявляти насильство?

Тест 2

Ви громадянин України

Щоб з'ясувати чи брали ви будь-яку участь в підготовці вбивства
Звягольського, ви збираєтеся правдиво відповідати на питання цього тесту?
Ви народилися восени?

У разі небезпеки Ви будете намагатися перехитрити інших?

Ви брали участь у підготовці до вбивства Звягольського?

Правду кажуть що Ви тільки вдаєте із себе дурну людину?

У вас розбірливий почерк?

Коли-небудь раніше Ви обманювали співробітників правоохоронних органів?

У підготовці вбивства Звягольського Ви брали будь-яку участь?

За Вашим вихованням, Ви здатні давати неправдиві показання у цій справі?

Тест 3

У Вас повна середня освіта?

Щоб з'ясувати чи відомо Вам хто брав участь в підготовці убивства
Звягольського, Ви збираєтеся правдиво відповідати на питання цього тесту?

Ви маєте яку-небудь професію?

Ви себе оправдували якщо поступали не по совісті?

Ви знаєте хто брав участь у підготовці убивства Звягольського або його
виконував?

Вас не мучить совість коли Ви говорите неправду?

Ви вмієте плавати?

Ви боїтеся, що питання в тесті виявлять Вашу приховану жорстокість?

Вам відомо точно хто саме виконував вбивство Звягольського?

Правду кажуть що Ви тільки прикидаєтеся порядною людиною?

3.4. Рекомендації направлені на виявлення протидії з боку підекспертної особи під час виконання СПФЕВП чи ПФДВП

Протидія є одними із методів, які навмисно використовуються підекспертною особою для спроби викривити свої показники в процесі їх реєстрації під час виконання СПФЕВП чи ПФДВП. Протидія підекспертною особою може бути застосованою також і під час проведення експертом-поліграфологом передтестової та післятестової бесіди з метою приховати свою участь у вчиненому злочині. Тому, про протидію як явище, можна судити не лише за отриманих поліграм, а й поведінкової реакції підекспертного. Якщо поліграфолог помічає будь-які спроби маніпулювання особи під час виконання СПФЕВП чи ПФДВП, то це швидше за все можна говорити про причетність

особи до розслідуваної події. Поліграфолог «сам собі ворог» якщо вважає, що його ніхто не зможе обдурити. Ефективно боротися і виявляти протидію можливо, але складно. Для цього експерту-поліграфологу необхідно бути дуже уважним від початку проведення СПФЕВП чи ПФДВП до його завершення.

Рекомендація 1. Щодо розвіювання оманливого стану чи самовпевненості експертів-поліграфологів під час виконання спеціальних експертних досліджень під контролем поліграфа:

Міф №1: «Протидію легко виявити». Це може бути вірним тільки відносно наївних підекспертних, які виявляють надмірні зусілля в своїй протидії. Осіб, яких не вдається «вивести на чисту воду» в процесі виконання СПФЕВП чи ПФДВП – є більш розумними, вигадливими і тямущим, ніж інші підекспертні. Таким чином, успіх обману для особи, що проходить це спеціальне експертне дослідження і можливість його виявлення експертом-поліграфологом залежить насамперед від співвідношення професійного і життєвого досвіду особи, відносно перевірки інформаційних даних якої виконується СПФЕВП чи ПФДВП.

Міф №2: «Протидія ніколи не буде ефективною проти досвідченого поліграфолога». Така позиція може побутувати лише в наївного підекспертного і самовпевненого у своїх можливостях експерта-поліграфолога.

Ми ніколи, навіть й приблизно, не дізнаємося скільком людям вдалося обдурити поліграфолога. Саме поліграфолога, а не поліграфа. А для цього потрібно експерту-поліграфологу бути дуже уважним щораз, з кожним без винятку підекспертним, оскільки помилятися може будь який поліграфолог, навіть з самим великим досвідом. Згідно з дослідженнями, які проводилися Американською асоціацією поліграфологів, застосовують протидію 89% причетних до вчинення злочину підекспертних осіб. Зрозуміло, вони шукають будь-яку шпарину для того, щоб не бути викритими. Хоча, як засвідчують дані статистичних показників 48% навіть непричетних до розслідуваних подій злочинів, із-за передчасних побоювань підстраховують себе застосовуючи протидію.

Загальний аналіз фактів протидії показує:

- винним дуже важко придушити свої справжні реакції;
- не винним, легко викликати виглядаючу реалістично, але помилкову реакцію;
- експерту-поліграфологу важко виявити протидію, вміло застосовану навченим суб'єктом.

Рекомендація 2. Застереження експерта-поліграфолога від непрофесійного підходу до виявлення протидії з боку підекспертної особи в процесі виконання СПФЕВП чи ПФДВП.

Коли поліграфолог бачить на поліграмі явні ознаки протидії з боку підекспертного, то вже пізно з цим боротися, все це потрібно було робити під

час проведення передтестової бесіди. У деякої частини підекспертних побутує думка, що експерт-поліграфолог не зовсім розумний, уважний, навіть самовпевнений і його легко обдурити. Біліше того, підекспертний здебільшого завищує свою самооцінку і можливості. Враження у підекспертного про кваліфікацію експерта-поліграфолога складається саме при першому знайомстві з ним та під час виконання передтестової бесіди. Саме тоді підекспертним й приймається рішення про застосування протидії і робляться прогнози на її успішність. Якщо експерт-поліграфолог виявляє на поліграмі протидію, то не потрібно про це відразу говорити підекспертному, потрібно нагадати йому про необхідність дотримуватися загальних правил тестування.

Боротьба з протидією підекспертних осіб під час виконання СПФЕВП чи ПФДВП і її профілактика може бути різною. До прикладу в США запроваджена окрема державна програма через створення спеціальних сайтів-пасток для тих, хто цікавиться як обдурити поліграф. Це допомагає виявляти корупціонерів, нечесних чиновників, терористів, маніяків, педофілів тощо. Отримання інформації з цих сайтів дозволяє відстежувати звідки був запит, від кого, скільки часу особа в ньому провела, що саме читала, копіювала, з ким спілкувалася. Тобто, – це своєрідний варіант розміщення свідомо помилкової інформації про способи «вдалої» протидії та їх особливості. Виявлення цих способів допомагає краще розуміти справжні наміри кандидата на участь у проведенні СПФЕВП чи ПФДВП.

Насправді підекспертному, причетному до розслідуваної події, факту, явища, дуже складно дотримуватися інструкції з ефективної протидії. У нього в голові занадто багато завдань, які він повинен успішно і непомітно реалізувати що б не бути викритим експертом-поліграфологом. До таких завдань насамперед належить: контроль за своєю поведінкою і мовою, тому вольовим зусиллям неможливо контролювати або придушувати виникнення психофізіологічних реакцій, контроль за мімікою і жестикуляцією та ін. З цієї причини, уважність експерта-поліграфолога до деталей і дрібниць є основною професійною рисою, якої ніколи не можна нехтувати.

На сам кінець, слід зазначити, що періодично експерти-поліграфологи у своїй практиці зустрічаються з фактами прихованої протидії процедурі тестування на поліграфі і тому в них можуть виникати складнощі при описі висновків про виявлення таких обставин.

3.4.1. Практичні прийоми направлені на виявлення протидії

Поліграфологи Укрбюро ПФДБ, у своїй практиці часто використовують власно розроблений тест на виявлення можливої протидії з боку підекспертних. Цей тест носить пошуковий формат і дає поліграфологові попередню, орієнтуючу інформацію. Модифікацію цього тесту, ми використовуємо, наприклад, при повторному тестуванні, коли за результатами першого

тестування, поліграфолог не зміг прийняти рішення через підозру у можливій протидії підекспертного.

Приклад Тесту № 1 для виявлення протидій (тільки перевірочні запитання)

Ви сьогодні готувалися будь-яким чином заважати мені вас перевіряти?

Ви запитували у своїх знайомих як можна обдурити поліграф?

Ви шукали способи обману в Інтернеті?

Ви отримували поради як обдурити «детектор брехні»?

Ви читали літературу як обдурити поліграф?

Ви сьогодні вживали будь-які наркотики?

Ви сьогодні вживали алкоголь?

Ви сьогодні курили що-небудь заборонене?

Ви сьогодні робили собі якісь уколи?

Ви сьогодні нюхали що-небудь заборонене?

Ви сьогодні вживали будь-які краплі?

Ви сьогодні споживали будь-якіс таблетки?

Ви сьогодні намазували собі що-небудь на пальці?

Ви сьогодні приймали заспокійливі ліки?

Ви сьогодні використовували дезодоранти?

Ви збиралися сьогодні як-небудь по іншому мені брехати?

Приклад Тесту № 2 для виявлення протидій (тільки перевірочні запитання)

**Щоб з'ясувати, чи були ви зі мною чесні на минулого разу на тестуванні,
ви готові відповідати мені правду на питання цього тесту?**

Під час минулої перевірки ви намагалися мене обманювати?

Минулої перевірки ви надавали мені яку-небудь протидію?

Після минулої перевірки, ви говорили кому-небудь, що вам вдалося обдурити поліграф?

Перед минулою перевіркою ви приймали будь-які ліки?

До поїздки на минулу перевірку, ви консультувалися як можна обдурити поліграф?

Як один із можливих тактичних прийомів, спрямований на виявлення протидії підекспертного, можна використовувати наприклад такий формат бесіди: «Зараз я хочу вам дати одну рекомендацію. Мова стосуватиметься можливої протидії з вашого боку. Зараз у всіх людей є великі можливості отримати практично будь-яку загальну інформацію через Інтернет. От і ви, коли йшли на цю поліграфну перевірку можливо цікавилися – «А чи можна обдурити поліграф?». Незважаючи на те, що інформації щодо застосування

протидії поліграфу дійсно багато, хочу вас запевнити, що більша половина пропонуваніх прийомів викладається спеціально, що б легше було виявляти людей які ними вирішать скористатися. Професійні поліграфологи добре знають як можна ефективно виявляти протидію. Так от, якщо ви вирішите яким-небудь чином почати мені заважати виконувати спеціальне експертне дослідження з використанням поліграфу, то я побачивши і зрозумівши це, можу поступити двома способами. У першому випадку, якщо мені це не буде заважати, я продовжу дослідження, при цьому нічого вам не скажу і навіть натяку не зроблю що все зрозумів, у підсумку отримаю необхідну інформацію яка впевнено підтвердить вашу винуватість. У другому випадку, якщо ваші можливі дії з протидії дійсно серйозно впливатимуть на результат тестування і я знову ж таки це зрозумію, то можу або зробити вам зауваження, або припинити розпочате експертне дослідження, або ж його продовжити нічого вам при цьому не сказавши. Останній варіант я зазвичай використовую щоб набрати більше фактів підтверджуючих ваші спроби мені перешкодити, тобто більш впевнено задокументувати ваше умисне намагання уникнути викриття. Тому, підводячи підсумок моєму інструктажу, щодо застосування протидії виконанню цього спеціального експертного дослідження під контролем поліграфу, зазначу, що будь-яка ваша протидія або не допоможе вам, себто зашкодить, або ж впевнено вас видасть.»

3.4.2. Зразки висновків протидії підекспертної особи за результатами проведення СПФЕВП чи ПФДВП

Зразок висновку протидії № 1

За результатами виконаного експертом-поліграфологом СПФЕВП чи ПФДВП у відношенні І.С.С. можна зробити наступні висновки:

1. На питання тестів, постанених експертом-поліграфологом не зареєстровано в підекспертного адекватного фізіологічного реагування при загальному добре спостережуваному зовнішньому хвилюванні. Тобто відсутні будь-які реакції підекспертного на будь-які висунуті (запропоновані) йому стимули. Дана обставина не є природньою, і як правило, спостерігається при штучному впливі на центральну нервову систему людини, шляхом прийому нею медикаментів для навмисного блокування або пригнічення психічних (емоційних) процесів, які при брехні можуть давати прояви у вигляді стресових змін.

2. На поставлені для дослідження питання, в результаті проведених тестів, **не становить можливим** зробити який небудь об'єктивний висновок з причини навмисної медикаментозної протидії процедурі виконання СПФЕВП чи ПФДВП з боку І.С.С.

Зразок висновку протидії № 2

Підекспертна особа О.З.Д., під час проведення з нею передтестової бесіди, спочатку намагалася виконувати основні вимоги процедури експертного дослідження, озвучені експертом-поліграфологом. Проте, під час безпосередньо тестування на поліграфі, приладом зафіксовано відсутність в неї природних прояв фізіологічних реакцій, що зазвичай буває за навмисної протидії процедурі виконання СПФЕВП чи ПФДВП.

З метою виявлення заздалегідь підготовленої протидії, експертом-поліграфологом було проведено спеціальний тест, результати якого показали:

– О.З.Д. до початку психофізіологічного дослідження на поліграфі ймовірно спеціально вживав якісь медикаментозні препарати щоб погіршити (знизити, придушити) свої внутрішні емоції, що впливають на фізіологічні зміни.

– О.З.Д. до початку виконання СПФЕВП чи ПФДВП ймовірно чимось змастив собі на пальці, з метою погіршити (знизити, придушити) реєстрацію сигналу, що надходять одним із основних датчиків, який реєструє зміну шкірного опору, тобто потовиділення. Після того, як експерт-поліграфолог перевірів пальці підекспертного та провів їх обробку спеціальним розчином, реакції з'явилися, однак, на момент експертної оцінки всіх зареєстрованих фізіологічних реакцій, загальна їх достовірність викликала сумнів в силу можливого медикаментозного впливу.

На питання, як він себе почуває, чи брав у руки будь-які ліки, мастильні речовини, гелі до початку виконання СПФЕВП чи ПФДВП, О. З.Д. відповів, що у його дитини прорізаються зуби, тому він вночі майже не спав і відчуває себе не відпочившим, будь-яких ліків не приймав, але вранці перебуваючи на роботі «відпоювали» валеріаною К.Б.Є. яка раніше вже пройшла перевірку на поліграфі, її самопочуття було поганим, тому можливо від нього може пахнути настоянкою валеріани.

Спостерігаючи під час виконання СПФЕВП чи ПФДВП за манерами поведінки О. З.Д., його загальним станом і самопочуттям, можна ствердно говорити, що він не виявляв вираженого сильного хвилювання і тривожності, що могло бути причиною впливу медикаментозних лікарських препаратів з метою приховати інформацію, пов'язану з службовою перевіркою.

Зразок висновку протидії № 3

Незважаючи на заявлену згоду пройти спеціальну психофізіологічну експертизу на поліграфі з метою підтвердити правдивість своїх показів, з боку підекспертного К.В.В. не встановлена реальна зацікавленість та щирість у спілкуванні під час виконання СПФЕВП чи ПФДВП.

К.В.В., протягом усього періоду виконання експертних досліджень, систематично ігнорував рекомендації експерта-поліграфолога щодо вимог до поведінки під час тестування і надавав явну психологічну протидію процедурі

СПФЕВП чи ПФДВП, що було добре помітно як візуально, так і вербально, що проявилось в наступному:

- систематично не виконував правила проходження СПФЕВП чи ПФДВП до формату відповідей під час запису тестів. Зокрема, незважаючи на неодноразові зроблені йому зауваження експертом-поліграфологом, він постійно допускав відповіді в довільній формі як сам того хотів, а не в необхідному форматі «Так» або «Ні»

- у момент запису тестів, з метою навмисно змінити свої психофізіологічні показники, робив постійні спроби психологічної релаксації, перемикав і навмисно концентрував свою увагу на чомусь іншому (стороніму), намагався не вдумуватися в зміст запитань, відповіді вимовляв тихо і нерозбірливо. Крім цього, на відеозаписі ходу проведення експертизи добре помітно, як підекспертний намагався відмовитися від зовнішніх обставин, концентрував свій погляд на одній точці, полуприкривав повіки, в деяких випадках закривав на деякий час очі. Дана поведінка експертом-поліграфологом розцінюється як психічний самовплив у вигляді цілеспрямованої зміни функцій уваги. Відразу ж після закінчення запису тесту, поведінка підекспертного кардинально змінювалося, він ставав жвавим і рухливим.

У сукупності, ці позначені чинники суттєво вплинули на якість об'єктивності проведеної експертизи, і отримані результати не є придатними для їх експертного аналізу.

3.5. Рекомендації щодо підготовки експертних висновків поліграфологів виконаних ними в СПФЕВП чи ПФДВП

Підготовка експертного висновку проведеної СПФЕВП чи ПФДВП має свої особливості, які полягають у системному, послідовному, логічно обґрунтованому викладенні експертом-поліграфологом матеріалу виконаного ним спеціального дослідження. Усе це можна відобразити через призму наступних рекомендацій:

Рекомендація 1. При підготовці експертного висновку за результатами проведеної СПФЕВП чи ПФДВП у відкритому кримінальному провадженні, експерт-поліграфолог повинен чітко дотримуватися вимог КПК України та «Інструкції про призначення й проведення судових експертиз і експертних досліджень», затвердженої Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 8 жовтня 1998 р. (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 р. № 1950/5), зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 2 січня 2013 р. за № 1/22533 та включити до нього наступне:

- словник спеціальних термінів, які використовуються у тексті підготовленого експертного висновку;

- список літератури та роз'яснювальні посилання за текстом підготовленого експертного висновку;

– короткий опис методик, які використовувалися при проведенні СПФЕВП чи ПФДВП;

– таблиці експертного обрахунку комп'ютерних графіків (поліграм);

– обґрунтування експертних висновків за кожним тестом, застосованим до підекспертної особи;

– синтезуючий аналіз усіх проведених тестів з встановленням причинно-наслідкових зв'язків між отриманими результатами з логічним обґрунтуванням зроблених експертних висновків.

Рекомендація 2. При формулюванні експертних висновків, експерт-поліграфолог повинен використовувати науково-обґрунтовані судження та оцінки правового характеру. А саме:

– висновки експертизи повинні бути однозначними та зрозумілими;

– складові частини експертного висновку мають узгоджуватися між собою і не суперечити одна іншій;

– відповіді на запитання повинні стосуватися лише тих запитань, які сформульовані у клопотанні на проведення СПФЕВП чи ПФДВП;

– висновки мають впливати з результатів проведеного експертного дослідження, бути логічно вірно побудованими і формулюватися відповідно до спеціальних знань і за внутрішнім переконанням експерта.

Тобто, експерт-поліграфолог повинен не описувати факти, як вони виявлялися, а пояснювати ці факти, обґрунтовувати їх походження та викладати свою думку щодо них. Якщо експерт дотримується цих вимог, означає, що він зрозумів механізм та закономірність утворення слідів, тобто знайшов стабільні, індивідуальні ознаки об'єкта, сукупність яких є достатньою підставою для достовірного висновку експерта.

Рекомендація 3. Змістовне наповнення висновку проведеної СПФЕВП чи ПФДВП має чітко відповідати встановленим вимогам:

1. Обсяг висновку експерта-поліграфолога повинен бути не менше п'ятидесяти сторінок (пронумерованих, скріплених (прошитих) між собою та завірених підписом і печаткою поліграфолога).

2. Текстова частина висновку проведеної експертизи має формуватися за встановленими загальними вимогами, які висуваються до будь-яких експертиз, і складатися зі вступної, описової та синтезуючої частини й висновку. До змісту тексту документа також додаються посилання на наукові джерела дослідження. Таким чином:

– вступна частина відображатиме загальні дані про експерта-поліграфолога, фабулу справи та питання, які виносилися на психофізіологічну експертизу з використанням поліграфа;

– описова частина акумулюватиме дії роз'яснювального характеру з боку поліграфолога підекспертній особі щодо процедури проведення експертизи;

– синтезуюча – надасть експертне обґрунтування причинно-наслідковому зв'язку між виявленими у підекспертної особи психофізіологічними реакціями

та попередніми висновками експерта-поліграфолога, які слугуватимуть умовиводами в межах запитань, висунутих для з'ясування цієї експертизою;

– висновок узагальнюватиме змістовно-грунтовне викладення документа як результату проведеної СПФЕВП чи ПФДВП.

Рекомендація 4. При підготовці експертного висновку, експерту-поліграфологу необхідно враховувати наступне:

1. На клопотання ініціюючої сторони щодо проведення СПФЕВП чи ПФДВП та підготовки ухвали суду стосовно її проведення, необхідно методично правильно розробити та згрупувати питання про дію вчиненого кримінального правопорушення, яка відбулася в минулому, тобто від дієслів: «чи здійснював ...», «чи перебував ...», «чи був присутній ...», «чи тримав в руках ...», «чи наносив удари ...», «чи переховував ...» і т.п.

2. Питання можуть бути сформульованими наступним чином, наприклад: *"Перебуваючи у будинку потерпілого Іванова вечором 30.09.2015 року чи застосовував до нього Петров будь-які дії насильницького характеру?"*, або *«Чи наносив Петров будь-які тілесні удари чим-небудь потерпілому Іванову перебуваючи у будинку потерпілого вечором 30.09.2015 року?»* або *«Чи бачив Петров як хто-небудь наносив тілесні удари потерпілому Іванову перебуваючи у будинку потерпілого вечором 30.09.2015 року?»*

3. *«Чи відповідають фізіологічні реакції Петрова його вербальним відповідям на питання про ... та інше».*

4. Методично обґрунтованими є питання про обізнаність підекспертної особи щодо події злочину чи окремих її фактів, тобто «чи бачив...», «чи знає ...», «чи відомо ...», «чи має ... будь-яку інформацію про обставини та деталі вчиненого злочину». Питання може бути побудоване наступним чином: *"Чи приховує Петров свою обізнаність про які-небудь деталі і обставини вчиненого злочину відносно потерпілого Іванова?"*

Рекомендація 5. До експертного висновку експерт-поліграфолог додає необхідні супровідні документи, перелік яких має змінний характер. Основні з них:

– заява підекспертного про згоду пройти СПФЕВП чи ПФДВП та укладений договір на її проведення;

– диск з відеозаписом процедури проведення цієї експертизи;

– додатки з переліком тестів і поліграм;

– копії свідоцтв підприємства, які підтверджують юридичний статус і правомірність даного виду діяльності;

– копію свідоцтва поліграфолога про проходження спеціального курсу навчання;

– за необхідності можуть бути додані сертифікати приладно-поліграфного комплексу.

Рекомендація 6. При призначенні та проведенні СПФЕВП чи ПФДВП неприпустимо застосовувати постановку й з'ясування таких питань:

1. «Чи думав ...», «чи планував ...», «чи збирався ...», тому що це запитання того, що не відбулося.

2. Питання на шталт: *«Наскільки бездоганні і якісні джерела доказів, покладені досудовим слідством в основу обвинувачення?»* або *«Чи є причини для обмови з боку осіб, на показання яких будується обвинувачення?»*, також є неприпустимими.

Запитання про наявність або відсутність будь-яких об'єктивних даних щодо події злочину, відносяться до діяльності слідчого та суду, які здійснюють кримінальне провадження у вчиненому та зареєстрованому злочині, відповідно жодним чином вони не мають відношення до компетенції експерта-поліграфолога, він не наділений такими повноваженнями. На цю обставину скеровує пленум Верховного суду України за № 8 від 30 травня 1997 р. «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах».

Рекомендація 7. Експертний висновок має містити в собі наступні дані:

- основну причину проведення СПФЕВП чи ПФДВП;
- дані про ініціатора проведення судової психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа (слідчого, прокурора, адвоката, суддю);
- дані про експерта-поліграфолога, який проводив експертизу;
- питання, що ставилися ініціатором перед експертом-поліграфологом;
- матеріали, які надані поліграфологу для ознайомлення та підготовки для проведення СПФЕВП чи ПФДВП;
- П.І.Б. (прізвище, ім'я, по батькові) і рік народження підекспертної особи;
- дані про інших осіб, присутніх під час проведення СПФЕВП чи ПФДВП;
- технічні засоби й методики, що використовувалися під час проведення цієї експертизи;
- зміст тестів;
- процедура проведення і отримані результати виконання СПФЕВП чи ПФДВП;
- обґрунтування і формулювання висновків щодо поставлених на вирішення експерта-поліграфолога запитань.

Отже, висновки щодо запитань, які ставив експерт-поліграфолог, формулюються на основі комплексного аналізу результатів, що були отримані під час проведення СПФЕВП чи ПФДВП. Дані, які відображають висновок експерта-поліграфолога і додаються до нього, входять до його складової. Тобто електронний носій відеозйомки разом із тестовими запитаннями додаються до висновку експерта-поліграфолога на випадок виникнення питання у слідства або ж іншої зацікавленої сторони дослідження щодо об'єктивності та обґрунтованості результатів проведеної експертизи.

3.6. Зразки експертних висновків запропонованих поліграфологами Укрбюро ПФДБ

3.6.1. Варіанти експертних висновків

Варіанти (зразки) сформульованих нами експертних висновків та прийнятих за основу у різних ситуаціях можуть мати наступний виклад:

а) у результаті проведеного СПФЕВП чи ПФДВП, експертного обрахунку і криміналістичного аналізу отриманих даних, було виявлено ознаки фізіологічних змін, які вказують на наявність інформації, що свідомо приховується і достовірної обізнаності про ...(вказуються) деталі вчиненого кримінального правопорушення;

б) зареєстровані (проявлені) фізіологічні реакції ... (вказується П.І.Б. підекспертної особи) на перевіірочні запитання (наприклад): чи відомо їй чим саме наносилися удари, в яку частину тіла потерпілого, в якому місці це відбувалося, свідчать про наявність в його пам'яті ідеальних слідів відображень (образів подій) про те, що ... (вказуються обставини вчиненого);

в) зареєстровані (проявлені) фізіологічні реакції ... (вказується П.І.Б. підекспертної особи) є (або не є) стійкими і вираженими, їх сукупність і системність проявів на значущі (перевіірочні) питання тестів, узгоджується (не узгоджується) з повідомленою нею вербальною інформацією та відповідями на запитання тестів про те, що вона ... (вказуються обставини вчиненого, що обговорювалися під час виконання спеціального експертного дослідження);

г) проведений експертний аналіз матеріалів СПФЕВП чи ПФДВП вказує, що значущих реакцій на перевіірочні запитання про навмисні дії ... (вказується П.І.Б. підекспертної особи), що мають відношення до вчиненого злочину – не зареєстровано;

д) експертний аналіз матеріалів СПФЕВП чи ПФДВП свідчить про наявність у підекспертного стійких фізіологічних реакцій, які вказують на значимість для нього перевіірочних стимулів, котрі дозволяють стверджувати, що викладені ним відомості не відображають достовірно досліджувані обставини події вчиненого кримінального правопорушення;

е) при відповідях (вказується П.І.Б. підекспертної особи) на питання спеціальних тестів отримані фізіологічні реакції емоційної значущості, експертний аналіз яких дозволяє стверджувати, що в її пам'яті є ідеальні сліди відображення, пов'язані з конкретною подією злочину. Вони вказують що:

- підекспертний (здійснював, наносив, бачив, тримав ...).
- підекспертний правдиво говорить про....

3.6.2. Приклади експертних висновків

Перекладаючи зміст варантів на практичну складову, вони можуть бути сформульованими наступним чином:

а) «виявлені фізіологічні реакції обвинуваченого Петренко на перевіірочні питання за яких обставин він дізнався про смерть потерпілого Іваненка, свідчать про наявність в його пам'яті ідеальних слідів відображень (уявних образів подій) про те, що ...»;

б) «проявлені фізіологічні реакції обвинуваченого Петренка у більшості випадків (не) є стійкими та вираженими. Їх сукупність і системність, зареєстрована на значущі (перевірочні) питання тестів, (не) узгоджуються з повідомленою ним вербальною інформацією та відповідями на тестові питання про те, що він ... »;

в) «проявлені фізіологічні реакції обвинуваченого Петренка на запитання тестів свідчать про те, що інформація про деталі розслідуваного злочину була отримана ним у момент вчинення події кримінального правопорушення, тобто в результаті особистої його присутності. Обставини, що спричинили утворення ідеальних слідів у його пам'яті про події досліджуваного минулого, пов'язаного із загибеллю потерпілого Іваненка, перебувають у прямому причинно-наслідковому зв'язку з його особистими діями. Ці ідеальні сліди відображення утворилися природним шляхом».

Або ж так:

«За результатом проведеної психофізіологічної експертизи із застосуванням комп'ютерного поліграфа щодо Ф.А.І., аналізу та експертного обрахунку фізіологічних реакцій емоційної значущості перевірочних (релевантних) питань тестів «Вершини напруження» та «Методу контрольних запитань», про фактичні обставини і деталі досліджуваних подій щодо вбивства потерпілого З.С.В., з розрахованою ймовірністю 97,3 %, експерт-поліграфолог дійшов наступних висновків:

У питанні №1: «Чи перебував П.О.Л. у зговорі з К.А.В. або з іншими особами, на участь у незаконному переміщенні через державний кордон України психотропних речовин?». Експертний обрахунок і криміналістичний аналіз зареєстрованих поліграфом фізіологічних показників підекспертного П.О.Л. показав про відсутність у його стійких фізіологічних реакцій емоційної напруги (стресових змін) при відповідях на перевірочні мовленеві стимули. Отриманий результат дозволяє стверджувати, що викладені інформаційні дані П.О.Л. про те, що він не вступав у зговор з К.А.В. або з іншими особами, на участь у незаконному переміщенні через державний кордон України психотропних речовин, відповідають змісту ідеальних слідів відображення залишених в його пам'яті».

У питанні №2: «Чи узгоджуються виявлені під час виконання психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа реакції емоційного стану П.О.Л. з його вербальними відповідями на питання про обставини, які пов'язані з виявленням психотропної речовини «амфетамін» в належному йому автомобілі Citroen, держ.номер EE2148AA, при проходженні митного огляду в пункті пропуску «Шегині» митного поста «Мостиська» Львівської митниці?» Вираженість, сукупність і системність фізіологічних реакцій підекспертного П.О.Л. на перевірочні (релевантні) питання тестів, не заперечують одна одній та узгоджуються з повідомленою їм вербальною (мовленевою) інформацією та відповідями на тестові питання, що дозволяє впевнено стверджувати про

правдивість його тверджень підтверджених перевірочними питаннями під час виконання цієї експертизи.

3.6.3. Варіанти експертних висновків за результатами виконання комплексної психолого-психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа

У результаті виконаного комплексного дослідження потерпілої Е.Т.П., проведеного на основі спеціального аналізу отриманих результатів по кожному з досліджуваних напрямів, експертом-психологом Шаповаловим В.О і експертом-поліграфологом Усіковим І.П. отримані наступні узгоджені між собою висновки:

У відповіді на питання № 1 – Е.Т.П. виявляє схильність до ухилення від виконання сімейних обов'язків, систематично користується брехнею. Ця ганебна її звичка проявилася ще з часів навчання в школі і продовжує розвиватися на даний час. Е.Т.П. брехню використовує у взаєминах з своїми близькими та родичами, чоловіком, сусідами, знайомими та іншими людьми. Допитані, як свідки, знайомі та друзі, характеризують підекспертну, як брехливу і ненадійну людину. Також є відомості, що Е.Т.П. раніше погубо ставилася до себе, зокрема застосовувала нанесення собі тілесних ушкоджень шляхом різання руки, вени що свідчить про її психічну нестабільність. Ця схильність підтверджується результатами психологічного тестування.

Під час виконання психологічного дослідження, Е.Т.П. вела себе скуто і насторожено, проявляла недовіру до експертів, надаючи мінімум інформації про себе, що суперечить поведінці та психологічній позиції потерпілої. Результати виконаного ПФЕВП чи ПФДВП свідчать про те, що Е.Т.П. знаходиться в тотальній залежності від членів своєї сім'ї і займає по відношенню до них егоцентричну позицію, і насамперед зосереджена на власних егоїстичних потребах, переживаннях, інтересах і т.п.

Підекспертна прагнула давати соціально бажані відповіді, а не щирі, і мала свідому установку, спрямовану на цілеспрямоване приховування інформації про себе.

У показаннях, проєданих з Е.Т.П. слідчих (розшукових) дій на різних стадіях їх виконання, відносно розслідуваної події злочину та окремих його обставин, зустрічається неузгодженість, алогічність і суперечливість повідомлених нею відомостей. Вищевикладене, свідчить про те, що Е.Т.П. у своїх показах використовує фрагменти подій, які реально мали місце в її житті, однак, у деяких випадках застосовує підміну мети і мотивів свого вчинку, що ставить під сумнів психологічну достовірність її показань в цілому.

Слід зазначити, що у всіх перерахованих в дослідженні випадках брехні, з боку Е.Т.П. по відношенню до своїх родичів і знайомих, вона завжди домогалася бажаних результатів. Це свідчить про майстерність підекспертної в конструюванні неправдивих відомостей і її здібності до переконання інших осіб для досягнення власної мети.

Таким чином, виходячи з результатів проведеного комплексного психологічного дослідження відносно Е.Т.П., доходимо висновку, що брехня з боку підекспертної містить систематичний характер відносно як до своїх родичів і знайомих, так і до роботодавців. Брехня, до якої вдається Е.Т.П., здебільшого, пов'язана з фінансовою стороною міжособистісних відносин та спробою уникнути можливих покарань.

У відповіді на питання № 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 – зареєстровані під контролем поліграфа фізіологічні реакції потерпілої Е.Т.П. на перевіірочні запитання вказують на володіння нею фактичним обставинами та деталями вчиненого кримінального правопорушення, однак їх недостатньо для подальшого проведення спеціальної діагностики й експертної оцінки. Проведені експертні дії не дозволяють зробити об'єктивні висновки з поставлених на експертизу питань. Це обґрунтовується тим, що зареєстровані фізіологічні реакції потерпілої Е.Т.П. у своїх проявах мали не природний, а хаотичний характер, і не мали системної вираженості та супроводжувалися потужним психофізіологічним гіперзбудженням, що за своєю силою не є характерним для реагування людиною, щирою за намірами. Спостерігалися у підекспертної свідомості зусилля і боротьба з мимовільними емоційними проявами як в її поведінці, так і в фізіологічних змінах організму, що було зареєстровано поліграфічним комплексом. Проходження комплексної психофізіологічної експертизи на поліграфі являло собою для підекспертної певну загрозу і небезпеку, що викликало постійне почуття сильного внутрішнього дискомфорту. Таким чином, комплексний аналіз отриманих даних проведеного дослідження на поліграфі, дозволяє впевнено стверджувати, що зареєстровані у потерпілої Е.Т.П. стресові фізіологічні зміни пов'язані з її свідомим приховуванням якоїсь важливої і небезпечною для неї інформації.

У відповіді на питання № 11 – проявлені психофізіологічні реакції Е.Т.П. практично на всі запитання тестів. У більшості випадків вони не стійкі, не системні, містять яскраво виражену і сильну внутрішню психоемоційну напруженість, створюють і довгостроково зберігають потужні фізіологічні зміни стресового характеру, що не узгоджується з її вербальними відповідями на питання про фактичні данні вчиненого нею кримінального правопорушення.

Практична рекомендація. Для наочності і переконливості підготовленої та проведеної комплексної СПФЕВП чи ПФДВП до експертного висновку, як додатки необхідно долучати:

- оригінал письмової заяви підекспертної особи з її письмовою згодою на проведення комплексної СПФЕВП чи ПФДВП;
- відеозапис ходу проведення комплексної СПФЕВП чи ПФДВП на загальнодоступному носії інформації (лазерний диск, карта пам'яті, касета, тощо);
- роздруковані комп'ютерні графіки (поліграми) з чіткими кривими, та зрозумілим їх позначенням каналів поліграфа;

- тестові питання, що ставилися перед підекспертною особою під час проведення комплексної СПФЕВП чи ПФДВП з повним переліком і позначенням типів запитань;
- документи, що підтверджують освіту осіб, які проводили комплексну СПФЕВП чи ПФДВП, їх кваліфікацію та повноваження.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи викладені вище Методичні та практичні рекомендації, пов'язані з призначенням та проведенням судових психофізіологічних експертиз й експертних досліджень із використанням комп'ютерного поліграфа доходимо висновку про таке:

1. Стан сьогодення в Україні, як правової держави, яка інтегрує свою діяльність до кращих Європейських стандартів життя людей, створив належні умови для впровадження науково-технічного приладу поліграфа та його результатів у різні сфери суспільних правовідносин. Особливе місце поліграф посів у вітчизняному кримінальному судочинстві, оскільки експертні висновки, підготовлені експертами-поліграфологами за результатами виконаних СПФЕВП чи ПФДВП, стали братися до уваги суддями, як одні із можливих доказів, зібраних у відкритому кримінальному провадженні. На це вказує достатня судова практика, відображена в Реєстрі судових рішень Міністерства юстиції України.

2. Правовими підставами проведення СПФЕВП чи ПФДВП є низка законодавчих і підзаконних актів України, які прямо чи опосередковано регулюють цю діяльність з метою перевірки отриманих інформаційних даних чи здобуття нових для прийняття відповідного, в тому числі процесуального, рішення по суті з'ясування питання. Це засвідчує викладений нами вище перелік правових норм, які регулюють означену діяльність, що відображений у ВСТУПІ. Доречно буде зазначити, що вітчизняними науковцями та практиками вивчення поліграфа розроблений та переданий на експертизу у Верховну Раду України Законопроект України «Про захист прав осіб, які проходять дослідження на поліграфі». Покладаємо великі надії на його прийняття, оскільки це зніме низку проблемних питань, пов'язаних правозастосовною практикою його використання.

3. Слід зазначити, що фахівцями Укрбюро ПФДБ напрацьовано достатній практичний досвід застосування поліграфа в різних напрямках та сферах діяльності, який дає можливість виробити власні пропозиції, направлені на ефективне виконання СПФЕВП чи ПФДВП поліграфологами інших товариств та установ, які спеціалізуються на цих спеціальних психофізіологічних дослідженнях. Здобутки цієї компанії визнані не лише в Україні, а й за її межами, оскільки вони пройшли апробацію як часом так і якістю отриманих практичних напрацювань. Результати багаторічної діяльності поліграфологів Укрбюро ПФДБ дозволили сформулювати практичні підходи до виконання СПФЕВП чи ПФДВП, які цілком є слушними і заслуговують на увагу.

4. Чільне місце в системі підготовки та проведення СПФЕВП чи ПФДВП поліграфологи Укрбюро ПФДБ відводять методологічно-психологічним засадам, як базовим питанням, що є в основі цих психофізіологічних досліджень. Розуміння сутності процесів, які відбуваються в свідомості людини під час виконання експертом-поліграфологом спеціальних досліджень під контролем поліграфа, дають можливість розібратися у їх тонкощах. Фізіологічні процеси людського організму, під дією застосованих експертом-поліграфологом стимулів, забезпечують виявлення і фіксацію їх поліграфом, що створює візуальне зображення, зберігання зареєстрованих даних та обробку. Все це досягається за допомогою підвищення психічної напруженості та психофізіологічної активності різних структур головного мозку, який проявляються в зміні окремих фізіологічних функцій організму (дихання, серцебиття, коливань електричних властивостей шкіри, потовиділення та ін.).

5. Виконання СПФЕВП чи ПФДВП мають свої особливості, які визначаються специфікою залучення спеціаліста-поліграфолога до участі в кримінальному провадженні як експерта-поліграфолога на підставі ч. 4 ст. 38; ч. 1 ст. 243; ч. 2 п. 4 та 5 ст. 244 КПК України у зв'язку з відсутністю в державних інституціях Міністерства юстиції України даного виду експертної діяльності; специфікою підготовки до проведення цієї експертизи; специфікою з'ясування індивідуальних особливостей підекспертного (опитуваного), (зокрема: *обставин добровільної згоди на вказану експертизу; віку та стану здоров'я особи; наявних захворювань чи хронічних хвороб, у тому числі залежності від алкогольних, снодійних, психотропних, наркотичних речовин та інших хімічних і біологічних препаратів тощо*); специфікою термінів на виконання цих спеціальних досліджень; специфікою забезпечення достовірності, результативності і допустимості виконаних експертами-поліграфологами СПФЕВП чи ПФДВП.

6. Враховуючи відсутність єдиної методики щодо проведення СПФЕВП чи ПФДВП, поліграфологи Укрбюро ПФДБ розробили та пропонують до публічного обговорення і практичного застосування рекомендації відносно стадій виконання цих спеціальних досліджень, а саме:

- пов'язаних із передтестовою бесідою з підекспертною (опитуваною) особою;
- рекомендацій, направлених на якісну підготовку тестів до проведення СПФЕВП чи ПФДВП;
- праксеологічних питань щодо виявлення протидії з боку підекспертної (опитуваної) особи під час виконання спеціальних досліджень;
- рекомендацій відносно підготовки експертних висновків поліграфологів, варіантів та прикладів їх виконання тощо.

7. Для кращого розуміння запропонованих в Методичних та практичних рекомендаціях настанов, автори цього наукового посібника, для наочності сприйняття виклали зразки варіантів документів в ДОДАТКАХ з власної

практики та отриманої за результатами звернень до них ініціаторів на виконання СПФЕВП чи ПФДВП поліграфологами Укрбюро ПФДБ.

Зрозуміло, що даний науково-практичний виклад жодним чином не претендує на визнання його догмою чи безапелляційне і неухильне застосування, однак в ньому є розроблений деякий шаблон того, як має бути організоване, підготовлене, виконане та належно оцінене і оформлене це спеціальне дослідження. Автори Методичних та практичних рекомендацій щиро мали намір поділитися власними розробками й запозиченими в інших провідних поліграфологів світу, покладаючи велику надію на те, що поліграф та дослідження, пов'язані з його використанням й надалі слугуватимуть людині, для захисту її прав та законних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. [Електронний ресурс] : станом на 4 лют. 2011 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – 1996. – № 30. – Ст. 1. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України станом на 1 черв. 2012 р. // Кримінальний процесуальний кодекс України. – К. : Алерта, 2012. – 304 с. – (Відповідає офіц. текстові).

3. Кримінальний кодекс України : станом на 25 верес. 2006 р. – К. : Велес, 2006. – 152 с.

4. Про Національну поліцію [Електронний ресурс] : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. – Режим доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

5. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 18 лют. 1992 р. (зі змінами від 9 трав. 2011 р.) // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу :

<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2135-12>.

6. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.

Про затвердження інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних

спеціалізованих експертних установах [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 12 груд. 2011 р. № 3505/5 (Зареєстрований в Мінюсті України 12 груд. 2011 за № 1431/20169) // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=293917>

7. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 26 груд. 2012 р. № 1950/5 (Зареєстрованого в Мінюсті України 2 січня 2013 р. за № 1/22533) // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=342712>

8. Про проведення експерименту щодо використання комп'ютерних поліграфів у діяльності органів внутрішніх справ України : наказ МВС від 28 серп. 2001 р. № 743.

9. Про порядок використання в діяльності ОВС поліграфів (комп'ютеризованих приладів реєстрації психофізіологічних реакцій людини) [Електронний ресурс] : інструкція МВС від 27 жовтня 2004 р. № 1373/9972 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1373-04>.

10. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : наказ МВС від 28 лип. 2004 р. № 842 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1365-04>.

11. Інструкція щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом органів внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України від 28 лип. 2004 р. № 842 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>.

12. Інструкція з порядку обліку і звітності служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ

України [Електронний ресурс] : наказ МВС України від 28 лип. 2004 р. № 842 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1374-04>.

13. Алесковский С. Ю. Использование графологического метода при проведении предтестовой беседы [Электронный ресурс] / С. Ю. Алесковский. – Режим доступа :

<http://www.ante-group.ru/jurnal16.html>.

14. Бахін В. П. Криміналістика : курс лекцій / Бахін В. П., Гора І. В., Цимбал П. В. – Ірпінь : Акад. ДПС України, 2002. – Ч. 1. – 356 с.

15. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Белкин Р. С. – М. : НОРМА–ИНФРА•М, 2001. – 240 с.

16. Бедь В. В. Юридична психологія : навч. посіб. / Бедь В. В. – [2-ге вид., стереотип.]. – Львів : Новий світ, 2004. – 380 с.

17. Белюшина О. В. Экспертиза. Полиграф как средство защиты [Электронный ресурс] / О. В. Белюшина, А. Г. Ладченко. – Режим доступа :

<http://www.gra.litsa.ru/magazine.php?m=27&a=12>.

18. Біленчук П.Д. Аудіовізуальна психофізіологічна діагностика людини: історія, теорія, практика : [моногр.] / Біленчук П. Д., Мотлях, О. І., Рибальченко О. М. , Усіков І. П. – К. : Атіка, 2013. – 419 с.

19. Варламов В. А. Детектор лжи : учеб. пособие / В. А. Варламов. – М. : ПЕР СЭ-Пресс, 2004. – 352 с.

20. Введенский Г. Е. Методологические проблемы опроса с использованием полиграфа в ходе судопроизводства / Г. Е. Введенский, А. А. Ткаченко, Т. Н. Секерадж // Судебно-медицинская экспертиза. – 2009. – № 3. – С. 98–116.

21. Видовая экспертная методика производства психофизиологического исследования с использованием полиграфа [Электронный ресурс] // Центр независимой комплексной экспертизы и сертификации систем и технологий. – Режим доступа :

www.polygraph.su/docs/answer_1_4.doc.

22. Гончаренко В. И. Научно-технические средства в следственной практике / Гончаренко В. И. – К. : Вища шк. : Изд-во при КГУ, 1984. – 152 с.

23. Грошевий Ю. М. Докази і доказування у кримінальному процесі : наук.-практ. посіб. / Ю. М. Грошевий, С. М. Стахівський. – К. : КНТ : Видавець Фурса С. Я., 2006. – 272 с.

24. Делікатний С. К. Використання поліграфа в діяльності ОВС : навч.-метод. посіб. / С. К. Делікатний, Ж. Ю. Половнікова. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2001. – 109 с.

25. «Детектор брехні» як засіб доказування в кримінальному процесі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу [http : 170654VUZU](http://170654VUZU).

26. Энциклопедия судебной экспертизы / Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. – М. : Юристъ, 1999. – 552 с.

27. Зибатова А. Н. Интеллектуальный полиграф [Электронный ресурс] / А. Н. Зибатова, А. М. Петров, З. И. Сичинава, А. П. Сошников, Л. Н. Ясницкий. – Режим доступа : <http://www.ante-group.ru/jurnal9.html>.

28. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : [моногр.] / А. В. Іщенко ; за ред. І. П. Красюка. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – 359 с.

29. Китаев Н. Н. Экспертные психологические исследования в уголовном процессе: проблемы, практика, перспективы / Н. Н. Китаев, В. Н. Китаева. – Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2002. – 432 с.

30. Комиссаров В. И. Полиграф как средство получения процессуально значимой информации по уголовному праву [Электронный ресурс] / В. И. Комиссаров, Ю. И. Холодный. – Режим доступа :

[http: // web1.law.edu.ru/article/ article. asp?articleID=148693](http://web1.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=148693).

31. Комиссарова Я. В. Прецедент признания заключения специалиста-полиграфолога документом – источником доказательств / Я. В. Комиссарова // Теория и практика применения полиграфа в правоохранительной деятельности : IV междунар. науч.-практ. конф. ГУВД Краснодарского края /

под ред. А. Г. Сапрунова, С. Л. Николаева. – Сочи : ГУВД Краснодарского края, 2000. – С. 101–104.

32. Коновалова В. О. Методика розслідування злочинів: оптимальні системи слідчих дій / В. О. Коновалова // Вибрані твори. – Х. : Апостиль, 2012. – С. 444–449.

33. Коняхин А. В. Примеры выявления противодействия проведению СПФИ с применением полиграфа [Электронный ресурс] / А. В. Коняхин. – Режим доступа :

<http://www.ante-group.ru/jurnal10.html>.

34. Коровин В. В. Психофизиологическая основа метода СПФИ [Электронный ресурс] / В. В. Коровин. – Режим доступа :

<http://www.poligraf.sp.ru/korovin.htm>.

35. Клименко Н. І. Судова експертологія : [курс лекцій] / Клименко Н. І. – К. : Ін Юре, 2007. – 521 с.

36. Князев В. М. Полиграф и его практическое применение : учеб. пособие / В. М. Князев, Г. В. Варламов. – М. : Принт-Центр, 2012. – 859 с.

37. Криміналістика : підруч. / [В. Д. Берназ, В. В. Бірюков, А. Ф. Волобуєв та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва ; МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 666 с.

38. Могутин Р. И. Использование полиграфа в раскрытии и расследовании преступлений : учеб. пособие / Р. И. Могутин, М. В. Субботина. – Волгоград : ВА МВД России, 2005. – 84 с.

39. Морозова Т. Р. Сучасний стан теорії та практики поліграфних опитувань. [Електронний ресурс] / Т. Р. Морозова / Сантодор : офіц. сайт. – Режим доступу :

http://www.santodor.com.ua/services3_7.php.

40. Морозова Т. Р. Використання комп'ютерних поліграфів у кадровій роботі органів і підрозділів внутрішніх справ України : навч.-метод. посіб. / Морозова Т. Р., Моцонелідзе І. О., Моцонелідзе Д. З. ; за ред. І. П. Красюка. – К. : Атіка, 2006. – 120 с.

41. Мотлях О. І. Поліграф: наукова природа походження, нормативно-правове регулювання та допустимі межі застосування : [моногр.] / О. І. Мотлях. – К. : Освіта України, 2012. – 394 с.

42. Мотлях О. І. Психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа як можливе джерело доказів / О. І. Мотлях // Право та державне управління : зб. наук. пр. – 2011. – № 4. – С. 117–120.

43. Мотлях О.І. Методологічні засади проведення психофізіологічних експертиз із використанням поліграфа / О.І. Мотлях. – //Вісник Академії праці і соціальних відносин ФП України. Серія: право і державне управління : зб. наук. праць. К.: АПСВ, 2014. – № 3-4 (14). – С. 101–106

44. Мотлях О.І. Передтестова бесіда експерта-поліграфолога з під експертним як основа для фахового проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа / О.І. Мотлях, А.О. Тодосієнко. – //Юридичний вісник Національного авіаційного університету: Серія «Повітряне і космічне право». – 2015. – № 1 (34). – С. 153-158

45. Мотлях О.І. Особливості обмеження «протипоказання» особи на участь у проходженні психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа / О.І. Мотлях. – // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1 (94). – С. 82 - 90

46. Мотлях О.І. Теоретичні і праксеологічні засади психодіагностики особистості з позиції компаративістського аналізу наукових «теорій поліграфа» / О.І. Мотлях. – // Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Юридичні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2015. – № 2 (II). – С. 137-149

47. Мотлях О.І. Поліграфні тести в експертній практиці: правила їх побудови та прийоми застосування / О.І. Мотлях. – //Юридичний науковий електронний журнал, – [Електронне наукове видання юридичного факультету ДВНЗ «Запорізький національний університет»]. – 2015. – № 2. – С. 216-220.
Режим доступу:

http://lsej.org.ua/2_2015/60.pdf

48. Мотлях О.І. Окремі проблемні питання психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа та її результатів у кримінальному судочинстві України / О.І. Мотлях. – //Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Право. Вип. 32, Том 3 – 2015 – С. 132-135

49. Назаров О.А. Використання психологічних знань в кримінальному провадженні, цивільних, адміністративних справах: інформаційно-довідковий посібник (перероб. 2-ге видання). – К., : ДНДЕКЦ МВС України, 2013. – 69 с.

50. Назаров О.А. Психологія вбивці: гендерний аспект [Текст] : монографія / О. А. Назаров. – Київ: Освіта України, 2014. – 176 с.

51. Никифорчук Д. Й. Проведення аналізу оперативно-розшукової інформації : [моногр.] / Д. Й. Никифорчук, О. Ю. Бусол. – К. : Поліграф-Сервіс, 2010. – 165 с.

52. Николаев С. Л. Применение специальных психофизиологических исследований в оперативно-служебной деятельности ГУВД Краснодарского края [Электронный ресурс] / С. Л. Николаев, Н. Н. Челябинна. – Режим доступа : <http://www.antey-group.ru/jurnal21.html>.

53. Николаева И. Н. Опыт использования полиграфа при расследовании резонансных преступлений [Электронный ресурс] / И. Н. Николаева. – Режим доступа :

<http://www.antey-group.ru/jurnal5.html>.

54. Основы юридической психологии : учеб. / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепитько. – Х. : Одиссей, 2005. – 352 с.

55. Практика проведения судебных психофизиологических экспертиз с применением полиграфа в Украине [Электронный ресурс] // Украинское Бюро психофизиологических исследований и Безопасности. – Режим доступа :

<http://yurist.licasoft.com.ua/component/myblog/2011-02-04-17-15-07.html>.

56. Практика применения полиграфа при расследовании преступлений [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://spfi.com.ua/?cat=3>.

57. Проведение судебных психофизиологических экспертиз с применением полиграфа – детектора лжи в Украине [Электронный ресурс] //

Украинское Бюро психофизиологических исследований и Безопасности. –
Режим доступа :

<http://yurist.licasoft.com.ua/component/myblog/2010-01-08-17-15-07.html>.

58. Психологія : підруч. / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. / за ред. Ю. Л. Трофімова. – [3-тє вид., стереотип.]. – К. : Либідь, 2001. – 560 с.

59. Рибальченко О.М. Збірник універсальних тестів поліграфної перевірки при працевлаштуванні в кадровій безпеці : метод. посіб./ О. М. Рибальченко, В. В. Василенко, І. М. Козуб – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014. – 77 с.

60. Россинская Е. Р. Настольная книга судьи: Судебная экспертиза : учеб. пособие / Е. Р. Россинская, Е. Н. Галяшина. – М. : Проспект, 2010. – 464 с.

61. Салтевський М. В. Проблеми інструментальної детекції вербальної інформації в судовій експертизі / М. В. Салтевський // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. – 2009. – Т. 22, вып. 61, № 2. – С. 307–312. – (Серія : Юридичні науки).

62. Семенов В. В. Правовые, тактические и методические аспекты использования полиграфа в уголовном судопроизводстве : учеб. пособие / В. В. Семенов, Л. Н. Иванов. – М. : Юрлитинформ, 2008. – 184 с.

63. Сошников А. П. Актуальные проблемы проверок на полиграфе на современном этапе [Электронный ресурс] / А. П. Сошников. – Режим доступа :

<http://www. antey-group.ru/jurnal29.html>.

64. Татаров О. Ю. Досудове провадження у кримінальному процесі України : теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : [моногр.] / О. Ю. Татаров. – Донецьк : Промінь, 2012. – 640 с.

65. Тимошенко П. Ю. Теория и практика использования следов памяти (идеальных отображений) в расследовании преступлений / Тимошенко П. Ю., Салтевский М. В., Жариков Ю. Ф. ; отв. ред. Р. С. Белкин. – К. : Укр. акад. внутр. дел, 1991. – 88 с.

66. Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : [моногр.] / Л. Д. Удалова. – К. : А. В. Паливода, 2005. – 324 с.

67. Усіков І. П. Криміналістичні особливості формування висновків психофізіологічного дослідження на поліграфі як одного із процесуальних джерел доказів [Електронний ресурс] / І. П. Усіков // Особливості розкриття та розслідування підрозділами МВС України злочинів проти життя та здоров'я особи : Наук.-практ. семінар, 18 листоп. 2011 р. / Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Режим доступу :

http://www.temenos.com.ua/article_kryminalistychni_osoblyvosti_formuvannya_vysnovkiv_psykhofiziologichnoho_doslidzhennya.html.

68. Усіков І. П. Возможности использования судебной психофизиологической экспертизы на полиграфе при расследовании преступлений / И. П. Усіков // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка : Інформаційне забезпечення розслідування злочинів в сучасних умовах (Спец. випуск) : зб. наук. пр. – 2011. – № 3. – С. 63–67

69. Усіков І. П. Криміналістичні особливості формування висновків психофізіологічного дослідження на поліграфі як одного із процесуальних джерел доказів / І. П. Усіков // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка : Проблеми теорії та практики судової експертизи (Спец. випуск) : зб. наук. пр. – 2012. – № 2. – С. 119–129

70. Усіков І. П. Эффективные приемы предтестовой беседы / И. П. Усіков // Актуальные проблемы психофизиологических исследований с применением полиграфа : сб. науч. стат. по материалам III науч.– практ. конф. – М., 2012 – С. 57–59

71. Усіков І. П. Практические особенности проведения судебных психофизиологических экспертиз с применением полиграфа в Украине / И. П. Усіков // Эксперт-криминалист (Федеральный научно-практический журнал). – 2013. – № 2. – С. 25–28

72. Федоренко В. Н. Точность вывода по результатам психофизиологического исследования с применением полиграфа на примере работы в реальных (полевых) условиях [Электронный ресурс] / В. Н. Федоренко. – Режим доступа :

<http://www.antey-group.ru/jurnal12.html>.

73. Фельдман Г. Пособие по детекции лжи [Электронный ресурс] / Г. Фельдман / Сайт РусЛиБ. – Режим доступа :

http://ruslib.ru/book/32/Yrid_psihologij/GaroldFeldman/Garold_Fellman.html.

74. Фрай О. Ложь. Три способа выявления. Как читать мысли лжеца, как обмануть детектор лжи / Фрай О. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. – 288 с.

75. Холодный Ю. И. Криминалистические исследования с применением полиграфа и судебно-психофизиологическая экспертиза [Электронный ресурс] / Ю. И. Холодный. – Режим доступа :

<http://www.bnti.ru/showart.asp?aid=908&lvl=02.13>.

76. Холодный Ю. И. Опрос с использованием полиграфа и его естественнонаучные основы [Электронный ресурс] / Ю. И. Холодный // Вестник криминалистики. – 2005. – № 4. – С. 39–48. – Режим доступа:

<http://www.bnti.ru/showart.asp?aid=773&lvl=02.13>.

77. Холодный Ю. И. Правовые аспекты применения полиграфа при работе с кадрами [Электронный ресурс] / Ю. И. Холодный. – Режим доступа :

<http://www.liedetector.ru/pub/pub08.php>.

78. Холодный Ю. И. Криминалистический метод – опрос с использованием полиграфа [Электронный ресурс] / Ю. И. Холодный. – Режим доступа :

<http://yurpsy.fatal.ru/biblio/detektor/04.htm>.

79. Холопова Е. Н. Психофизиологическая экспертиза с использованием полиграфа в системе судебных экспертиз / Е. Н. Холопова, Г. К. Кравцова // Актуальное состояние и перспективы развития метода инструментальная «детекция лжи» в интересах государственной и общественной безопасности : материалы междунар. науч.-практ. конф. – Калининград : ГУВД Калининграда, 2008. – С. 17–20.

80. Шаповалов В.О. Методика визначення психологічних ознак достовірності/недостовірності показань у юридичній практиці : метод. посіб. / В.О. Шаповалов. – К., : Кафедра, 2012. – 92 с.

81. Шаповалов В.О. Науково-теретичні засади судово-психологічної експертизи відеоматеріалів слідчих дій / В. О. Шаповалов, О. В. Янченко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка : Проблеми теорії та практики судової експертизи (Спец. випуск) : зб. наук. пр. – 2012. – № 2. – С. 129–138

82. Шаповалов В. А. Методика определения психологических признаков достоверности/недостоверности в показаниях по видеоматериалам следственных действий / В. А. Шаповалов // Актуальные проблемы психофизиологических исследований с применением полиграфа : сб. науч. стат. по материалам III науч.– практ. конф. – М., 2012 – С. 60–63

83. Шепітько В. Ю. Проблеми криміналістичного забезпечення діяльності органів досудового слідства / В. Ю. Шепітько // Вибрані твори. – Х. : Апостиль, 2010. – С. 40–42.

84. Юнг К. Г. Психологические типы / К. Г. Юнг ; пер. С. Лорие, общ. ред. В. Зеленского. – СПб. : Ювента ; М. : Прогресс-Универс, 1995. – 720 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1.

ЗРАЗКИ ДОКУМЕНТІВ З ПРАКТИКИ УКРБЮРО ПФДБ

Результат майже 6-ті річної експертної діяльності поліграфологів Укрбюро ПФДБ, дозволив сформулювати макет експертного висновку, який пройшов випробування через багато судових дебатів, слідчий і прокурорський аналіз, критику українських вчених криміналістів і процесуалістів. За відгуками суддів, які розглядали експертні висновки підготовлені поліграфологами Укрбюро ПФДБ, його текстова складова зрозуміла, наукова, переконлива і тому сприймається юристами з усвідомленим розумінням цієї складної процедури. Станом на жовтень 2015 року з зразком експертного висновку, сформованому в Укрбюро ПФДБ, було оформлено, передано слідству і суду, більше 70 судових

експертиз із застосуванням поліграфа. Кожний експертний висновок юристами було вивчено і отримало правову оцінку, висновки приймалися і враховувалися як один з доказів при прийнятті процесуальних рішень.

Висновок № 77

психофізіологічної експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа

м. Київ

30.07.2015 р.

Експерт-поліграфолог приватного підприємства «Українське Бюро психофізіологічних досліджень та Безпеки» **Усіков Ігор Петрович**, який: має вищу юридичну освіту за спеціальністю «Правознавство», досвід слідчої роботи в правоохоронних органах МВС України з 1986 по 2006 р.р., володіє спеціальними знаннями, закінчивши курс навчання в школі поліграфологів ЗАТ «Група «ЕПОС» м. Москва за програмою: «Застосування поліграфа при службових перевірках і кадровому підборі» (свідоцтво № 006945 від 20.04.2007), курси підвищення кваліфікації за програмою «Підвищення професійної майстерності при використанні поліграфа в Україні при проведенні розслідувань та роботі з кадрами» (свідоцтво №02\07 від 26.12.2007), короткотривалі курси підвищення кваліфікації Московського державного гуманітарного університету ім. Шолохова за програмою „Інструментальна детекція брехні: методика питань порівняння” (посвідчення № 059М\2013), короткотривалі курси підвищення професійної кваліфікації Американського міжнародного інституту поліграфа (Стогбридж, штат Атланта) за програмою „Емпірична валідність методу зон порівняння”. Методики тестування - тести Бакстера (Backster's Tecnique), ЮТА (Utah Zone Comparison Technique), федеральний ZCT (Federal ZCT), тести DLST. Техніка емпіричної системи оцінки (ESS - Empirical Scoring System). (сертифікат від 03.05.2013 виданий директором Чаком Слапські), короткотривалі курси підвищення професійної кваліфікації Американської академії науково-слідчого навчання (Філадельфія, штат Пенсильванія) за програмою „Ефективні техніки інтерв'ю. Інтегрована техніка зон порівняння – IZCT. Техніка горизонтального обрахунку поліграм - HSS» (сертифікат від 30.08.2013 виданий директором Натаном Гордоном), стаж практичної роботи як поліграфолога з 2007 року та досвід експертної діяльності проведення судових психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа з 2009 року.

На підставі постанови старшого слідчого в ОВС ГСУ МВС України С.П.Ш від 29.07.2015 року, провів психофізіологічну експертизу з використанням поліграфа за матеріалами кримінального провадження внесених в Єдиний Реєстр Досудових Розслідувань (ЄРДР) за № 120112 від 28.07.15 року, відносно **П.О.Р.**, 1979 р.н.

Я, УСІКОВ І.П., будучи призначеним в якості експерта, попереджений про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивого висновку відповідно до ст. 384 КК України та ст. 387 КК України за розголошення даних досудового слідства.

Експертний висновок складений відповідно до вимог ст. 46, 47 КПК України та «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.98 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5), що зареєстрований у Міністерстві юстиції України 2 січня 2013 за № 1/22533.

З урахуванням змін, внесених 27.07.2015 за №1350/5 до «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» (Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 липня 2015 р. за № 915/27360), про доповнення розділу VI п.6.8 «Про можливість проведення опитувань із застосуванням спеціального технічного засобу - комп'ютерного поліграфа».

Обставини справи:

28.07.2015 р., біля 21.15 год. на вул. Гната Юри, Святошинського району м.Київ, діючи відповідно відведеній ролі Б.П.П., з метою умисного вбивства потерпілого Д.С.В., не маючи особистих причин для злочину, діючи виключно на замовлення невідомої досудовим слідством особи, з використанням автоматичної вогнепальної зброї – польського автомата «wz.96 Beryl» (калібру 5,56), прицільно обстріляв автомобіль Мерседес державний номер АА4422НШ в якому їхали водій К.В.М., охоронець Ф.Ю.В. та Д.С.В.

В результаті скоєних умисних дій, Д.В.М., С.О.Р., Б.Я.Т., **П.О.Р.**, Б.П.П. та невідомої досудовим слідством особи діючи на замовлення невідомої особи, за попередньою змовою групою осіб, способом небезпечним для життя багатьох осіб, з метою приховати вчинений злочин, намагалися вчинити вбивство, вчинивши всі дії, які вважали необхідними для закінчення злочину, однак злочин не закінчили по незалежним від своєї волі причинам, оскільки не змогли заподіяти Д.С.В., К.В.М., Ф.Ю.В. смертельних поранень.

Допитаний в ході досудового слідства **П.О.Р.** заперечував свою участь у підготовці та участі у скоєному злочині, дав згоду на проходження психофізіологічної експертизи на поліграфі.

**На дозвіл психофізіологічної експертизи
були поставлені наступні питання:**

1. Чи відомі **П.О.Р.** які-небудь деталі та обставини, які мають відношення до підготовки і здійснення замаху на вбивство потерпілого Д.С.В., що мало місце 28.07.2015 р., біля 21.15 год. на вул. Гната Юри, Святошинського району м.Київ?
2. Чи бачив **П.О.Р.** до моменту замаху на вбивство потерпілого Д.С.В.:
 - будинок, в якому живе потерпілий;
 - водія, який возить потерпілого;
 - центральний вхід в банк, де працює потерпілий;
 - зброю, з якої стріляли в потерпілого;
3. Чи відомо **П.О.Р.**, які ролі при підготовці та скоєнні замаху на вбивство потерпілого Д.С.В. виконували Д.В.М., Б.П.П., С.О.Р., Б.Я.Т., Б.В.П., Б.В.В.?
4. Чи брав **П.О.Р.** яку-небудь навмисну участь у підготовці замаху на вбивство потерпілого Д.С.В.?
5. Чи узгоджуються виявлені в ході дослідження з використанням поліграфа психофізіологічні реакції **П.О.Р.** на питання про обставини замаху на вбивство потерпілого Д.С.В. з його вербальними відповідями?

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Спеціальні терміни, використані в даному висновку⁵:

Поліграф - *технічний пристрій, що дозволяє відслідковувати динаміку психофізіологічних реакцій обстежуваної особи у відповідь на запропоновані стимули за рахунок переведення фізіологічних показників активності дихальної, серцево-судинної системи, електричної активності шкіри і т.д. в*

⁵ Джерела використання термінології і визначень підібрані з навчально-методичної літератури:

1. В.В.Семенов, Л.Н. Иванов «Правовые, тактические и методические аспекты использования полиграфа в уголовном судопроизводстве», изд-во «Юрлитинформ», Москва 2008
2. Р.С.Белкин «Курс криминалистики» изд-во «Юрист» Москва 2001
3. В.А.Варламов, Г.В.Варламов «Психофизиология полиграфных проверок», изд-во «ООО Просвещение-Юг», Краснодар, 2000
4. В.А.Варламов, Г.В.Варламов, Н.М.Власова, И.С.Зубрилова, М.Б.Котомин «Углубленные кадровые проверки с применением полиграфа», Приложение№2: Определение основных понятий и терминов. Тула, 2002
5. А.П. Сошников, Я.В. Комиссарова, А.Б. Пеленицын, В.Н. Федоренко «Полиграф в практике расследования преступлений», Методические рекомендации, Москва, 2008

електричні сигнали, які відображаються у вигляді графіків. Прилад є пасивним реєстратором процесів, що протікають в організмі людини, і не чинить на них будь-якого зовнішнього впливу.

Методика перевірки на поліграфі - це сукупність дій і тестів, спрямованих на пред'явлення так званих значущих, контрольних і нейтральних питань, об'єднаних за певним логічним принципом, і фіксацію психофізіологічних реакцій на них.

Тест - це конкретна реалізація базового логічного принципу тієї чи іншої застосовуваної при психофізіологічному дослідженні методики. Зроблений поліграфом запис називається поліграмою.

Поліграма - це безперервне синхронне зображення (в паперовому або електронному вигляді), що реєструється в ході психофізіологічного дослідження фізіологічних процесів життєдіяльності обстежуваної особи. Поліграма складається із запису фону, реакцій людини на стимули і іноді артефактів.

Артефакт - це явище, що спостерігається при дослідженні об'єкта, не властиве цьому об'єкту, що спотворює результати дослідження і не пов'язане з пропонованим стимулом, по суті своїй - це помилковий сигнал, викликаний внутрішніми або зовнішніми факторами (шумом, зміною дихання, кашлем, мимовільним рухом обстежуваної особи, різким больовим відчуттям, протидією перевірці та інше)

Фон - це стабільний стан фізіологічних процесів, зареєстрований у опитуваної особи, яка перебуває в стані спокою.

Реакція - це зміна психофізіологічних показників на зовнішній чи внутрішній подразник (стимул).

Стимул (від латинського *stimulo* - «порушувати, спонукати») - це цілеспрямований вплив на організм, що викликає його відповідну реакцію.

Значимий стимул - предмет, подія, дія і т.т., що є основним фактом на який спрямовано психофізіологічне дослідження в кожному конкретному тесті. Як Значимий стимул можуть служити окремі слова, фрази, фотографії, предмети тощо, які пред'являються перевіряємій особі і мають пряме смислове відношення до конкретних деталей і обставин досліджуваної події. Слід відразу зазначити, що фізіологічні реакції, що реєструються в ході психофізіологічного дослідження, не характеризуються специфічністю: за їхніми інформативними ознаками неможливо точно встановити природу виникнення їх процесу (переляк, брехня, біль, різкий звук і т.д.). Єдина існуюча об'єктивна характеристика фізіологічної реакції - це її стійка (повторювана) вираженість на спеціально зроблене пред'явлення Значимого стимулу.

Психофізіологічна реакція - зміна фізіологічних показників організму, що забезпечують існування (життя) біологічних об'єктів у відповідь на зовнішній вплив стимулів (цілеспрямоване або несподіване) - наприклад на інформацію, емоцію, інший стимул у вигляді питання, зображення, предмета і т.т. Викликає активацію організму і мобілізує його фізіологічні ресурси, що не

піддаються довільному контролю свідомості, для вирішення виниклої проблеми. Наприклад: почастишання серцебиття, зміна глибини дихання, виділення поту, почервоніння і т.т.

Психофізіологічне дослідження - комплексна процедура, що складається з послідовних, методично обгрунтованих дій, з фіксацією різних психофізіологічних реакцій на поставлені фахівцем-поліграфологом питання, тобто за допомогою впливу на слуховий аналізатор або візуальний аналізатор досліджуваного, наприклад шляхом пред'явлення окремих предметів, фотографій і т.д. Перераховані стимули використовуються для реалізації програми дослідження, що складається з набору тестів. В основі ПФЕ покладено використання психофізіологічного феномена, зміст якого полягає в тому, що стимул (слово, предмет, малюнок і т.п.), що несе людині значиму в конкретній ситуації інформацію про подію, образ якого відображений в його пам'яті у вигляді ідеальних слідів, стійко викликає фізіологічні реакції, що перевищують реакції на запропоновані в тих же умовах однорідні стимули, не пов'язані з цією подією і не несуть людині значимої інформації. Дані дослідження слідів подій минулого в криміналістиці отримали нову назву як «віртуальна трассологія».

Якщо звернення до пам'яті відбувається методично коректно, але людина не причетна до встановлюваної події і нічого не приховує про це в ході дослідження, то Значимий стимул не зачіпає емоційної пам'яті⁶ перевіряємого і зберігаємих в ній ідеальних слідів. У результаті нейронні структури мозку, що беруть участь в процесі відтворення подій минулого з пам'яті⁷, не отримують додаткової активації, і поліграф не реєструє виражені фізіологічні реакції при пред'явленні людині значущих стимулів, які в разі прихованої обізнаності можуть виявлятися незалежно від волі і бажання перевіряємого і свідчать про наявність в його пам'яті ідеального сліду при значимому (релевантному) діянні.

Ідеальні сліди - ідеальні сліди злочину є криміналістично значуща (кримінально-релевантна) інформація, сприйнята й збережена людиною у вигляді уявних (пам'ятних) образів, яка може бути нею відтворена у вербальній (тобто словесній) або іншій формі або отримана з її пам'яті засобами, допустимими для використання в кримінальному судочинстві.⁸

Відображення будь-яких подій в живій природі відбувається у свідомості та пам'яті людей у вигляді уявних образів цієї події, обставин при яких вона відбувалася, суб'єктивних переживань, відчуттів, тобто є різновидом «відбитків» подій минулого, які зберігаються в пам'яті людини в уявній (образній) формі, а не в предметній (речовій). Матеріалізація ідеальних слідів відбувається, як правило, в процесі бесіди (проц. допиту) з використанням вербальних (мовних), візуальних, звукових засобів спілкування і т.д. В основі даного феномена лежить наступне: події (явища, предмети, об'єкти)

⁶ Александров Ю.А. учебник для медвузов «Психофизиология» изд-во «Питер» 2008

⁷ Александров Ю.А. учебник для медвузов «Психофизиология» изд-во «Питер» 2008

⁸ Суворова Л.А. «Идеальные следы в криминалистике», изд. «Юрлитинформ», Москва 2010

зовнішнього світу сприймаються людиною різними органами почуттів і відображаються в його пам'яті у вигляді тих чи інших образів незалежно від того, через який аналізатор вони були сприйняті. Зокрема, сприйнята зорово інформація в результаті діяльності різних структур мозку трансформується в сукупну активність безлічі нейронів, які утворюють нейрональний слід тієї чи іншої події у вигляді енграми (тобто сліду пам'яті, сформованого в результаті отримання якоїсь інформації). Це нейрофізіологічне відображення конкретної зовнішньої події постає у свідомості людини як образ даної події. У подальшому, при отриманні інформації з пам'яті можна вважати, що людина «прочитує» зоровий образ з пам'яті, відтворюючи його за допомогою усної або письмової мови або моделі (наприклад, зображення на фотографії), при цьому відчуває різні емоції і переживання. Якщо будь-яка інформація надходить через слуховий аналізатор, то, в принципі, відбувається той самий процес: психіка людини, обробляючи словесний матеріал, виділяє з нього сенс, значення і зберігає його у вигляді відповідних слідів пам'яті (енграм).

Психофізіологічна експертиза (далі по тексту - ПФЕ) з **П.О.Р.** проводилася:

- 30.07.2015 року в період з 11 годин 21 хв. до 12 годин 57 хв., з 14 годин 20 хв. до 16 годин 45 хв. (загальний час тестування 04 год. 01 хв.)
- 01.08.2015 року в період з 10 годин 44 хв. до 12 годин 45 хв., з 14 годин 20 хв. до 16 годин 40 хв. (загальний час тестування 04 год. 21 хв.)

Загальний час безпосередньої роботи з підекспертним склало - 8 годин 22 хвилини.

ПФЕ проводилась в службовому приміщенні СІЗО №1 м.Черкаси умови якого відповідали вимогам необхідним для проведення психофізіологічних досліджень на поліграфі. При виробництві ПФЕ був присутній захисник обвинуваченого П.О.Р. – Д.Я.В.

Апаратура та реєстровані параметри:

ПФЕ проводилась з використанням спеціального електронного поліграфного комплексу, що відповідає всім вимогам безпеки і технічним нормам. Експерт-поліграфолог здійснював реєстрацію психофізіологічних реакцій (поліграм) на комп'ютерному поліграфі «ЕПОС», з синхронної реєстрації на комп'ютері Notebook Samsung R20.

Використовувалися датчики реєстрації:

- **Дихання верхнє (грудне)** - датчик кріпився у верхній частині грудної клітини перевіряємого.
- **Дихання нижнє (черевне)** - датчик кріпився в нижній частині грудної клітини перевіряємого.
- **Шкірно-гальванічної реакції – (ШГР)** - зміна електричного опору шкірного покриву - датчик кріпився до подушечок вказівного та безименного пальців лівої руки перевіряємого.
- **Фотоплетізмograf – (ФПГ)** - кровонаповнювальність капілярних судин, частоти пульсу, частоти серцевих скорочень - датчик кріпився до подушечки середнього пальця правої руки перевіряємого.
- **Манжета** (реєстрація змін артеріального тиску)
- **Тремор** (тілорух) - датчик встановлювався під передні ніжки стільця на якому сидів перевіряємий.

При цьому, за допомогою електронного поліграфного комплексу відстежувалася динаміка психофізіологічних реакцій особи, що перевіряється у відповідь на запропоновані стимули за рахунок переведення фізіологічних показників активності дихальної, серцево-судинної систем, електричної активності шкіри та інших вищезазначених в електричні сигнали, перетворених у фізичні величини, які відображаються у вигляді графіків (поліграм).

Крім цього, весь процес проведення психофізіологічного дослідження постійно фіксувався відеокамерою Panasonic SDR-S7 із збереженням цифрового відеозапису на електронний носій - флеш-карту пам'яті «Transcend» об'ємом 16ГБ. Після закінчення дослідження, файли відеозапису без внесення до них змін були переписані на два оптичних (лазерних) диска DVD-R на яких маркером нанесені пояснювальні написи:

- «Диск 1. 30.07.2015. Відеозапис психофізіологічної експертизи **П.О.Р.** по кримінальному провадженню № 120112».

- «Диск 2. 01.08.2015. Відеозапис психофізіологічної експертизи **П.О.Р.** по кримінальному провадженню № 120112».

Диски DVD-R запаковані у спеціальні паперови конверти та долучені до висновку експерта.

Перед початком дослідження **П.О.Р.** повністю роз'яснено правила і вимоги тестування, він ознайомився зі своїми правами, зокрема був проінформован, що проведення ПФД можливо тільки у випадку його добровільної письмової згоди на участь у дослідженні, про можливість в будь-який момент відмовитися від проходження дослідження із застосуванням поліграфа, незважаючи на попередню добровільну згоду.

В ході ПФЕ співбеседа с *П.О.Р.*, а також питання тестів, за згодою с перевіряємим, проводились частково російською мовою. Після ознайомлення зі своїми правами, *П.О.Р.* дал письмову згоду на проходження ПФД.

Після закінчення проведення дослідження *П.О.Р.* підтвердил, що його права не порушувалися, яких-небудь претензій про порядок проведення ПФД або про наявність інших клопотань не заявив.

Заява *П.О.Р.* на одному аркуші додається до цього Висновку експерта.

До початку дослідження на поліграфі з *П.О.Р.* була проведена бесіда з метою з'ясування загальних відомостей про його стан здоров'я, самопочуття у даний момент, наявності протипоказань, які можуть перешкодити проведенню ПФД, а також окремих фактів біографії. Підекспертна особа заявив, що яких-небудь захворювань, які перешкоджають проходженню дослідження не має, загальне самопочуття задовільне і він бажає і готов пройти дане дослідження.

Об'єктом дослідження при проведенні даної ПФД є сама досліджувана особа і проявлені нею психофізіологічні реакції (дії та процеси) на пропоновані словесні стимули. Проведення цього психофізіологічного дослідження дозволило, за допомогою електронного поліграфного комплексу, відстежити і зареєструвати динаміку психофізіологічних реакцій досліджуваної особи, у відповідь на запропоновані вербальні стимули. Електричні сигнали фізіологічних показників активності дихальної, серцево-судинної систем, електричної активності шкіри та інших вищезазначених параметрів, перетворювали у фізичні величини, які відображалися у вигляді графіків. Даний спосіб інструментальної фіксації і реєстрації результатів фізіологічного дослідження особи, набуває матеріальний вигляд, що відповідно дозволяє на підставі використання загальнонаукових криміналістичних методів (*кваліфіковане спостереження, вимірювання, комплексні опис і порівняння*) провести їх аналіз та зробити експертні висновки.⁹

Для проведення психофізіологічного дослідження *П.О.Р.* було підготовлено 11 тестів за методикою «Піка напруги» і 4 теста за методикою «Контрольних питань».

Стім-Тест - настановний тест або тест стимуляції, спрямований на виявлення та попередню оцінку адекватності проявляються індивідуальних психофізіологічних реакцій перевіряємого.

Тест № 2-11 по методиці винних знань дослідницького типу «*Піку напруги*» (POT, SPOT¹⁰),. В ході тестування за цією методикою формулюються питання, спрямовані на перевірку знань тестуємою людиною конкретної інформації, якою він може або повинен володіти по розслідуванню злочину. Так, при з'ясуванні того, що відомо перевіряємому, йому задають про це одне

⁹ Т.В.Аверьянова. „Судебные исследования”, Курс общей теории, Изд-во «Норма», Москва 2009 (стр.244-277)

¹⁰ - Krapohl, D.J. *Peak of Tension*, December 2010

загальне питання з подальшим перерахуванням можливих варіантів. Якщо в тесті є питання, яке він внутрішньо виділяє як впевнену обізнаність в ході пред'явлення пошукового тесту, він викликає у нього найбільші, стійко виражені від тесту до тесту стресові реакції, що характеризують переживання пікового емоційної напруги.

Назва тестів Піка Напруги пов'язано з тим, що причетний перевіряємий точно знаючи які питання йому будуть задаватися і в якій черговості, чекає небезпечного для себе питання. Фаза очікування, як правило, найбільш хвилююча до задавання Перевірочного питання, що і проявляється в фізіологічних проявах стресу. Після того як небезпечне питання прозвучало, настає фаза розслаблення і заспокоєння, що добре реєструється поліграфом. Бувають випадки і з зворотньою ситуацією, коли хвилювання становить найбільш вираженим після того як було задане Перевірочне питання.

Тести № 12 - 13 по методиці «контрольних питань» (МКП)¹¹ або 2-га назва «методика контрольних питань сумнівів¹²». У методиці використовують загальні ознаки встановлюваної події. МКП базується на спільному застосуванні перевірочних, контрольних і нейтральних питань.

- N - Нейтральний** - свідомо не повинен бути значущим для обстежуваної особи в контексті проведеного дослідження і не викликати у неї психофізіологічних реакцій.
- OI (SYM) – Симптоматичний або Зовнішніх проблем** - задається на самому початку або наприкінці тесту, за своєю спрямованістю виявляє наявність внутрішніх хвилювань пов'язаних з можливою брехнею.
- PR - Підготовчий¹³ або Жертовно-релевантний**, задається на самому початку або наприкінці тесту, за своїм спрямуванням він може розглядатися як перевірочний. Забезпечує підготовку досліджуваної особи до необхідного сприйняття релевантних і контрольних питань, а так само нейтралізацію орієнтовного і оборонного рефлексів у зв'язку з задаванням першого питання тесту.
- R - Релевантний або Перевірочний** - є суттю проведеного дослідження, аналіз реакцій на це питання дозволяє вирішувати завдання психофізіологічного дослідження.

¹¹ - С.И.Оглобин, А.Ю.Молчанов «Инструментальная детекция лжи: академический курс», Глава 13. ВОПРОСЫ, ИСПОЛЪЗУЕМЫЕ В ТЕХНОЛОГИИ ПОЛИГРАФНЫХ ПРОВЕРОК, Ярославль, изд-во «Нюанс», 2004

- А.П. Сошников, Я.В. Комиссарова, А.Б. Пеленицын, В.Н. Федоренко «Полиграф в практике расследования преступлений», Методические рекомендации, Москва, 2008

¹² Поповичев С.В. «ЛЕГКО СОЛГАТЬ ТЯЖЕЛО. Инструментальная детекция лжи: от идеологии к технологии», М.: Группа ЭПОС, 2011, (400 с.; с ил.), основой издания является диссертационное исследование от 22.02.2011 г. российского полиграфолога Поповичева С.В. на тему «Взаимосвязь потребности в безопасности субъекта и вероятности распознавания лжи в опросе с применением полиграфа», в ходе которого впервые научную защиту как единое целое прошли основные положения теоретического обоснования и практического применения полиграфа.

¹³ Поповичев А.О. «ЛЕГКО СОЛГАТЬ ТЯЖЕЛО. Инструментальная детекция лжи: от идеологии к технологии», М.: Группа ЭПОС, 2011

С - Контрольний (питання порівняння) - носить допоміжний характер і використовується при порівняльній оцінці викликаних ним реакцій.

А - Активуючий, посилює зосередження досліджуваної особи на можливості прояву фізіологічних реакцій на релевантне питання при приховуванні інформації.

Таким чином, до початку опитування, для вирішення поставлених на експертизу питань, за матеріалами, вивченими експертом – поліграфологом, кримінального провадження по обвинуваченню **П.О.Р.** були підготовлені спеціальні тести за методиками «Контрольних запитань» (**AF MGQT, You-Phase\BiZone**) та «Піка напруги» (**POT, SPOT**), кожен з яких складався із спеціального комплексу питань, зміст і орієнтація яких повинні були дозволити експертам - поліграфологам отримати відповіді на Мету дослідження. Питання тестів і їх формулювання підбиралися з урахуванням індивідуального життєвого досвіду підекспертної особи і матеріалів кримінальної справи. При використанні тестів вищевказаної методики дотримувалися всі методичні правила, вимоги та умови їх проведення. До початку тестування, з метою коригування заздалегідь підготовленої індивідуальної програми ПФД, у підекспертного було з'ясовано, на яких саме свідченнях він наполягає і чи бажає підтвердити їх правдивість в ході проходження даного дослідження. За результатами бесіди з **П.О.Р.** від його були отримані прямі відповіді про те, що він *не має ніякого навмисного відношення до підготовки убивства потерпілого Д.С.В, нікому спеціально не допомагав слідить за потерпілим і не здійснював інших дій які можна розглядати як допомогу в підготовці даного злочину.*

Для проведення ПФЕ , експертом - поліграфологом використовувалися формати тестових методик – «**SPOT**», «**POT**»¹⁴ та «**AF MGQT**»¹⁵, «**You-Phase\BiZone**»¹⁶. Всі питання які задаються в ході ПФЕ попередньо обговорювалися з підекспертним до повного розуміння їхнього змісту .

Зареєстровані в ході ПФД психофізіологічні реакції **П.О.Р.** піддавалися спеціальному експертному аналізу за методом комплексної оцінки психофізіологічних реакцій шляхом виставлення спеціальних порівняльних стресових балів фізіологічним реакціям підекспертної особи під час відповідей на ті чи інші запитання.

¹⁴ - Krapohl, D.J. *Peak of Tension*, December 2010

¹⁵ - Krapohl, D.J. *Air Force Modified General Question Technique*, 2010

¹⁶ - Raskin, D.C., & Honts, C.R. (2001). The comparison question test. In M. Kleiner (ed.) *Handbook of Polygraph Testing*. Academic Press: London.

Для оцінки тестів **AF MGQT, You-Phase\BiZone** використовувалася **Емпірична система аналізу даних (ESS - Empirical Scoring System)**¹⁷, рекомендована для використання найбільшою і авторитетною міжнародною організацією поліграфологів - American Polygraph Association (APA), з можливістю давати оцінку ймовірності помилки. Розроблений метод спеціального аналізу - (ESS), рекомендований для використання в міжнародній практичній діяльності поліграфологів поряд з іншими існуючими методами обрахунків, створених раніше, однак є більш новим емпірично перевіреним і науково обгрунтованим підходом в експертній оцінці отриманих даних у ході проведення опитувань з використанням поліграфі.

При експертній оцінці зареєстрованих фізіологічних реакцій за методикою **ESS** використовується правило «Більше-Краще». Оцінюються реакції, які відрізняються одна від одної при візуальній (наочній) різниці у величині. Оцінка ступеня значимості для підекспертної особи перевірюваних питань (прийняття обвинувальної або виправдальної версії у брехливості або правдивості тверджень) визначається шляхом розташування стресових балів за методикою ESS за спеціальною шкалою для кожного каналу поліграфа: для каналу Дихання та ФПГ присвоюється від -1 до +1, для КГР присвоюється 0 до +\ -2 для кожної пари питань «Релевантний-Контрольний». Погано записана поліграма з ознаками аретафактів не оцінюється.

ДОСЛІДНА ЧАСТИНА

Обстежувана особа – П.О.Р. в ході передтестової бесіди пояснював, що зацікавлений у проведенні перевірки правдивості його свідчень з використанням поліграфа, і готовий пройти опитування на поліграфі з метою підтвердження правдивості своїх слів про те, що він не має ніякого навмисного відношення до підготовки убивства потерпілого Д.С.В, нікому спеціально не допомагав слідить за потерпілим і не здійснював інших дій які можна розглядати як допомогу в підготовці даного злочину.

До початку проведення тестування, П.О.Р. були роз'яснені його права, відібрано письмову заяву про згоду пройти психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа, роз'яснені необхідні принципи роботи приладу, дані інструкції з вимогами дотримуватись позначених експертом - поліграфологом правил поведінки під час перевірки. Підекспертному роз'яснено, що під час дослідження йому будуть задаватися питання пов'язані тільки з обставинами, яки мають відношення до досліджуваної ситуації. При відповідях на ці питання він повинен відповідати виходячи з

¹⁷ Nelson, R. and Handler, M. (2010). Empirical Scoring System. NPC Quick Reference. Lafayette Instrument. Lafayette, IN.

наявності або відсутності точних внутрішніх знань. Підекспертному роз'яснено, що точно про що-небудь він може знати тільки в двох випадках: по-перше, якби він сам щось зробив чи допомагав кому-небудь робити, по-друге, якби він особисто спостерігав за подіями з боку. Всі інші варіанти поінформованості (дізнався від третіх осіб, логічно подумав і т.п.) не можуть бути точними знаннями.

З метою перевірки наявності та адекватності психофізіологічних реакцій досліджуваного *П.О.Р.* до початку основного етапу тестування, з їм було проведено настановний (стимулюючий) тест з індикацією під контролем поліграфа завідомо значущого стимулу - власного прізвища в ряду інших нейтральних прізвищ.

За умовами проведення даного тесту, з метою створення штучної ситуації обману, особі, що перевірялась, послідовно задавалися питання з переліком нейтральних варіантів прізвищ, також і його власного, з одноразовим повторенням в одному тесті. При озвучуванні варіанту прізвищ, також і його власного, він повинен був відповідати «Ні» і, таким чином, брехати. Під час пред'явлення даного тесту, у *П.О.Р.* зареєстровані фізіологічні реакції носили адекватний характер і впевнено відбивали ступінь значущості пропонованих прізвищ-стимулів, тобто він виділяв своє прізвище і відповідним чином реагував. Достовірність виділення власного прізвища за допомогою автоматизованої обробки сигналів склало середній показник **90%** (див. Додаток № 1 мал.1-2), що є достатнім свідченням наявності адекватності реагування особи, що перевіряється на створений штучний стимул брехні.

Тест: «СТІМ-ПРИЗВИЩЕ» методичний формат «POT»

Предъявление 1. Дата проведения: 03.12.2014. Время: 13:57:21-13:59:12

Предъявление 2. Дата проведения: 03.12.2014. Время: 14:00:26-14:02:11

1. N1 Ні Ви готові?
2. C1 Ні Ваше прізвище Іваненко?
3. C2 Ні Ваше прізвище Петренко?
4. R1 Ні Ваше прізвище *П.О.Р.*?
5. C3 Ні Ваше прізвище Сидоренко?
6. C4 Ні Ваше прізвище Василенко?

Результати експертної оцінки тесту по системі SScore ®

Метод оцінки: *Пік напруги*

Оцінка ймовірності брехні по тесту

Тип	Текст запитання	Відповідь	Ймовірність стреса
-----	-----------------	-----------	--------------------

N1	В готові?	Ні	17%
C1	Ваше прізвище Іваненко?	Ні	3%
C2	Ваше прізвище Петренко?	Ні	5%
R1	Ваше прізвище П.О.Р. ?	Ні	90%
C3	Ваше прізвище Сидоренко?	Ні	5%
C4	Ваше прізвище Василенко?	Ні	9%

Шкала брехні по тесту

Тип	Текст запитання	Відповідь	Ймовірність брехні	Висновок
R1	Ваше прізвище П.О.Р. ?	Ні	90%	БРЕХНЯ

З метою отримання відповідей на поставлені для дослідження питання, перевіряємому **П.О.Р.** було запропоновано відповісти на запитання тестів, направленість яких була орієнтована на з'ясування питань поставлених на експертне дослідження.

Формулювання тестових питань, які були включені як Релевантні (Перевірочні) так і штучно підібрані з урахуванням однорідності з перевірочними, коректувалася безпосередньо в ході обговорення кожного тесту, виходячи з результатів передтестової і внутрішньотестової бесід. У ході подальшого дослідження перед проведенням кожного тесту всі його питання попередньо обговорювалися зі **П.О.Р.** до повного розуміння їм їхнього сенсу. За вказівкою експерта на кожне з питань **П.О.Р.** слід було відповідати однозначно «ТАК» або «НІ». При ускладненні в дачі однозначної відповіді формулювання питань коректувалося.

Перевіряємому було роз'яснено, що питання, з якими він попередньо не був ознайомлений, задаватися не будуть, за винятком деяких тестів, у яких перевіряємый буде ознайомлений лише з основним питанням тесту, але з методичних причин не буде ознайомлений з варіантами підготовлених внутрішньотестових питань.

ТЕСТИ ПІКУ НАПРУЖЕННЯ

Фізіологічні характеристики зареєстровані на поліграмах аналізувалися на наявність або відсутність ознак стресу на питання і оцінювалися з виставленням стресових балів¹⁸:

¹⁸ Поповичев С.В. «ЛЕГКО СОЛГАТЬ ТЯЖЕЛО. Инструментальная детекция лжи: от идеологии к технологии», М.: Группа ЭПОС, 2011

1. Відсутність реакції вважалася, коли ознак стресу не має або вони дуже слабкі. Такій реакції присвоювалося - 0 (нуль) балів.
2. Слабка реакція вважалася, коли ознаки стресу помітні і діагностично зрозуміло відрізнялися від індивідуального фону. Такій реакції присвоювалося - 1 (один) бал.
3. Середня реакція вважалася, коли ознаки стресу явно виражені в порівнянні з індивідуальним фоном. Такій реакції присвоювалося - 2 (два) бали.
4. Сильна реакція вважалася, коли ознаки стресу представлені драматично сильно. Такій реакції присвоювалося - 3 (три) бали.

Тест: 1 SPOT (пошуковий)

1.	A1	Ні	Згадайте, в цьому році ви здійснювали які-небудь злочини, про які ніхто не знає?
2.	R1	Ні	У цьому році ви брали участь у скоєнні диверсій на великих підприємствах?
3.	R2	Ні	У цьому році ви брали участь у вчиненні викрадень автотранспорту?
4.	R3	Ні	У цьому році ви брали участь у вчиненні торгівлі людьми?
5.	R4	Ні	У цьому році ви брали участь у вчиненні хуліганства?
6.	R5	Ні	У цьому році ви брали участь у скоєнні вбивств?
7.	R6	Ні	У цьому році ви брали участь у скоєнні крадіжок?
8.	R7	Ні	У цьому році ви брали участь у вчиненні збуту наркотиків?
9.	R8	Ні	У цьому році ви брали участь у вчиненні збуту краденого?
10.	R9	Ні	У цьому році ви допомагали комусь чинити злочини?
11.	C1	Ні	У цьому тесті ви на всі питання відповідали правдиво?

До початку проведення тесту опитуваний був ознайомлений з точними формулюваннями, які містяться в тесті варіантів питань, однак йому не було пояснено в якій послідовності ці питання йому будуть задаватися. У ході обговорення питань тесту визначені смислові поняття кожного з термінів. Перевіряємий пояснив, що ніяких злочинів не скоював. Тест пред'являвся перевіряємому три рази.

До початку тестування **П.О.Р.** давалася інструкція - уважно і до кінця вислуховувати кожен варіант питання і після цього давати однозначну відповідь ТАК чи НІ, тобто відповідати правдиво в залежності від його внутрішньої поінформованості.

Після пред'явлення тестових питань, візуального аналізу та експертної оцінки співвідношення вираженості зареєстрованих реакцій перевіряємого на варіанти пред'явлених питань-стимулів, згідно суми набраних стресових балів за всіма фізіологічними показниками (див. табл.№ 1-2), ВИЗНАЧЕНО, що

[illegible]

результат

Тест: 2 («POT» - тест на впізнавання вербальної ознаки)

5. R1 Ні Поруч з банком є КАФЕ ХАУЗ

До початку проведення тесту опитуваний був ознайомлений з точними формулюваннями, які містяться в тесті варіантів питань, однак йому не було пояснено в якій послідовності ці питання йому будуть задаватися. У ході обговорення питань тесту визначені смислові поняття кожного з термінів. *Перевіряєми* пояснив, що йому не відомо який заклад знаходиться поруч із

Дих.	1	1	4	2	0	2	1	1	4	1	1	4	1	1	4	1	0	1	1	1	4
ШГР	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	3	3	0	0	0	0	0	0	1	1	4
ФПГ	0	2	2	0	1	1	0	1	1	2	3	10	1	1	4	1	1	4	1	1	4
результат	7			4			6			17			8			5			12		

Тест: 3 («POT» - тест на впізнавання вербальної ознаки)

1. PR1 Ні Якщо ви не стежили за потерпілим, вам відомо точно який магазин

знаходиться поруч із банком, в якому він працює?

2. C1 Ні Поруч з банком є магазин АБСОЛЮТ

3. C2 Ні Поруч з банком є магазин ФОРА

4. C3 Ні Поруч з банком є магазин НОВУС

5. C4 Ні Поруч з банком є магазин КИШЕННЯ

6. **R1 Ні Поруч з банком є магазин СІЛЬПО**

7. C5 Ні Поруч з банком є магазин ЕЛЬДОРАДО

8. C6 Ні Поруч з банком є магазин АШАН

До початку проведення тесту опитуваний був ознайомлений з точними формулюваннями, які містяться в тесті варіантів питань, однак йому не було пояснено в якій послідовності ці питання йому будуть задаватися. У ході обговорення питань тесту визначені смислові поняття кожного з термінів. **Перевіряємий пояснив, що йому не відомо який магазин знаходиться поруч із банком в якому працює потерпілий.** Тест пред'являвся перевіряємому два рази.

До початку тестування **П.О.Р.** давалася інструкція - уважно і до кінця вислуховувати кожен варіант питання і після цього давати однозначну відповідь ТАК чи НІ, тобто відповідати правдиво в залежності від його внутрішньої поінформованості.

У даному тесті перевірочні є питання:

R1	Поруч з банком є магазин СІЛЬПО
----	--

Після пред'явлення тестових питань, візуального аналізу та експертної оцінки співвідношення вираженості зареєстрованих реакцій перевіряємого на варіанти пред'явлених питань-стимулів, згідно суми набраних стресових балів за всіма фізіологічними показниками (див. табл. № 5-6), ВИЗНАЧЕНО, що найбільш значущим емоційним стимулом при відповідях **П.О.Р.**, які набрали максимальну кількість балів, є питання:

R1	Поруч з банком є магазин СІЛЬПО
----	--

(див. Додаток № 1 Поліграми фізіологічного стану № _____)

Таблиця № 5

Результати експертної оцінки тесту по системі SScore ®

Метод оцінки: *Пік напруги*

Оцінка ймовірності брехні по тесту

Тип	Текст запитання	Відповідь	Набраний питанням бал
C1	Поруч з банком є магазин АБСОЛЮТ	Ні	14
C2	Поруч з банком є магазин ФОРА	Ні	13
C3	Поруч з банком є магазин НОВУС	Ні	2
C4	Поруч з банком є магазин КИШЕНЯ	Ні	21
R1	Поруч з банком є магазин СІЛЬПО	Ні	25
C5	Поруч з банком є магазин ЕЛЬДОРАДО	Ні	8
C6	Поруч з банком є магазин АШАН	Ні	9

Таблиця № 6

Експертний (ручний) обрахунок стресових балів по кожному каналу реєстрації

	C.1			C.2			C.3			C.4			R.1			C.5			C.6		
пред'явл.	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Дих.	1	0	1	2	1	1	0	2	0	2	1	1	1	2	2	1	0	1	0	1	0
ШГР	0	2	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
ФПГ	1	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0	1	2	1	0	1	2	0	2
результат	14			13			2			21			25			8			9		

Тест: 4 («РОТ» - тест на впізнавання вербальної ознаки)

1. PR1 Нет ВІТ в яку частину машини потерпілого робилися постріли?

- C1 Ні Стріляли в двигун машини
- C2 Ні Стріляли в багажник машини
- C3 Ні Стріляли в заднє скло
- 5. R1 Ні Стріляли в лобове скло**
- C4 Ні Стріляли в бокове водійське скло

7. C5 Ні Стріляли в праве пасажирське скло
8. C6 Ні Стріляли в двері водія
9. C7 Ні Стріляли в двері пасажирів

До початку проведення тесту опитуваний був ознайомлений з точними формулюваннями, які містяться в тесті варіантів питань, однак йому не було пояснено в якій послідовності ці питання йому будуть задаватися. У ході обговорення питань тесту визначені смислові поняття кожного з термінів. **Перевіряємий пояснив, що йому не відомо яку частину машини потерпілого робилися постріли.** Тест пред'являвся перевіряємому один раз.

До початку тестування **П.О.Р.** давалася інструкція - уважно і до кінця вислуховувати кожен варіант питання і після цього давати однозначну відповідь ТАК чи НІ, тобто відповідати правдиво в залежності від його внутрішньої поінформованості.

У даному тесті перевірочні є питання:

R1	Стріляли в лобове скло
----	-------------------------------

Після пред'явлення тестових питань, візуального аналізу та експертної оцінки співвідношення вираженості зареєстрованих реакцій перевіряємого на варіанти пред'явлених питань-стимулів, згідно суми набраних стресових балів за всіма фізіологічними показниками (див. табл. № 7-8), ВИЗНАЧЕНО, що найбільш значущим емоційним стимулом при відповідях **П.О.Р.**, які набрали максимальну кількість балів, є питання:

C2	Стреляли в багажник машини
----	-----------------------------------

(див. Додаток № 1 Поліграми фізіологічного стану № _____)

Таблиця № 7

Результати експертної оцінки тесту по системі SScore ®

Метод оцінки: Пік напруги

Оцінка ймовірності брехні по тесту

Тип	Текст запитання	Відповідь	Набраний питанням бал	
C1	Стреляли в двигатель машины	Ні	2	
C2	Стреляли в багажник машины	Ні	3	
C3	Стреляли в заднее стекло	Ні	2	
R1	Стреляли в лобовое стекло	Ні	2	
C4	Стреляли в боковое водительское стекло	Ні	1	

C5	Стреляли в правое пассажирское стекло	Ні	1	
C6	Стреляли в дверь водителя	Ні	2	
C7	Стреляли в дверь пассажира	Ні	1	

Таблиця № 8

Експертній (ручний) обрахунок стресових балів по кожному каналу реєстрації

	C.1			C.2			C.3			R.1			C.4			C.5			C.6			C.1		
пред'явл.	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S
Дих.	1			1			1			1			1			1			0			0		
ШГР	1			0			0			0			0			0			0			0		
ФПГ	0			2			1			1			0			0			2			1		
результат	2			3			2			2			1			1			2			1		

Тест: 5 («POT» - тест на впізнавання вербальної ознаки)

1. PR1 Ні Вам відомо точно з якого місця стріляли в потерпілого?
2. C1 Ні По машині стріляли з даху
3. C2 Ні По машині стріляли із -за стовпа
4. C3 Ні По машині стріляли із-за дерева
5. **R1 Ні По машині стріляли із-за паркану**
6. C4 Ні По машині стріляли із іншої машини
7. C5 Ні По машині стріляли із вікна будинку

До початку проведення тесту опитуваний був ознайомлений з точними формулюваннями, які містяться в тесті варіантів питань, однак йому не було пояснено в якій послідовності ці питання йому будуть задаватися. У ході обговорення питань тесту визначені смислові поняття кожного з термінів. **Перевіряємий пояснив, що йому не відомо точно з якого місця стріляли в потерпілого?** Тест пред'являвся перевіряємому два рази.

До початку тестування **П.О.Р.** давалася інструкція - уважно і до кінця вислуховувати кожен варіант питання і після цього давати однозначну відповідь ТАК чи НІ, тобто відповідати правдиво в залежності від його внутрішньої поінформованості.

У даному тесті перевірочні є питання:

R1	По машині стріляли із-за паркану
----	---

Після пред'явлення тестових питань, візуального аналізу та експертної оцінки співвідношення вираженості зареєстрованих реакцій перевіряемого на варіанти пред'явлених питань-стимулів, згідно суми набраних стресових балів за всіма фізіологічними показниками (див. табл.№ 9-10), ВИЗНАЧЕНО, що найбільш значущим емоційним стимулом при відповідях **П.О.Р.**, які набрали максимальну кількість балів, є питання:

R1	По машині стріляли із-за паркану
----	---

(див. Додаток № 1 Поліграми фізіологічного стану № _____)

Таблиця № 9

Результати експертної оцінки тесту по системі SScore ®

Метод оцінки: *Пік напруги*

Оцінка ймовірності брехні по тесту

Тип	Текст запитання	Відповідь	Набраний питанням бал
C1	По машині стріляли з даху	Ні	7
C2	По машині стріляли із -за стовпа	Ні	6
C3	По машині стріляли із-за дерева	Ні	5
R1	По машині стріляли із-за паркану	Ні	22
C4	По машині стріляли із іншої машини	Ні	6
C5	По машині стріляли із вікна будинку	Ні	10

Таблиця № 10

Експертній (ручний) обрахунок стресових балів по кожному каналу реєстрації

	C.1			C.2			C.3			R.1			C.4			C.5		
пред'явл.	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S
Дих.	1	1		1	1		0	1		2	1		1	1		1	1	
ШГР	0	2		1	0		0	0		1	2		1	0		0	0	
ФПГ	1	0		1	0		1	1		3	2		1	0		2	1	
результат	7			6			5			22			6			10		

Тест: 6 («POT» - тест на впізнавання вербальної ознаки)

1. PR1 Нет Вам відомо точно хто привіз або придбав зброю з якої стріляли в

потерпілого?

2. R1 Ні Зброю було отримано через С.Миколу
3. R2 Ні Зброю було отримано через К.Андрія
4. R3 Ні Зброю було отримано через Д.Василя
5. R4 Ні Зброю було отримано через С.Івана
6. R5 Ні Зброю було отримано через Б.Петра
7. R6 Ні Зброю було отримано через О.Ігоря
8. R7 Ні Зброю було отримано через С.Олега
9. R8 Ні Зброю було отримано через Х.Михайла
10. R9 Ні Зброю було отримано через Б.Ярослава
11. R10 Ні Зброю було отримано через К.Артема
12. R11 Ні Зброю було отримано через іншу людину

До початку проведення тесту опитуваний був ознайомлений з точними формулюваннями, які містяться в тесті варіантів питань, однак йому не було пояснено в якій послідовності ці питання йому будуть задаватися. У ході обговорення питань тесту визначені смислові поняття кожного з термінів. **Перевіряємий пояснив, що йому не відомо хто привіз або придбав зброю з якої стріляли в потерпілого.** Тест пред'являвся перевіряємому один раз.

До початку тестування **П.О.Р.** давалася інструкція - уважно і до кінця вислуховувати кожен варіант питання і після цього давати однозначну відповідь ТАК чи НІ, тобто відповідати правдиво в залежності від його внутрішньої поінформованості.

Після пред'явлення тестових питань, візуального аналізу та експертної оцінки співвідношення вираженості зареєстрованих реакцій перевіряємого на варіанти пред'явлених питань-стимулів, згідно суми набраних стресових балів за всіма фізіологічними показниками (див. табл.№ 11-12), **ВИЗНАЧЕНО**, що найбільш значущим емоційним стимулом при відповідях **П.О.Р.**, які набрали максимальну кількість балів, є питання:

R9	Зброю було отримано через Б.Ярослава
----	---

(див. Додаток № 1 Поліграми фізіологічного стану № _____)

Таблиця № 11

Результати експертної оцінки тесту по системі SScore ®

Метод оцінки: *Пік напруги*

Оцінка ймовірності брехні по тесту

Тип	Текст запитання	Відповідь	Набраний питанням бал

R1	Зброю було отримано через С.Миколу	Ні	-
R2	Зброю було отримано через К.Андрія	Ні	2
R3	Зброю було отримано через Д.Василя	Ні	5
R4	Зброю було отримано через С.Івана	Ні	4
R5	Зброю було отримано через Б.Петра	Ні	4
R6	Зброю було отримано через О. Ігоря	Ні	4
R7	Зброю було отримано через С.Олега	Ні	4
R8	Зброю було отримано через Х.Михайла	Ні	0
R9	Зброю було отримано через Б.Ярослава	Ні	7
R10	Зброю було отримано через К.Артема	Ні	5
R11	Зброю було отримано через іншу людину	Ні	3

Таблиця № 12

Експертній (ручний) обрахунок стресових балів по кожному каналу реєстрації

	R.2			R.3			R.4			R.5			R.6			R.7			R.8			R.9			R.10			R.11		
пред'явл.	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S
Дих.	0			0			2			3			1			1			0			3			2			1		
ШГР	0			2			1			0			1			0			0			1			0			1		
ФПГ	2			3			1			1			2			3			0			3			3			1		
результат	2			5			4			4			4			4			0			7			5			3		

Тест: 7 («POT» - тест на впізнавання вербальної ознаки)

1. PR1 Ні **Вам відомо точно хто стріляв по машині потерпілого?**
2. R1 Ні По машині банкіра стріляв С.Микола
3. R2 Ні По машині банкіра стріляв К.Андрія
4. R3 Ні По машині банкіра стріляв Д.Василь
5. R4 Ні По машині банкіра стріляв С. Іван
6. R5 Ні По машині банкіра стріляв Б.Петро
7. R6 Ні По машині банкіра стріляв О.Ігор
8. R7 Ні По машині банкіра стріляв С.Олег
9. R8 Ні По машині банкіра стріляв Х.Михайло
10. R9 Ні По машині банкіра стріляв Б.Ярослав
11. R10 Ні По машині банкіра стріляв К.Артем
12. R11 Ні По машині банкіра стріляла інша людина

До початку проведення тесту опитуваний був ознайомлений з точними формулюваннями, які містяться в тесті варіантів питань, однак йому не було пояснено в якій послідовності ці питання йому будуть задаватися. У ході

[illegible]

Тест: 8 («РОТ» - тест на впізнавання візуальної ознаки)

1. PR1 Ні До замаху на вбивство потерпілого Д.С.В., ви бачили будинок,

В ЯКОМУ ВІН ЖИВЕ?

2.	C1	Ні	Будинок потерпілого зображений на фото № 1
3.	C2	Ні	Будинок потерпілого зображений на фото № 2
4.	C3	Ні	Будинок потерпілого зображений на фото № 3
5.	R1	Ні	Будинок потерпілого зображений на фото № 4
6.	C4	Ні	Будинок потерпілого зображений на фото № 5
7.	C5	Ні	Будинок потерпілого зображений на фото № 6

Для проведення даного тесту були підготовлені 6 фотографій з варіантами будинків, на одній з них знаходилося зображення будинку потерпілого. Всі фотоснімки були пронумеровані цифрами від 1 до 6. Перевірочний знімок мав номер 4. (див.Додаток №2)

До початку проведення тесту підекспертний був візуально ознайомлений з усіма варіантами фотографій після чого на кожній з них він поставив свій підпис. Після ознайомлення с фото, він ствердно *заявив, що йому невідомо на якій з фотографій знаходиться будинок потерпілого*. Після цього йому так само були озвучені точні формулювання варіантів запитань яки містяться в тесті.

До початку тестування **П.О.Р.** давалася інструкція, а саме: одночасно з зачитуванням питання йому буде показуватися одна з фотографій і ізвучіватися її номер. Перевіряємий повинен її оглянути і дати свою однозначну відповідь ТАК чи НІ в залежності від своєї внутрішньої поінформованості. Йому так само було пояснено, що питання і фотографії йому будуть пред'являтися в незмінній послідовності. Тест пред'являвся перевіряемому два рази.

У даному тесті перевірочні є питання:

R1	Будинок потерпілого зображений на фото № 4
----	---

Після пред'явлення тестових питань, візуального аналізу та експертної оцінки співвідношення вираженості зареєстрованих реакцій перевіряемого на варіанти пред'явлених питань-стимулів, згідно суми набраних стресових балів за всіма фізіологічними показниками (див. табл.№ 15-16), **ВИЗНАЧЕНО**, що найбільш значущим емоційним стимулом при відповідях **П.О.Р.**, які набрали максимальну кількість балів, є питання:

R1	Будинок потерпілого зображений на фото № 4
----	---

В даному тесті питання **R1** є Пік Напруги, що пов'язано з тим, що перевіряємий точно знаючи які питання йому будуть задаватися і в якій черговості, чекає небезпечного для себе питання. Фаза очікування, як правило, найбільш хвилююча до задавання Перевірочного питання, що і проявляється в фізіологічних проявах стресу. Після того як небезпечне питання прозвучало, настає фаза розслаблення і заспокоєння, що добре реєструється поліграфом. Зазначене явище чітко спостерігається на поліграмах. (див. Додаток № 1 *Поліграма №1-2*)

Таблиця № 15

Результати експертної оцінки тесту по системі SScore ®

Метод оцінки: *Пік напруги*

Оцінка ймовірності брехні по тесту

Тип	Текст запитання	Відповідь	Набраний питанням бал
C1	Будинок потерпілого зображений на фото № 1	Ні	9
C2	Будинок потерпілого зображений на фото № 2	Ні	14
C3	Будинок потерпілого зображений на фото № 3	Ні	5
R1	Будинок потерпілого зображений на фото № 4	Ні	34
C4	Будинок потерпілого зображений на фото № 5	Ні	12
C5	Будинок потерпілого зображений на фото № 6	Ні	8

Таблиця № 16

Експертний (ручний) обрахунок стресових балів по кожному каналу реєстрації

	C.1			C.2			C.3			R.1			C.4			C.5		
пред'явл.	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S
Дих.	0	2	2	1	2	6	0	3	3	3	3	12	1	1	4	0	1	1
ШГР	1	1	4	1	1	4	0	1	1	3	2	10	0	0	0	0	1	1
ФПГ	0	3	3	1	1	4	1	0	1	3	3	12	2	2	8	2	1	6
результат	9			14			5			34			12			8		

Тест: 9 («*POT*» - *тест на впізнавання візуальної ознаки*)

1. PR1 Ні Ви приїжджали до будинку потерпілого Д.С.В з якою-небудь

метою?

2. C1 Ні Ви приїжджали до будинку на фото № 1

3. C2 Ні Ви приїжджали до будинку на фото № 2

4. C3 Ні Ви приїжджали до будинку на фото № 3

5. **R1 Ні Ви приїжджали до будинку на фото № 4**

6. C4 Ні Ви приїжджали до будинку на фото № 5

7. C5 Ні Ви приїжджали до будинку на фото № 6

Для проведення даного тесту були підготовлені 6 фотографій з варіантами будинків, на одній з них знаходилося зображення будинку потерпілого. Всі фотоснімки були пронумеровані цифрами від 1 до 6. Перевірочний знімок мав номер 4. (див.Додаток №2)

До початку проведення тесту підекспертний був візуально ознайомлений з усіма варіантами фотографій після чого на кожній з них він поставив свій підпис. Після ознайомлення с фото, він ствердно **заявив, що йому невідомо на якій з фотографій знаходиться будинок потерпілого.** Після цього йому так само були озвучені точні формулювання варіантів запитань яки містяться в тесті.

До початку тестування **П.О.Р.** давалася інструкція, а саме: одночасно з зачитуванням питання йому буде показуватися одна з фотографій і ізвучіватися її номер. Перевіряемый повинен її оглянути і дати свою однозначну відповідь ТАК чи НІ в залежності від своєї внутрішньої поінформованості. Йому так само було пояснено, що питання і фотографії йому будуть пред'являтися в незмінній послідовності. Тест пред'являвся перевіряемому два рази.

У даному тесті перевірочні є питання:

R1	Ви приїжджали до будинку на фото № 4
----	---

Після пред'явлення тестових питань, візуального аналізу та експертної оцінки співвідношення вираженості зареєстрованих реакцій перевіряемого на варіанти пред'явлених питань-стимулів, згідно суми набраних стресових балів за всіма фізіологічними показниками (див. табл.№ 17-18), **ВИЗНАЧЕНО**, що найбільш значущим емоційним стимулом при відповідях **П.О.Р.**, які набрали максимальну кількість балів, є питання:

R1	Ви приїжджали до будинку на фото № 4
----	---

В даному тесті питання **R1** є Пік Напруги, що пов'язано з тим, що перевіряємий точно знаючи які питання йому будуть задаватися і в якій черговості, чекає небезпечного для себе питання. Фаза очікування, як правило, найбільш хвилююча до задавання Перевірочного питання, що і проявляється в фізіологічних проявах стресу. Після того як небезпечне питання прозвучало, настає фаза розслаблення і заспокоєння, що добре реєструється поліграфом. Зазначене явище чітко спостерігається на поліграмах.

(див. Додаток № 1 Поліграма №3-4)

Таблиця № 17

Результати експертної оцінки тесту по системі SScore ®

Метод оцінки: *Пік напруги*

Оцінка ймовірності брехні по тесту

Тип	Текст запитання	Відповідь	Набраний питанням бал
C1	Ви приїжджали до будинку на фото № 1	Ні	12
C2	Ви приїжджали до будинку на фото № 2	Ні	6
C3	Ви приїжджали до будинку на фото № 3	Ні	9
R1	Ви приїжджали до будинку на фото № 4	Ні	17
C4	Ви приїжджали до будинку на фото № 5	Ні	3
C5	Ви приїжджали до будинку на фото № 6	Ні	7

Таблиця № 18

Експертній (ручний) обрахунок стресових балів по кожному каналу реєстрації

	C.1	C.2	C.3	R.1	C.4	C.5	C.6
--	-----	-----	-----	------------	-----	-----	-----

пред'явл.	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S
Дих.	2	1	6	1	1	4	2	1	6	2	2	8	1	0	1	2	1	6	2	1	6
ШГР	2	1	6	0	1	1	0	1	1	1	3	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ФПГ	0	0	0	0	1	1	0	2	2	1	0	1	2	0	2	0	1	1	2	2	8
результат	12			6			9			17			3			7			14		

Тест: 10 («ROT» - тест на впізнавання візуальної ознаки)

1. PR1 Ні До замаху на вбивство потерпілого Д.С.В. ви бачили водія, який його возить?
2. C1 Ні Водій потерпілого на фото № 1?
3. C2 Ні Водій потерпілого на фото № 2?
4. C3 Ні Водій потерпілого на фото № 3?
5. **R1 Ні Водій потерпілого на фото № 4?**
6. C4 Ні Водій потерпілого на фото № 5?
7. C5 Ні Водій потерпілого на фото № 6?

Для проведення даного тесту були підготовлені 6 фотографій з варіантами зображень чоловіків, на одній з них знаходилося зображення водія потерпілого. Всі фотоснімки були пронумеровані цифрами від 1 до 6. Перевірочний знімок мав номер 4. (див.Додаток №3)

До початку проведення тесту підекспертний був візуально ознайомлений з усіма варіантами фотографій після чого на кожній з них він поставив свій підпис. Після ознайомлення с фото, він ствердно **заявив, що йому невідомо на якій з фотографій знаходиться зображення водія потерпілого.** Після цього йому так само були озвучені точні формулювання варіантів запитань яки містяться в тесті.

До початку тестування **П.О.Р.** давалася інструкція, а саме: одночасно з зачитуванням питання йому буде показуватися одна з фотографій і ізвучіватися її номер. Перевіряемый повинен її оглянути і дати свою однозначну відповідь ТАК чи НІ в залежності від своєї внутрішньої поінформованості. Йому так само було пояснено, що питання і фотографії йому будуть пред'являтися в незмінній послідовності. Тест пред'являвся перевіряемому два рази.

У даному тесті перевірочні є питання:

R1	Водій потерпілого на фото № 4?
----	---------------------------------------

Після пред'явлення тестових питань, візуального аналізу та експертної оцінки співвідношення вираженості зареєстрованих реакцій перевіряемого на варіанти пред'явлених питань-стимулів, згідно суми набраних стресових балів за всіма фізіологічними показниками (див. табл. № 19-20), **ВИЗНАЧЕНО**, що найбільш значущим емоційним стимулом при відповідях **П.О.Р.**, які набрали максимальну кількість балів, є питання:

R1	Водій потерпілого на фото № 4
-----------	--------------------------------------

В даному тесті питання **R1** є Пік Напруги, що пов'язано з тим, що перевіряємий точно знаючи які питання йому будуть задаватися і в якій черговості, чекає небезпечного для себе питання. Фаза очікування, як правило, найбільш хвилююча до задавання Перевірочного питання, що і проявляється в фізіологічних проявах стресу. Після того як небезпечне питання прозвучало, настає фаза розслаблення і заспокоєння, що добре реєструється поліграфом. Зазначене явище чітко спостерігається на поліграмах.

(див. Додаток № 1)

Таблиця № 19

Результати експертної оцінки тесту по системі SScore ®

Метод оцінки: *Пік напруги*

Оцінка ймовірності брехні по тесту

Тип	Текст запитання	Відповідь	Набраний питанням бал
C1	Водій потерпілого на фото № 1?	Ні	2
C2	Водій потерпілого на фото № 2?	Ні	7
C3	Водій потерпілого на фото № 3?	Ні	8
R1	Водій потерпілого на фото № 4?	Ні	19
C4	Водій потерпілого на фото № 5?	Ні	9
C5	Водій потерпілого на фото № 6?	Ні	9

Таблиця № 20

Експертний (ручний) обрахунок стресових балів по кожному каналу реєстрації

	C.1			C.2			C.3			R.1			C.4			C.5		
пред'явл.	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S	1	2	S
Дих.	0	1	1	0	1	1	1	0	1	2	2	8	1	1	4	0	1	1
ШГР	0	1	1	0	2	2	0	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	4
ФПГ	2	2	8	1	1	4	2	1	6	3	2	10	1	1	4	1	1	4

результат	10	7	8	19	9	9
-----------	----	---	---	-----------	---	---

Тест: 11 («ROT» - тест на впізнавання візуальної ознаки)

1. PR1 Ні До замаху на вбивство потерпілого Д.С.В., Ви бачили як виглядає центральний вхід в банк, де працює

потерпілий?

2. C1 Ні центральний вхід в банк потерпілого на фото № 1
3. C2 Ні центральний вхід в банк потерпілого на фото № 2
4. C3 Ні центральний вхід в банк потерпілого на фото № 3
5. **R1 Ні центральний вхід в банк потерпілого на фото № 4**
6. C4 Ні центральний вхід в банк потерпілого на фото № 5
7. C5 Ні центральний вхід в банк потерпілого на фото № 6

Для проведення даного тесту були підготовлені 6 фотографій з варіантами зображень входів до різних банків, на одній з них знаходилося зображення центрального входу в банк потерпілого. Всі фотоснімки були пронумеровані цифрами від 1 до 6. Перевірочний знімок мав номер 4. (див. Додаток № 5)

До початку проведення тесту підекспертний був візуально ознайомлений з усіма варіантами фотографій після чого на кожній з них він поставив свій підпис. Після ознайомлення с фото, він ствердно **заявив, що йому невідомо на якій з фотографій знаходиться зображення центрального входу в банк потерпілого.** Після цього йому так само були озвучені точні формулювання варіантів запитань яки містяться в тесті.

До початку тестування **П.О.Р.** давалася інструкція, а саме: одночасно з зачитуванням питання йому буде показуватися одна з фотографій і ізвучіватися її номер. Перевіряємий повинен її оглянути і дати свою однозначну відповідь **ТАК** чи **НІ** в залежності від своєї внутрішньої поінформованості. Йому так само було пояснено, що питання і фотографії йому будуть пред'являтися в незмінній послідовності. Тест пред'являвся перевіряемому два рази.

У даному тесті перевірочні є питання:

R1	центральный вход в банк потерпевшего на фото № 4
----	---

Після пред'явлення тестових питань, візуального аналізу та експертної оцінки співвідношення вираженості зареєстрованих реакцій перевіряемого на варіанти пред'явлених питань-стимулів, згідно суми набраних стресових балів за всіма фізіологічними показниками (див. табл. № 21-22), **ВИЗНАЧЕНО**, що

Дих.	1	2	6	1	2	6	1	2	6	3	2	10	1	1	4	1	2	6
ШГР	2	1	6	2	0	2	1	0	1	3	3	12	0	0	0	0	0	0
ФПГ	0	0	0	0	2	2	0	0	0	1	2	6	2	0	2	1	1	4
результат	12			10			7			28			6			10		

ТЕСТИ МКП

(за методикою контрольних питань)

У тестах методики контрольних питань формулюються Перевірочні питання, які за своїм формулюванням виражають суть питань, поставлених на вирішення перед експертом. Вони спрямовані на отримання у досліджуваної особи відповіді "НІ" або "ТАК" для подальшої оцінки правдивості або брехні.

Брехливі відповіді на Релевантні (Перевірочні) питання пов'язані з активацією симпатичної нервової системи і проявом стійковиражених вегетативних реакцій організму. Ці реакції, що реєструються поліграфом, у разі брехливих відповідей значно перевищують реакції на решту запитань тесту, спрямованих на створення фонових, або контрольних емоційного стану.

Таким чином, кінцевою метою проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, за тестами контрольних питань, є оцінка брехливості або правдивості відповідей досліджуваної особи саме на Перевірочні питання. Належність доказів визначається їх придатністю для встановлення наявності чи відсутності обставин, що належать до предмета доказування у кримінальному провадженні¹⁹:

Формування і формулювання питань, що визначають контрольний емоційний стан тестованої особи, відбувається у відповідності із чіткими методичними правилами. Їх метою є створення у тестованої особи певного емоційного стану з відомими параметрами, контрольованими експертом.

Для отримання висновку про брехливість або правдивість тестованої особи при відповідях на Перевірочні питання тесту, спеціаліст порівнює силу реакцій, зареєстрованих при відповідях на них, з фоновим емоційним станом. Під час аналізу даних враховується вираженість психофізіологічних реакцій

¹⁹ Мотлях О.І. Інструментальна діагностика достовірності вербальної інформації та використання її результатів у кримінальному провадженні. РОЗДІЛ 4. 4.2. Методика проведення судової психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2014.

підекспертної особи при відповідях на ті чи інші питання тестів, підготовлених за методикою виявлення прихованої інформації.

1. Якщо сила реакцій на значимі питання тесту стійко менша контрольного емоційного стану, то робиться висновок про правдивість відповідей тестованого на значимі питання тесту. Результат порівняльної оцінки реакцій виражається в балах зі знаком плюс.
2. Якщо сила реакцій на значимі питання тесту стійко більша контрольного емоційного стану, то робиться висновок про брехливість тестованого при відповідях на значимі питання тесту. Результат порівняльної оцінки реакцій виражається в балах зі знаком мінус.
3. Для прийняття рішення про достовірність висновку про правдивість або брехливість відповідей, отримані бали співвідносять з критеріями прийняття рішення, встановленими для кожної конкретної застосовуваної методики.
4. У разі відсутності чітких відмінностей у величинах реакцій на перевірочні питання і фоновий емоційний стан тестованого, результат тесту вважається невизначеним і висновок про правдивість або брехливість відповідей, не робиться.

За результатами тестування за методикою МКП може бути прийнято одне з 4-х можливих рішень:

DI (DECEPTION IDENTIFIED) - **брехня виявлена**. У тезаурусі поліграфологів даний термін має свій синонім - «прийняття обвинувальної версії».

NDI (NO DECEPTION IDENTIFIED) - **брехня не виявлена**. Поліграфологи поряд з цим терміном вживають такий синонім, як «прийняття виправдувальної версії».

IN (INCONCLUSIVE) - **невизначеність**, тобто неможливість на підставі отриманих поліграм однозначно прийняти обвинувальну або виправдальну версію. За об'єктивними причинами такий результат зустрічається в роботі висококваліфікованого фахівця в 5-10 % випадках.

NR (NO RESULT) - **неможливість прийняти рішення**, яка обумовлена незалежними від фахівця причинами. Наприклад, відмовою досліджуваної особи від подальшого проходження перевірки або виявленої протидії.

Підекспертний **П.О.Р.** був ознайомлен з точними формулюваннями варіантів питань, які містяться в тесті. Кожне питання обговорювалося згідно методичних рекомендацій даного виду тестів. Тести створені на основі зон порівняння в форматі **AF MGQT** та **You-Phase\BiZone** із застосуванням питань різної методичної категорії: - підготовчі (PR), релевантні або перевірочні (R), нейтральні (N), контрольні (C), симптоматичні (OI), які формувалися в групі в певному порядку.

Роздруківка результатів комп'ютерного ранжирування реакцій **П.О.Р.** - Поліграми - відображають суб'єктивну значимість смислового змісту поставлених запитань тестів, а також комп'ютерної оцінки відповідей на перевіірочні запитання тестів додається до цього висновку в таблицях № 23-28.

Тест 12 : МКВ 1 («AF MGQT»)

1. PR1 Так Щоб з'ясувати, чи брали Ви участь в підготовці вбивства банкіра, ви збираєтеся правдиво відповідати на запитання цього тесту?
2. N1 Так Ви громадянин України?
3. C1 Ні Правду кажуть, що ви вже давно маєте достатній досвід здійснення злочинів?
4. R1 Ні **Ви брали яку-небудь навмисну участь у підготовці замаху на банкіра?**
5. C2 Ні Ви підла людина?
6. R2 Ні **У скоєнні злочину щодо банкіра, Ви брали яку-небудь навмисну участь?**
7. C3 Так Ви можете бути жорстоким, коли вам це потрібно?
8. R3 Ні **За чьому -небудь завданням Ви стежили за банкіром з метою підготовки вбивства?»**

Після трьохразового пред'явлення тестових питань, оцінки та аналізу (включаючи якісний і кількісний) співвідношення вираженості зареєстрованих фізіологічних реакцій **П.О.Р.** встановлено, що в цьому тесті його реакції на Контрольні питання значно перевищують його реакції на Релевантні (перевіірочні) питання:

- «R.1 –« Ви брали яку-небудь навмисну участь у підготовці замаху на банкіра?»»,**
«R.2 - У скоєнні злочину щодо банкіра, Ви брали яку-небудь навмисну участь?»»
«R.3 - За чьому -небудь завданням Ви стежили за банкіром з метою підготовки вбивства?»»

експертний аналіз і зіставлення даних бального обрахунку з емпіричними таблицями нормативних значень, з розрахованою ймовірністю **98,3 %** дозволяє зробити висновок - (NDI) «БРЕХНІ НЕ ВІЯВЛЕНО», при відповідях на перевіірочні питання.

По кожному пред'явленню і в цілому по тесту можна зробити висновок, що фізіологічні реакції **П.О.Р.** на зазначені питання відповідають заявленим їм вербальним відповідям «Ні» на питання **R.1, R.2 і R.3.**

Експертна оцінка психофізіологічних реакцій **П.О.Р.** (Див. Додаток №1 Поліграми фізіологічного стану, мал.____) проводилася шляхом порівняльного співвідношення рівнів реагування на Релевантні (перевіірочні) та Контрольні питання з виставленням оціночних балів даних співвідношень окремо по кожному з каналів - Дихання, ШГР і ФПГ, з подальшим підсумовуванням балів. (див.табл. № 23-25)

Таблиця № 23

Тест: «**AF MGQT 1**». Метод оцнки: МКВ. Режим: CS (порівняльний бал).

Результати експертної оцінки тесту за системою ESS. «Оцінка ймовірності брехні по тесту за методом Контрольних питань».

ТИП	ТЕКСТ ЗАПИТАНЬ	ВІДПОВІДЬ	БАЛЛЫ	ІМОВІРНІСТЬ БРЕХНІ	ВИСНОВОК
R1	Ви брали яку-небудь навмисну участь у підготовці замаху на банкіра?	Ні	+3		
R2	У скоєнні злочину щодо банкіра, Ви брали яку-небудь навмисну участь?	Ні	+3		
R3	За чьому - небудь завданням Ви стежили за банкіром з метою	Ні	+2		

	підготовці вбивства?				
Global Score (Загальний оціночний бал)			+8	Позитивний коефіцієнт Alpha (ймовірність брехні)= 0,017 тобто правдивість 98,3%	+8

Таблиця № 24

Метод оцінки: «Метод контрольних питань».

Експертне (ручне) обрахування стресових балів за **трьохбальною** шкалою оцінки **ESS** (емпірична система обрахунку).

Пред'явлення	1			2			3			Підсумок
Значиміх Питань Оціночні Бали	R.1	R.2	R.3	R.1	R.2	R.3	R.1	R.2	R.3	
Дихання	0	-1	+1	-1	-1	+1	0	-1	+1	
ШГР	+2	+2	-2	+2	+2	-2	+2	0	0	
Кардіо (фнг)	-1	-1	+1	0	+1	+1	-1	+1	+1	
Загальна сума балів теста	+1			+3			+4			+8

(по тесту спостерігається динаміка збільшення позитивних балів)

Таблиця № 25

- Таблиця співвідношення підсумкових сумарних балів тестування системи оцінки ESS для тестів **AFMGQT** (Utah ZCT, You-Phase BiZone, Federal ZCT).
- До аналізу та оцінці приймаються поліграми не менше 3-х пред'явлень одного тесту. Дані всіх пред'явлень підсумовуються і отриманий результат співвідноситься з коефіцієнтами представленими в спеціальній нормативній таблиці:

ПРОХІДНИЙ БАЛ ПРАВДИ	ПРОХІДНИЙ БАЛ БРЕХНІ
-----------------------------	-----------------------------

На основі розподілу кінцевого результату балів брехні		На основі розподілу кінцевого результату балів правди	
<i>Прохідний бал</i>	<i>Коефіцієнт Alpha – (вірогідність брехні)</i>	<i>Прохідний бал</i>	<i>Коефіцієнт Alpha – (вірогідність правди)</i>
0	0,159	0	0,159
1	0,122	- 1	0,122
2	0,091	- 2	0,091
3	0,067	- 3	0,067
4	0,048	- 4	0,048
5	0,033	- 5	0,033
6	0,023	- 6	0,023
7	0,015	- 7	0,015
8	0,017	- 8	0,017
9	0,010	- 9	0,010
10	0,006	- 10	0,006
11	0,004	- 11	0,004
12	0,002	- 12	0,002
13	<0,001	- 13	<0,001

Тест 13: МКВ 2 («You-Phase \ BiZone»)

- PR1 Так Щоб з'ясувати, чи отримували ви від когось завдання допомагати готувати вбивство банкіра, ви збираєтеся правдиво відповідати на запитання цього тесту?
- N1 Так Зараз 2015 рік?
- C1 Так Ви б не відмовилися від можливості проявити насильство?
- R1 Ні **Ви отримували від когось завдання для підготовки замаху на банкіра?**
- C2 Ні Ви дійсно вважаєте, що вам завжди можна довірити будь-яке завдання?
- R2 Ні **Для підготовки замаху на банкіра Вам хтось давав вказівки що потрібно робити?**

7. СЗ Ні Після 18 років Вас коли небудь карали за невиконливість і непослух?

Після трьохразового пред'явлення тестових питань, оцінки та аналізу (включаючи якісний і кількісний) співвідношення вираженості зареєстрованих фізіологічних реакцій **П.О.Р.** встановлено, що в цьому тесті його реакції на Контрольні питання значно перевищують його реакції на Релевантні (перевірочні) питання:

«R.1 – «Ви отримували від когось завдання для підготовки замаху на банкіра?»»

«R.2 - Для підготовки замаху на банкіра Вам хтось давав вказівки що потрібно робити?»»,

експертний аналіз і зіставлення даних бального обрахунку з емпіричними таблицями нормативних значень, з розрахованою ймовірністю **96,7 %** дозволяє зробити висновок - (NDI) **«БРЕХНІ НЕ ВИЯВЛЕНО»**, при відповідях на перевірочні питання.

По кожному пред'явленню і в цілому по тесту можна зробити висновок, що фізіологічні реакції **П.О.Р.** на зазначені питання відповідають заявленим їм вербальним відповідям «Ні» на питання **R.1 і R.2.**

Експертна оцінка психофізіологічних реакцій **П.О.Р.** (Див. Додаток № 1 Поліграми фізіологічного стану, мал.____) проводилася шляхом порівняльного співвідношення рівнів реагування на Релевантні (перевірочні) та Контрольні питання з виставленням оціночних балів даних співвідношень окремо по кожному з каналів - Дихання, ШГР і ФПГ, з подальшим підсумовуванням балів. (див.табл. № 26-28)

Таблиця № 26

Тест: **«You-Phase \ BiZone»**. Метод оцінки: **МКВ**. Режим: **CS** (порівняльний бал). Результати експертної оцінки тесту за системою **ESS**.

«Оцінка ймовірності брехні по тесту за методом Контрольних питань».

ТИП	ТЕКСТ ЗАПИТАНЬ	ВІДПОВІДЬ	БАЛЛЫ	ІМОВІРНІСТЬ БРЕХНІ	ВИСНОВОК
R1	Ви отримували від когось завдання для підготовки замаху на банкіра?	Ні	+3		

R2	Для підготовки замаху на банкіра Вам хтось давав вказівки що потрібно робити?	Ні	+2		
Global Score (Загальний оціночний бал)			+5	Позитивний коефіцієнт Alpha (ймовірність брехні)= 0,033 тобто правдивість 96,7%	+5

Таблиця № 27

Метод оцінки: «Метод контрольних питань»
експертний (ручної) обрахунок стресових балів

Пред'явлення Значиміх Питань Оціночні Бали	1		2		3				Підсумок
	R.1	R.2	R.1	R.2	R.1	R.2			
Дихання	+1	-1	+1	-1	+1	+1			
ШГР	0	+2	+2	0	0	+2			
ФПГ	-1	-1	-1	+1	0	-1			
Загальна сума балів теста	0		+2		+3				+5

(по тесту спостерігається динаміка збільшення позитивних балів)

Таблиця №28

- Таблиця співвідношення підсумкових сумарних балів тестування системи оцінки ESS для тестів **You-Phase BiZone** (Utah ZCT, AFMGQT, Federal ZCT).
- До аналізу та оцінці приймаються поліграми не менше 3-х пред'явлень одного тесту. Дані всіх пред'явлень підсумовуються і отриманий результат

співвідноситься з коефіцієнтами представленими в спеціальній нормативній таблиці:

ПРОХІДНИЙ БАЛ ПРАВДИ		ПРОХІДНИЙ БАЛ БРЕХНІ	
На основі розподілу кінцевого результату балів брехні		На основі розподілу кінцевого результату балів правди	
<i>Прохідний бал</i>	<i>Коефіцієнт Alpha – (вірогідність брехні)</i>	<i>Прохідний бал</i>	<i>Коефіцієнт Alpha – (вірогідність правди)</i>
0	0,159	0	0,159
1	0,122	- 1	0,122
2	0,091	- 2	0,091
3	0,067	- 3	0,067
4	0,048	- 4	0,048
5	0,033	- 5	0,033
6	0,023	- 6	0,023
7	0,015	- 7	0,015
8	0,017	- 8	0,017
9	0,010	- 9	0,010
10	0,006	- 10	0,006
11	0,004	- 11	0,004
12	0,002	- 12	0,002
13	<0,001	- 13	<0,001

СИНТЕЗУЮЧА ЧАСТИНА:

При підготовці до проведення даного дослідження експертом-поліграфологом були вивчено матеріали кримінальної справи, проведено їх спеціальний аналіз з метою відбору потрібної інформації та окремих фактів злочину, які дозволяли б відповісти на питання поставлені слідчим на вирішення експертизи.

Про проведення психофізіологічного дослідження на поліграфі, експертній оцінці підлягали поліграми з фізіологічними реакціями **П.О.Р.** В ході даної експертної оцінки поліграм необхідно встановити співвідношення вираженості і системності проявів фізіологічного реагування перевіряємому на поставлені йому запитання-стимули містяться в тестових блоках.

В ході психофізіологічної експертизи, з тестуємим поетапно проводилася передтестова і внутрішньотестова бесіди, де він зайняв позицію максимального щирого спілкування з експертом і намагався повідомляти всю відому йому

інформацію не допускаючи недомовленості, сумлінно дотримуючись правила та інструкції отримані в ході детального інструктажу до початку експертизи.

З метою дотримання рекомендацій ч.3 п.10 Пленуму Верховного суду України № 8 від 30.05.1997 р. «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах», яким визначена неприпустимість неясних висновків, які нечітко викладені або мають невизначений і неконкретний характер, експертом-поліграфологом проведено аналіз результатів проведеного дослідження на можливість підготовки об'єктивного і зрозумілого для учасників процесу виведення.

Так, експертом-поліграфологом визначено, що отримані в ході проведеного дослідження поліграми фізіологічних реакцій **П.О.Р.** практично по всіх методичним тестовим блокам і пред'явлення зовні придатних для проведення їх дослідження і дозволяють провести їх бальний і якісний експертний аналіз.

Методика «Піку напруги» (POT) (метод знань винного)

Для роботи з форматом тестів даної методики було підготовлено 10 тестів. В результаті проведеної експертної, бальної і якісної оцінки поліграм до виявлених у **П.О.Р.** фізіологічних реакцій на запитання тестів даного формату, були виявлені ознаки стресового емоційного хвилювання на наступні варіанти питань:

Таблиця 29

Номер теста	Загальне питання теста	Маркування питання в тесті	Варіант питання, набравший найбільший стресовий бал
Тест (2)	Якщо ви не стежили за потерпілим, вам відомо точно який заклад знаходиться поруч із банком в якому він працює?	R1	<i>Поруч з банком є КАФЕ ХАУЗ?</i>
Тест (3)	Якщо ви не стежили за потерпілим, вам відомо точно який магазин знаходиться поруч із банком, в	R1	<i>Поруч з банком є магазин СІЛЬПО?</i>

	якому він працює?		
Тест (4)	Вам відомо точно в яку частину машини потерпевшого проходили вистрели?		<i>Не зареєстровані впевнені стресові зміни на якійсь із питань тесту, всі реакції носили приблизно однаковий характер.</i>
Тест (5)	Вам відомо точно з якого місця стріляли в потерпілого?	R1	<i>По машині стріляли із-за паркану?</i>
Тест (6)	Вам відомо точно хто привіз або придбав зброю з якої стріляли в потерпілого?	R3 R9	<i>Зброю було отримано через Б.Ярослава? Зброю було отримано через Д.Василя?</i>
Тест (7)	Вам відомо точно хто стріляв по машині потерпілого?	R3	<i>По машині банкіра стріляв Д.Василь?</i>
Тест (8)	До замаху на вбивство потерпілого Д.С.В., ви бачили будинок, в якому він живе?	R1	<i>Будинок потерпілого зображений на фото № 4? (збіг з перевірою питанням)</i>
Тест (9)	Ви приїжджали до будинку потерпілого Дядечка С.В з якою-небудь метою?	R1	<i>Ви приїжджали до будинку на фото № 4 (збіг з перевірою питанням)</i>
Тест (10)	До замаху на вбивство потерпілого Д. С.В. ви бачили водія, який його возить?	R1	<i>Водій потерпілого на фото № 4? (збіг з перевірою питанням)</i>
Тест (11)	До замаху на вбивство потерпілого Д.С.В., Ви бачили як виглядає центральний вхід в банк, де працює потерпілий?	R1	<i>Центральний вхід в банк потерпілого на фото № 4? (збіг з перевірою питанням)</i>

Таким чином, в результаті проведення 10 тестів по методу Піка напруги, із загальною 17 кратною кількістю пред'явлень, було зареєстровано **системне та стійке** підвищення емоційного хвилювання (стресових змін стану) на деякі

Перевірочні питання що мають відношення до подій пов'язаних з підготовкою до замаху на вбивство потерпілого Дядечка:

- 1. Поруч з банком знаходиться КАФЕ ХАУЗ?**
- 2. Поруч з банком знаходиться магазин СІЛЬПО?**
- 3. По машині стріляли із-за паркану?**
- 4. Зброю було отримано через Б.Ярослава?**
- 5. Зброю було отримано через Д.Василя?**
- 6. По машині банкіра стріляв Д.Василь?**
- 7. Будинок потерпілого зображений на фото № 4? (збіг з перевірочним питанням)**
- 8. Ви приїжджали до будинку на фото № 4 (збіг з перевірочним питанням)**
- 9. Водій потерпілого на фото № 4? (збіг з перевірочним питанням)**
- 10. Центральний вхід в банк потерпілого на фото № 4? (збіг з перевірочним питанням)**

Якісний аналіз виявлених фізіологічних змін стану **П.О.Р.** на данні питання вказує на їх добру вираженість, яка, як правило, спостерігається при свідомому приховуванні небезпечної для людини інформації і в даному випадку свідчить про його загальну поінформованість, яка і проявляє себе в підвищеній тривожності на дані ключові теми. В рядях перевірочних питань присутня значуща вираженість фізіологічних реакцій на конкретну обізнаність перевіряемого, який чітко виділяє конкретні обставини досліджуваних подій. Дана ситуація може спостерігатися у людини обізнаність якої виходить від дій з особистою участю або особистою присутністю, коли його спогади про побачене або зроблене завжди носять більш деталізовані і конкретні характер.

Таким чином, проявлене підвищене емоційне реагування на варіанті Перевірочних питань має асоціативний зв'язок з загальною поінформованістю **П.О.Р.**, и пов'язане зі смисловим змістом перевірочних питань, та впізнастю им пред'явлених йому візуальних стимулів – фотографій, які мають відношення до підготовки скоєного злочину.

Наявність зареєстрованих стресових змін фізіологічного стану **П.О.Р** при його відповідях на Перевірочні питання проведеного комплексу тестів, утворюють індивідуальну і неповторну сукупність ознак обізнаності, можуть свідчити про наявність причинно-наслідкових зв'язків між його знаннями на момент перевірки, так як дана інформація присутня в його пам'яті у вигляді ідеальних слідів (образів подій). Встановлені обставини вказують на те, що відомості, викладені перевіряємим, не відображають достовірно його покази про те, що йому не відомі обставини які досліджувались.

Крім цього, отримані результати тестування свідчать про те, що підекспертний так само не володіє деякою інформацією:

1. Йому не відомо точно в яку частину машини потерпілого робилися постріли

**МКП
(Метод контрольних питань)**

Для роботи з форматом тестів даної методики було підготовлено 2 теста, які включали в себе 5 перевірочних (релевантних) питань:

Таблиця 30

Ном ер тест а	Номер питан ня	Змист питання	Відпові дь	Ймовірніст ь відповіді
Тест (1)	R.1	Ви брали яку-небудь навмисну участь у підготовці замаху на банкіра?	Ні	98,3% - (NDI) «БРЕХНІ НЕ ВИЯВЛЕН О»
	R.2	У скоєнні злочину щодо банкіра, Ви брали участь?	Ні	
	R.3	За чьому-небудь завданням Ви стежили за банкіром?	Ні	
Тест (2)	R.1	Ви отримували від когось завдання для підготовки замаху на банкіра?	Ні	96,7% - (NDI) «БРЕХНІ НЕ ВИЯВЛЕН О»
	R.2	Для підготовки замаху на банкіра Вам хтось давав вказівки що потрібно робити?	Ні	

Сумарна ймовірність достовірності висновків становить:

Таблиця 31

Номер теста	<i>Коефіцієнт Alpha</i> (ймовірніст брехні по тесту)	Розрахунок середнього підсумку ПРАВДИВІСТІ
----------------	---	--

1	0,017= тобто 98,3%	$\frac{98,3 + 96,7}{2} = 97,5\%$
2	0,033= тобто 96,7%	ПРАВДИВІСТЬ – 97,5%

Таким чином, сумарний аналіз результатів ТЕСТІВ МКП, з імовірністю **97,5 %** може впевнено свідчити про відсутність в пам'яті **П.О.Р.** ідеальних слідів (образів подій) про вчинення їм будь-яких умисних дій, пов'язаних із замахом на вбивство потерпілого Д.С.В..

Перевіряємий, протягом усього періоду внутрітестових бесід брав участь в обговоренні питань, самостійно, без тиску з боку поліграфолога, давав коментарі по всіх рядах відомих йому обставин досліджуваних подій. **П.О.Р.** в ході передтестової бесіди пояснював, що не має ніякого вмисного відношення до замаху на вбивство потерпілого Д.С.В..

Отримані в ході проведеного дослідження поліграми фізіологічних реакцій **П.О.Р.**, за всіма тестовим блокам і пред'явленням дозволяють провести їх спеціальний аналіз і синтезувати результати проведеного дослідження.

У результаті проведення тестування за Методом Контрольних Питань, а так само подальшого експертного аналізу (бального та якісного) отриманих даних від тестів - № 1, 2, - встановлено, що в парах порівняння Контрольних і Релевантних (перевірочних) питань, менш виражене фізіологічне реагування перевіряемого, зареєстровано на Релевантні (Перевірочні) питання тестів.

Наявність сильніших реакцій **П.О.Р.** на Контрольні запитання, свідчить про суб'єктивну значущість для нього питань власної самооцінки в порівнянні до Релевантних запитань, що в контексті з досліджуваною ситуацією і показаннями **П.О.Р.** свідчить про те, що Контрольні (додаткові) питання для його були суб'єктивно – переважаючими. В той час як на значимі питання сильних реакцій не спостерігали. Як наслідок, більшу небезпеку для його несли саме Контрольні (додаткові) питання тестів, що і спостерігалось в більш сильних фізіологічних змінах.

Використані в спеціально підготовлених тестах МКП слова-подразники зазвичай змушують причетного (якщо це нормальна і здорова людина) заново переживати вчинені ним раніше дії та події, тобто переживати заново суб'єктивне відчуття присутності, а непричетний цього не відчуває. В силу психофізіологічного феномена людського організму, правильно підібрані слова-подразники провокують в пам'яті причетного відтворення відповідних спогадів, незалежно від його волі і бажання згадувати чи не згадувати. Тоді як у непричетного, ці ж подразники, як неактуальні, емоційних проявів і супроводжуваних їх психофізіологічних реакцій не викликають.

Згідно механізму формування, запам'ятовування і відтворення ідеальних слідів в пам'яті про обставини подій²⁰, велика суб'єктивна значимість для **П.О.Р.** саме Контрольних питань, може свідчити про відсутність єдиного ланцюжка причинно-наслідкових зв'язків між його обізнаністю на момент перевірки і досконалими діями пов'язаними із замахом на вбивство потерпілого Д.С.В, т.к. не закріпилося в пам'яті **П.О.Р.** у вигляді ідеальних слідів (образів подій).

У цілому, за результатами аналізу проведеного психофізіологічного дослідження, можна впевнено константувати, що в **П.О.Р.** не були зареєстровані підвищені психофізіологічні реакції на Перевірочні питання тестів, які підтверджували б їх суб'єктивну значущість для особи, що перевіряється, що дозволяє стверджувати про правдивість його свідчень, які він давав експерту-поліграфологу під час передтестової і внутрішньотестової бесід у ході проведеної дослідження (Див. відеозапис). **Дана обставина засвідчує, що відомості, що викладаються П.О.Р. достовірно відображають його твердження про події в рамках досліджуваної версії підекспертного, що відповідають ідеальним слідам в його пам'яті.**

Динаміка емоційного стану підекспертного **П.О.Р.** протягом усього часу проведення дослідження не мала тенденцій до підвищення емоційного напруження, більшою мірою спостерігалася динаміка в сторону заспокоєння і стабілізації загального хвилювання.

Зазначена динаміка як правило вказує на зниження потреби в самозбереженні, що буває при правдивій позиції в бесіді і конкретних відповідях на перевірочні запитання. Був відсутній контроль мовлення, загальна поведінка носила природній характер, хвилювання коливалось в межах допустимої норми. Відсутність внутрішнього емоційного вигорання дозволило особі, яку перевіряли, зберігати хороше психофізіологічне реагування на вербальні стимули протягом усього часу проведення дослідження. Під час відповідей на запитання паузи, які зазвичай спостерігаються у осіб, які контролюють своє мовлення і обдумують як краще відповісти, якщо приховують будь-які факти, були відсутніми. Усі відповіді на питання носили прямий характер. Відзначалось явне і постійне дотримання **П.О.Р.** правил проходження дослідження, рекомендованих поліграфологом, що гарантували йому об'єктивність.

Дана обставина явно вказує, що відомості викладені **П.О.Р.** достовірно відображають події з досліджуваних фактів у версії перевіряємого.

ВИСНОВКИ:

²⁰ Идеальные следы в криминалистике (монография), Суворова Л.А., изд. Юрлитинформ, Москва, 2010

В результаті проведеного психофізіологічного дослідження на поліграфі **П.О.Р.**, аналізу та експертного обрахування фізіологічних реакцій емоційної значущості перевірочних питань тестів «Пику напругі» та «Методу контрольних питань», про фактичні обставини і деталі скоєного злочину щодо замаху на вбивство потерпілого Д.С.В., експерт-поліграфолог прийшов до наступних висновків:

З питання № 1. *«Чи відомі П.О.Р. які-небудь деталі та обставини, які мають відношення до підготовки і здійснення замаху на вбивство потерпілого Д.С.В., що мало місце 28.07.2015 р., біля 21.15 год. на вул. Гната Юри, Святошинського району м.Київ?»* Експертний аналіз проявлених фізіологічних реакцій (стресових змін) П.О.Р. на перевірочні запитання тестів, за допомогою яких досліджувалось завдання поставлене на експертизу, свідчить про наявність у його стійких фізіологічних реакцій які дозволяють упевнено стверджувати про значимість або не значимість для нього перевірочних запитань, та дозволяє зробити наступні висновки:

А) Частина викладених відомостей у версії підекспертного **достовірно відображають** події досліджуваних фактів, і **вказує на відсутність** в його пам'яті свідомо прихованих ідеальних слідів досліджуваних подій, тобто:

- ***Він не брав умисної участі в підготовці замаху на потерпілого Д.С.В.***
- ***Він спеціально не стежив за потерпілим Д.С.В. і завдання це робити ні від кого не отримував.***
- ***Він не отримував ні від кого гроші за навмисне стеження за потерпілим Д.С.В.***
- ***Стверджуючи, що він не брав навмисної участі в підготовці замаху на вбивство потерпілого Д.С.В., дає правдиві свідчення і в цьому слідчого не обманює.***

Б) Частина викладених відомостей у версії підекспертного **достовірно не відображають** події досліджуваних фактів, і **вказує на наявність** в його пам'яті свідомо прихованих ідеальних слідів досліджуваних подій, тобто:

- ***Він приховує, що йому відома назва установи КАФЕ_ХАУЗ, яке розташоване поруч з центральним входом в банк де працює потерпілий Д.С.В.***
- ***Він приховує, що йому відома назва магазину СІЛЬПО, яке розташоване поруч з центральним входом в банк де працює потерпілий Д.С.В.***
- ***Він приховує, що йому відомо як виглядає центральний вхід в банк де працює потерпілий Д.С.В.***
- ***Він приховує, що йому відомо як виглядає будинок, в якому живе потерпілий Д. С.В.***

- *Він приховує, що приїжджав до будинку в якому живе потерпілий Д.С.В.*
- *Він приховує свою обізнаність про те, що в машину потерпілого стріляли з-за паркану.*
- *Він приховує, що раніше бачив водія потерпілого Д.С.В.*

3 питання № 2, «*«Чи бачив П.О.Р. до моменту замаху на вбивство потерпілого Д.С.В.: будинок, в якому живе потерпілий; водія, який возить потерпілого; охоронця потерпілого; центральний вхід в банк, де працює потерпілий; стоянку у дворі банку, де працює потерпілий; зброю, з якої стріляли в потерпілого;»*, проявлені фізіологічні реакції перевіряемого на перевірочні запитання тестів, за допомогою яких досліджувалось питання поставлене на експертизу, свідчать про наявність в його пам'яті свідомо прихованих ідеальних слідів досліджуваних подій, **тобто П.О.Р. до моменту замаху на вбивство потерпілого Д.С.В. бачив як виглядає:**

- *будинок, в якому живе потерпілий;*
- *центральний вхід в банк, де працює потерпілий;*
- *водій, який возить потерпілого;*

3 питання № 3, «*Чи відомо П. О.Р., які ролі при підготовці та скоєнні замаху на вбивство потерпілого Д.С.В. виконували Д.В.М., Б.П.П., С.О.Р., Б. Я.Т., Б.В.П., Б.В.В.?*», проявлені фізіологічні реакції перевіряемого на перевірочні запитання тестів, за допомогою яких досліджувалось питання поставлене на експертизу, свідчать про наявність в його пам'яті свідомо прихованих ідеальних слідів досліджуваних подій, тобто йому йомірно відомо наступне:

- *Зброю було отримано через Б.Ярослава.*
- *Зброю було отримано через Д.Василя.*
- *По машині банкіра стріляв Д.Василь.*

3 питання № 4. «*Чи брав П.О.Р. яку-небудь навмисну участь у підготовці замаху на вбивство потерпілого Д.С.В. Якщо брав, то яку роль виконував?»*, Експертний обрахунок і криміналістичний аналіз зареєстрованих комп'ютерним поліграфом фізіологічних показників підекспертного П.О.Р., свідчать про відсутність у нього стійких фізіологічних реакцій емоційної значимості (стресових змін) при його відповідях на Перевірочні вербальні стимули, за ступенем вираженості вони не переважають над контрольними

(допоміжними) питаннями. Отриманий результат дозволяє стверджувати, що викладені свідчення *П.О.Р. про те, що він не брав ніяку навмисну участь у підготовці замаху на вбивство потерпілого Д.С.В., відповідають змісту ідеальних слідів в його пам'яті.*

З питання № 5, «*Чи узгоджуються виявлені в ході дослідження з використанням поліграфа психофізіологічні реакції П.О.Р. на питання про обставини замаху на вбивство потерпілого Д.С.В. з його вербальними відповідями?*». Сукупність фізіологічних стресових проявів **П.О.Р.** на Перевірочні (релевантні) питання тестів, за допомогою яких досліджувалось питання поставлене на експертизу:

- **не узгоджуються** в частині обізнаності про деякі деталі та обставини підготовки злочину.
- **узгоджуються** в частині його тверджень, про те що він не приймав якої-небудь навмисної участі в підготовці замаху на вбивство потерпілого Д.С.В.

Залучений в якості експерта,
фахівець - поліграфолог
Українського бюро
психофізіологічних досліджень
та безпеки

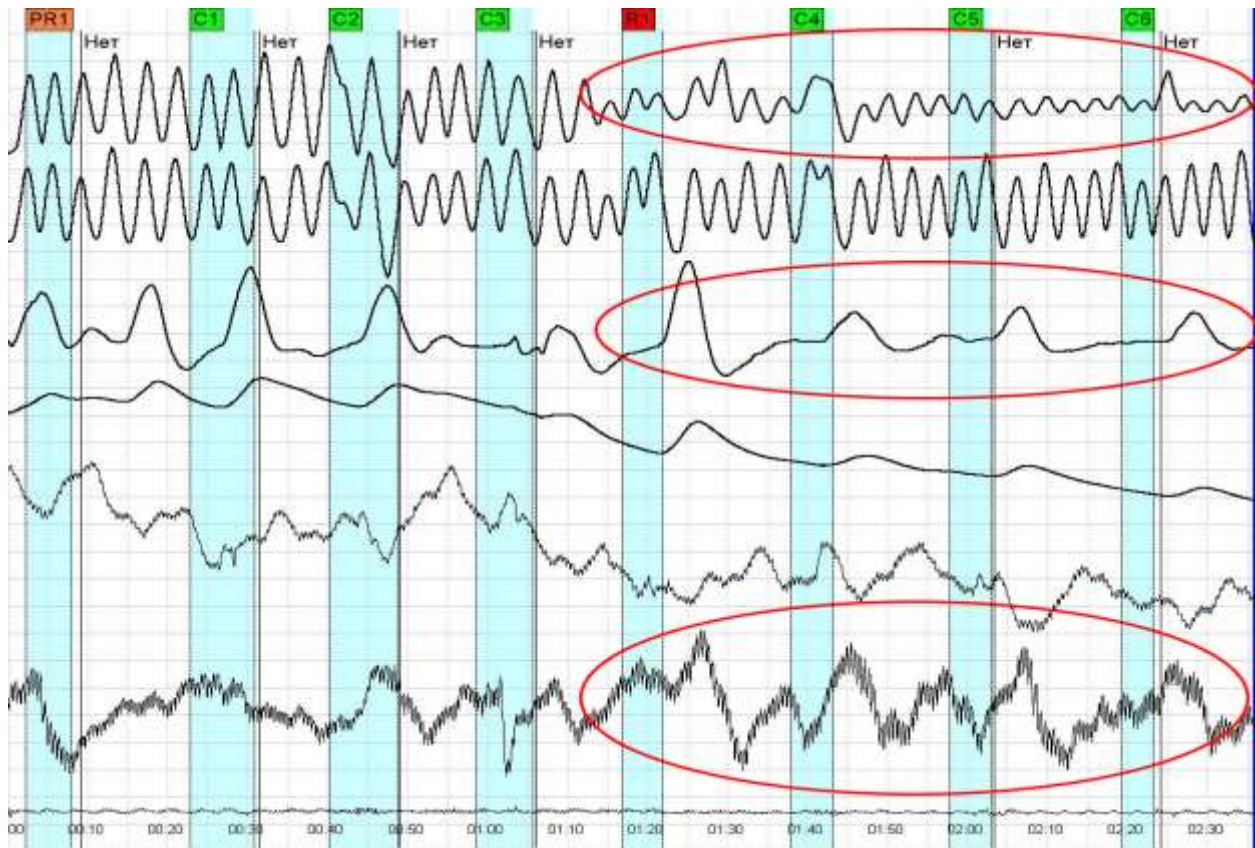
І.П. Усіков

Додатки:

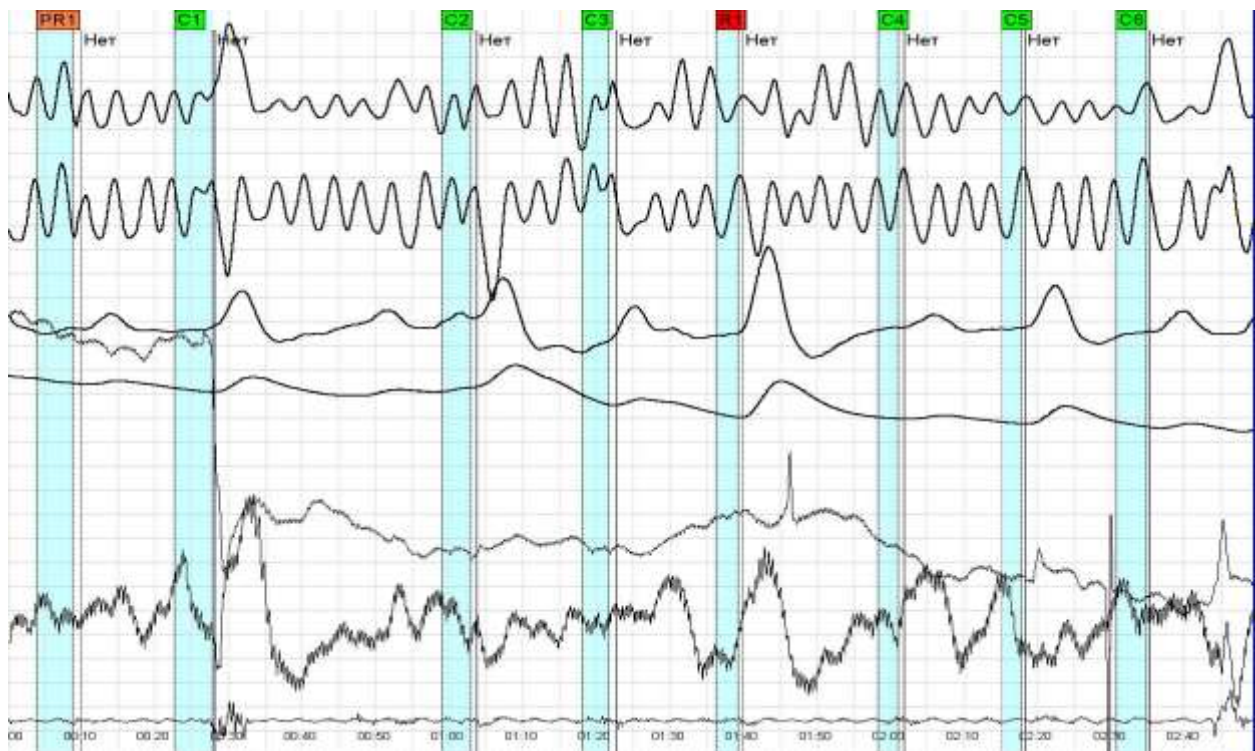
1. Додаток № 1 з малюнками поліграм (графіків) зареєстрованих фізіологічних реакцій *П.О.Р.* на _____ арк..
2. Додаток № 2 - 6 шт. фотографій, серед яких одна із зображенням будинку де живе потерпілий Д.С.В.
3. Додаток № 3 - 6 шт. фотографій, серед яких одна із зображенням водія потерпілого Д.С.В.
4. Додаток № 4 - 6 шт. фотографій, серед яких одна із зображенням центрального входу в банк де працює потерпілий Д.С.В.
5. Два комп'ютерних диска DVD-R з відеозаписом проведеного з *П.О.Р.* дослідження, в 2-х паперових конвертах
6. Заява *П.О.Р.* про добровільну згоду на проходження психофізіологічної експертизи на поліграфі на 1 арк.
7. Виписка та Витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб - ПП «Українське бюро психофізіологічних досліджень та безпеки» на 7 арк.;

8. Копія Свідоцтва Усікова І.П. про проходження навчання в школі поліграфологів ЗАТ «Група» ЕПОС», за програмою «Застосування поліграфа при службових перевірках і кадровому відборі» на 1 арк.;
9. Копія Свідоцтва Усікова І.П. про проходження курсів підвищення професійної кваліфікації Американського міжнародного інститута полиграфа на 1 арк.;
10. Копія Свідоцтва Усікова І.П. про проходження курсів підвищення професійної кваліфікації Американської Академії науково-слідчого навчання на 1 арк.;
11. Копія диплому про вищу юридичну освіту Усікова І.П. на 1 арк.;
12. Копія листа Міністерства Юстиції України № 4652-0-26-14 \ 9 від 24.11.2014 р. про ліцензування експертної діяльності поліграфологів на 2 арк.;
13. Копії сертифікатів приладового поліграфного комплексу «Епос» на 3-х арк.;

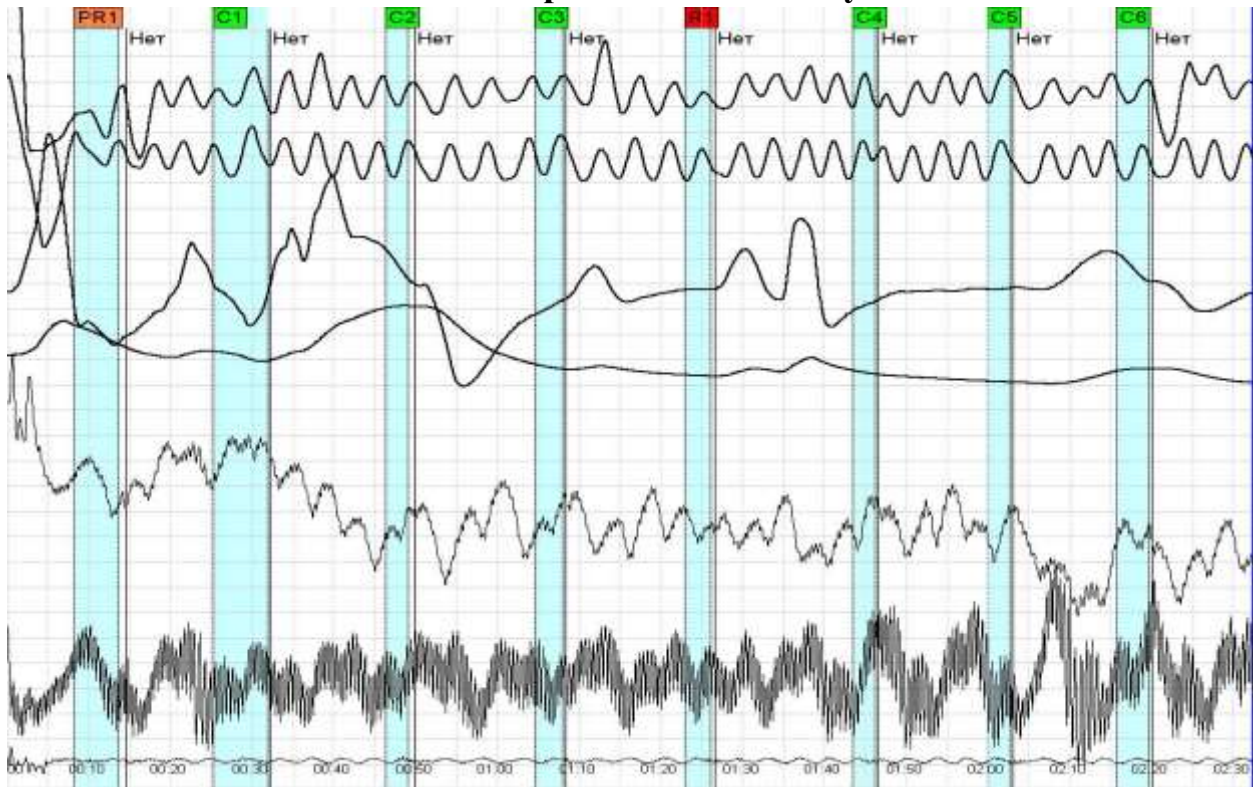
Полиграмма №1 до тесту 8 РОТ

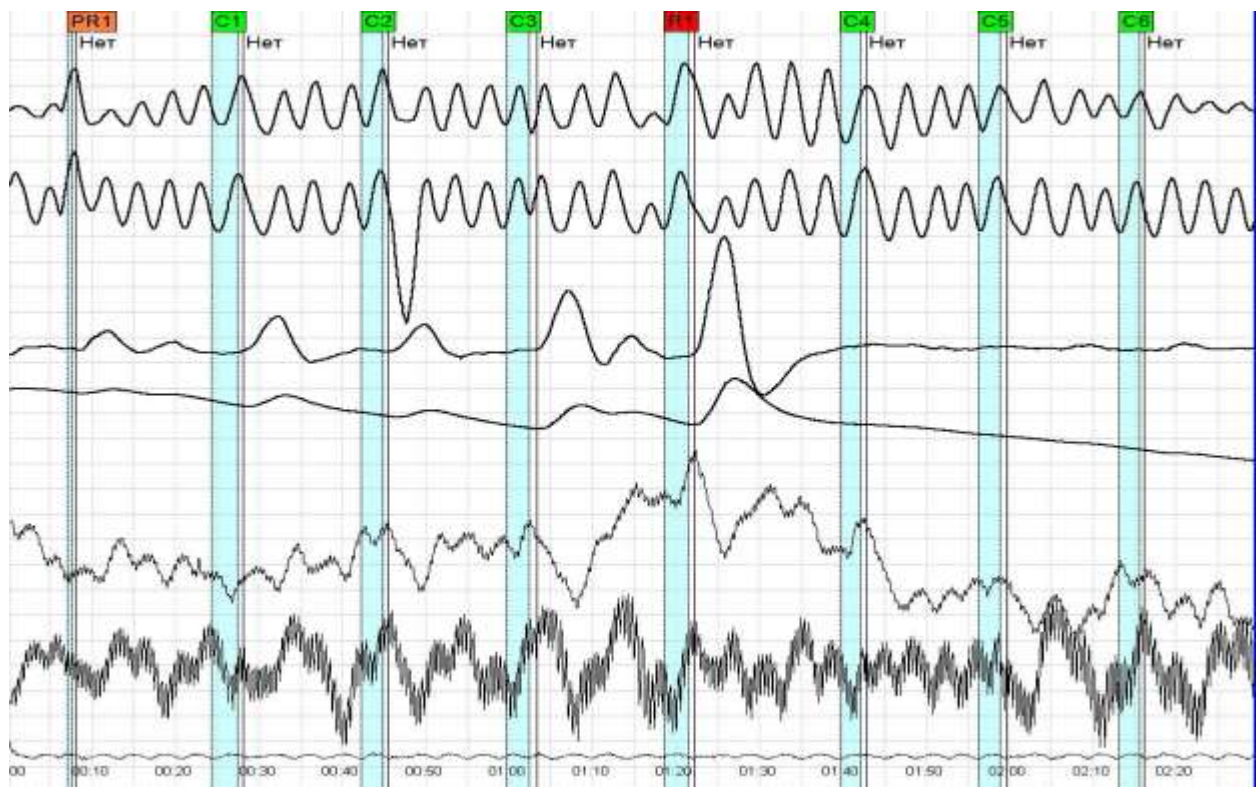
Полиграмма №2 до тесту 8 РОТ

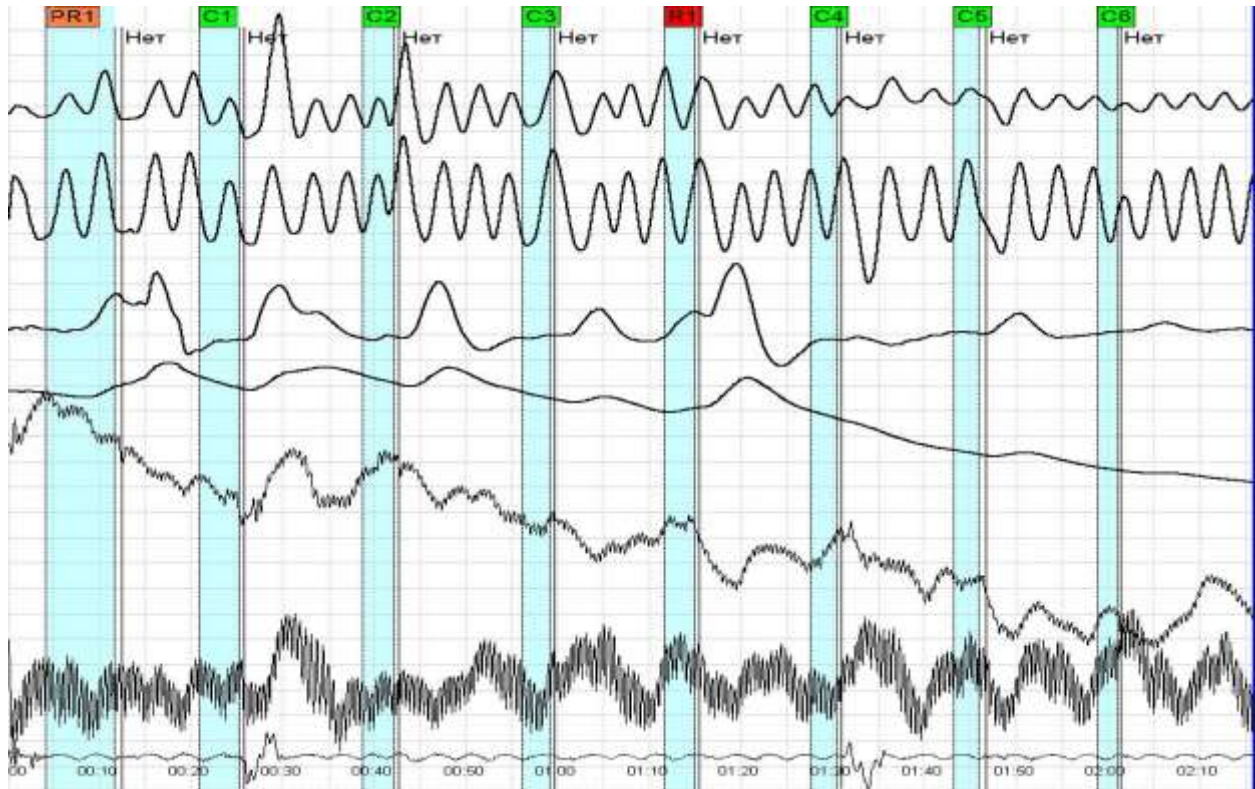
Полиграмма №3 до тесту 9 РОТ

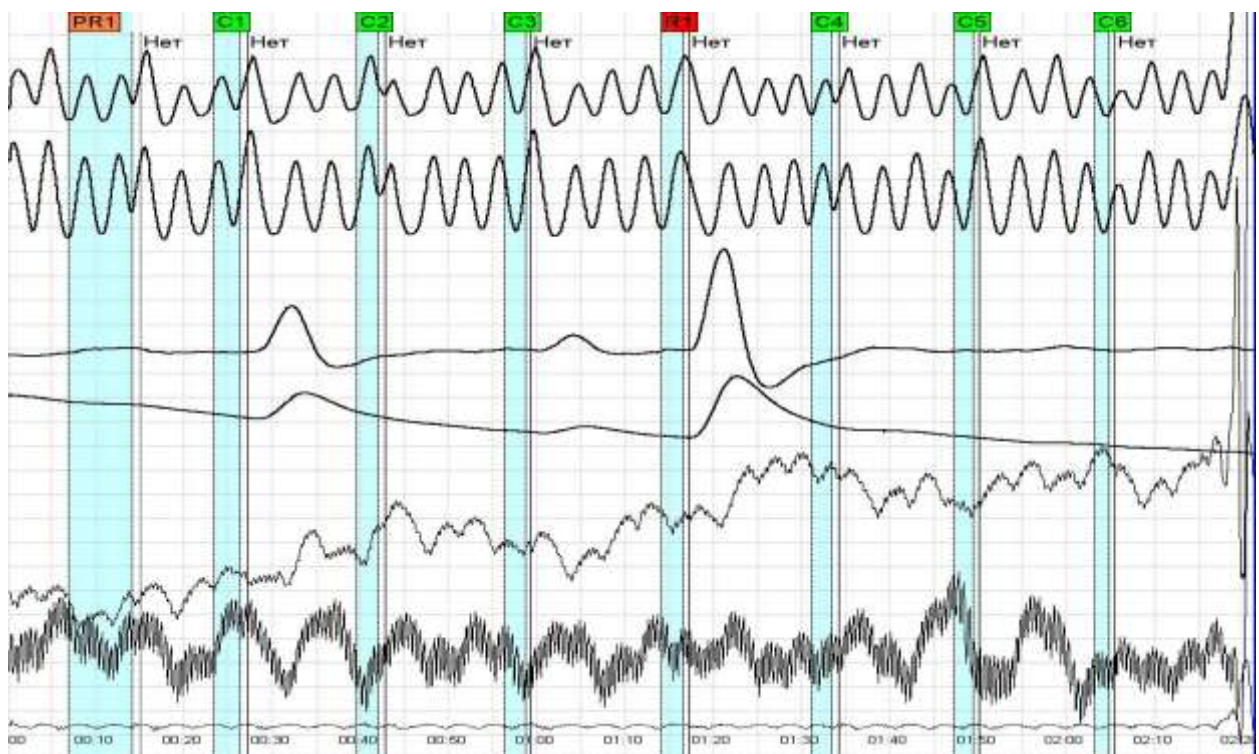
Полиграмма №4 до тесту 9 РОТ

Полиграмма №5 до тесту 11 POT

Полиграмма №6 до тесту 11 POT

Додаток 2.

Заява про згоду
на проходження експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа
Я,

(Прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

внаслідок зробленої мені пропозиції з боку

_____ даю добровільну
згоду на проходження співбесіди з використанням поліграфу щодо обставин,
пов'язаних з

У зв'язку з проведенням (експертизи, розслідування, кадрової перевірки)
відповідно до вимог Закону України «Про захист персональних даних» №
2297 - VI від 01.06.2010 р., даю свою згоду на обробку моїх персональних
даних у базі персональних даних Укрбюро ПФДБ, а так само на передачу їх
третім особам, органам досудового та судового слідства, адвокату.

Перед оформленням даної Заяви я ознайомлений(а) з цілями та основними правилами проведення співбесіди, готовий(а) їх дотримуватися так як зацікавлений(а) у забезпеченні правильності проведення даної процедури. Мені роз'яснено, що:

1. Перевірка з використанням поліграфа буде проведена тільки після моєї письмової згоди.
2. Не заперечую, щоб з метою забезпечення моїх прав та безпеки, під час проведення перевірки велася відео- аудіо запис.
3. Перед початком перевірки я буду ознайомлений (а) із загальним змістом питань які мені будуть задавати, а перед проведенням кожного тесту - з конкретними питаннями цього тесту. Мені роз'яснено, що я маю можливість брати участь у редагуванні питань до повного розуміння їхнього змісту.
4. Мені роз'яснено, що я маю право відмовитися відповідати на будь-який з поставлених мені запитань або взагалі відмовитися від подальшої участі в даній процедурі в будь-який момент часу проходження перевірки;
5. Мені роз'яснено, що перевірка проводиться з метою отримання відповідей на строго певні тематичні питання з одночасною реєстрацією змін мого фізіологічного стану для подальшої комплексної експертної оцінки фахівцем-поліграфологом.
6. Мені роз'яснено, що перевірка з використанням комп'ютерного поліграфа не завдає і не може завдати шкоди здоров'ю, прилад сертифікований, за точністю і безпеки належить до класу медичних приладів, не надає і не може робити ніякого фізичного впливу на людину, тому що призначений тільки для реєстрації його фізіологічного стану в момент запису тестів.
7. У разі умисного пошкодження мною, в ході перевірки, поліграфічних датчиків або інших приладів, в силу неадекватної (агресивної) поведінки як до процедури тестування, так і по відношенню до фахівця-поліграфологові, відшкодування шкоди покладається на мене.
8. До початку перевірки я інформую, що не маю жодних причин, які могли б перешкоджати проходженню мною даного дослідження. Мені роз'яснено, що перевірка не буде проводитися в наступних випадках:
 - при наявності у поліграфолога інформації про деякі психічні захворювання або розлади обстежуваного, а також у випадку загострення захворювань пов'язаних з порушенням серцево-судинної або дихальної діяльності;
 - при фізичному або психічному виснаженні обстежуваного, а також якщо він знаходиться в стані сонливості чи неконтрольованого перезбудження, не може координувати свої рухи і т.п.;
 - в разі наявності у поліграфолога інформації про вживання особою сильнодіючих психоактивних речовин або лікарських препаратів, або при виявленні поліграфологом ознак вживання названого;

- в разі знаходження обстежуваного в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, а так само похмілля;
- в разі наявності даних про вагітність обстежуваної (друга половина періоду вагітності).

Своє рішення про проходження перевірки з використанням поліграфа приймаю добровільно, без примусу і без тиску з будь-кого, суть і сенс вищевикладених положень мені зрозумілий.

(Нижче власноруч відзначити згоду на проходження перевірки або причини відмови, вказати стан здоров'я, та прийом медикаментів)

_____ / _____ /

_____ (Підпис обстежуваного)

(дата)

Підпис поліграфолога _____ (_____)

Додаток 3.

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Я, _____

отримав (а) відеозапис від « ____ » _____ 20 ____ року, процедури проведеного тестування із застосуванням поліграфа у відношенні

Мені роз'яснено вимоги Закону України «Про захист персональних даних» № 2297-VI від 01.06.2010 р, і я попереджений (а) про нерозповсюдження відомостей про персональні дані щодо особи, яка пройшла тестування на поліграфі. Зобов'язуюсь не передавати стали відомими мені персональні відомості третім особам, за винятком випадків пов'язаних з необхідністю звернення в правоохоронні органи, суд або до адвоката.

Крім цього, мені так само роз'яснено, що відеозапис тестування із застосуванням поліграфа містить елементи спеціальних методик, що відносяться до категорії з обмеженим доступом і відповідно до ст. 36

Господарського кодексу України, мають статус конфіденційної інформації. Мені роз'яснено, що при відсутності спеціальних професійних знань зміст відеозапису може неправильно розумітися і помилково трактуватися. У силу вищевказаних обставин, зобов'язуюсь публічно не поширювати і не розміщувати де-небудь в загальнодоступних місцях, засобах масової інформації або в Інтернеті передану мені відеозапис або її окремі фрагменти, а так само дотримуватися необхідних заходів щодо її зберігання.

Мені зрозуміло, що в разі порушення даного зобов'язання, відповідальність настає відповідно до чинного законодавства України.

«_____» _____ 20 ____ року _____ (_____)

Зобов'язання прийняв експерт-поліграфолог _____ (_____)

Додаток 4.

Директорові ПП «Українське бюро
психофізіологічних досліджень та
безпеки»
Усікову І.П.
м. Київ вул. Артема 40-а

АДВОКАТСЬКИЙ ЗАПИТ

Я, адвокат Л.М.І., здійснюю захист М.О.М. у межах кримінального провадження № 12010000 внесеному у ЄРДР 15 лютого 2014 року СВ СМУ УМВС України в Сумській області по факту смерті Я.Н.В.

09 червня 2014 року моєму підзахисному М.О.М. було повідомлено про підозру в умисному вбивстві, а саме у вчиненні злочину передбаченого ч.1 ст. 115 КК України у цьому кримінальному провадженні.

Досудовим розслідуванням встановлено, що умисне протиправне заподіяння смерті гр. Я.Н.В. відбулося 15.02.2014 року в період часу з 2 до 2год.45 хв. В будинку проживання М.О.М. по вул. Гайдамаків в м.Суми. М.О.М. підозрюється у тому, що він у цей час, перебуваючи в стані

алкогольного сп'яніння, діючи умисно, маючи умисел на заподіяння смерті Я.Н.В., з якою підтримував близькі стосунки, в ході сварки пов'язаної з небажанням М.О.М. відпустити Я.Н.В. додому, наніс останній зі значною силою клинком кухонного ножа один удар в область лівої підключеної ділянки, внаслідок чого заподіяв останній тілесне ушкодження у вигляді однієї колото-різаної рани в лівій підключеній ділянці з раневим каналом в глибину грудної клітки, з ушкодженням по його ходу хрящової частини другого ребра та проникненням в ліву плевральну порожнину і стінку крупної судини – легеневого стовбура. Внаслідок отриманої травми Я.Н.В. померла на місці.

М.О.М., який будучи допитаним як свідок стверджував, що пам'ятає тільки те, що під час спілкування з Я.Н.В. в ту ніч просив її нікуди не їхати в стані алкогольного сп'яніння та залишитись, проти чого вона заперечувала. Далі він сів на кухні, повернувшись до неї спиною, у той час як вона стояла біля стільниці з ножами. Після того М.О.М. почув шум від падіння підставки від кухонних ножів, яка впала на стільницю, а коли повернувся, то побачив як у неї з правої руки на підлогу випадає кухонний ніж більшого розміру. Далі Я.Н.В. показала на місце в ділянці грудної клітини, приблизно вище грудей, звідки відразу почала йти кров. Тоді він підвівся із стільця і підбіг до неї, правою рукою притиснув місце звідки йшла кров, а потім почав гукати матір, щоб та викликала швидко допомогу. Згідно його показань, він не наносив удару ножем Я.Н.В.

Враховуючи наведене виникла необхідність з'ясування правдивості показань М.О.М. Події відбувались в умовах неочевидності, отримати достовірні дані, щодо правдивості показань (підозрюваного) в інший спосіб ніж при проведенні психофізіологічної експертизи із застосуванням комп'ютерного поліграфа – немає. Підозрюваний М.О.М. **згідний та бажає** пройти дану експертизу, що підтверджується його заявою.

Для проведення даної експертизи необхідні спеціальні знання, досвід роботи в галузі психофізіології, а також спеціальне обладнання. Вивченням судової практики встановлено, що на теперішній час в Україні досвід проведення психофізіологічних експертиз з використанням поліграфа, які використовуються відповідно до судової практики в якості доказів, мають незалежні фахівці ПП «Українське бюро психофізіологічних досліджень та безпеки» що спеціалізуються на проведенні вказаних досліджень та експертиз з використанням поліграфа.

Враховуючи наведене, керуючись пп.1, 7 ч. 1 ст. 20, ст.24 Закону України №5076-VI від 05.07.12 р. «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», - прошу: **надати інформацію про можливість та умови проведення такого роду експертизи фахівцем, що володіє достатніми знаннями в зазначеній галузі, обладнанням і досвідом роботи та можливість укладення угоди про проведення даної експертизи з «Українським бюро психофізіологічних досліджень та безпеки».**

Відповідь на цей запит прошу надіслати на адресу: **Україна, м.Суми, вул.Бандери, буд.2**

Додатково повідомляю, що у відповідності до ч. 2 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані не **пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту** надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом.

ДОДАТОК: 1. Ордер адвоката, на 1 арк.;
2. Копія свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, на 1 арк.;

Додаток 5.

Старшому слідчому в ОВС – криміналісту
відділу СУ УМВС України в Рівненській
області майору міліції С.О.В.

у кримінальному провадженні № 12010000
дані щодо якого занесені до Єдиного реєстру
досудових розслідувань 12 лютого 2014 року,
за ознаками кримінального правопорушення,
передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України.

в інтересах підозрюваного: М.О.М.

К Л О П О Т А Н Н Я
про призначення судової психофізіологічної експертизи
у кримінальному провадженні

Мною, адвокатом Л.М.І., здійснюється захист прав та представництво інтересів М.О.М., відносно якого СУ УМВС України в Рівненській області

провадиться досудове розслідування в кримінальному провадженні № 12010000, дані щодо якого занесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань 12 лютого 2014 року.

11 червня 2014 року моєму підзахисному М.О.М. було повідомлено про підозру в умисному вбивстві, а саме у вчиненні злочину передбаченого ч.1 ст. 115 КК України у цьому кримінальному провадженні.

Досудовим розслідуванням встановлено, що умисне протиправне заподіяння смерті гр. Я. Н.В. відбулося 15.02.2014 року в період часу з 2 до 2год.45 хв. В будинку проживання М. О.М. по вул. Дригваля в м. Рівно гр.М.О.М. підозрюється у тому, що він у цей час, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, діючи умисно, маючи умисел на заподіяння смерті Я. Н.В., з якою підтримував близькі стосунки, в ході сварки пов'язаної з небажанням М.О.М. відпустити Я.Н.В. додому, наніс останній зі значною силою клинком кухонного ножа один удар в область лівої підключеної ділянки, внаслідок чого заподіяв останній тілесне ушкодження у вигляді однієї колото-різаної рани в лівій підключеній ділянці з раневим каналом в глибину грудної клітки, з ушкодженням по його ходу хрящової частини другого ребра та проникненням в ліву плевральну порожнину і стінку крупної судини – легеневого стовбура. Внаслідок отриманої травми Я.Н.В. померла на місці.

М.О.М., який будучи допитаним ствердив, що пам'ятає тільки те, що під час спілкування з Я.Н.В. в ту ніч просив її нікуди не їхати в стані алкогольного сп'яніння та залишитись, проти чого вона заперечувала. Далі він сів на кухні, повернувшись до неї спиною, у той час як вона стояла біля стільниці з ножами. Після того М. О.М. почув шум від падіння підставки від кухонних ножів, яка впала на стільницю, а коли повернувся, то побачив як у неї з правої руки на підлогу випадає кухонний ніж більшого розміру. Далі Я.Н.В. показала на місце в ділянці грудної клітини, приблизно вище грудей, звідки відразу почала йти кров. Тоді він підвівся із стільця і підбіг до неї, правою рукою притиснув місце звідки йшла кров, а потім почав гукати матір, щоб та викликала швидку допомогу. Згідно його показань, він не наносив удару ножем Я.Н.В.

Таким чином, у сторони захисту є підстави вважати, що удар, який спричинив смерть Я.Н.В. був нанесений нею самою, а не підозрюваним М.О.М., а за відсутності свідків цей події вагоме значення мають показання самого М.О.М.

Зокрема, вагоме доказове значення матиме встановлення правдивості свідчень М.О.М.

Для проведення даної експертизи необхідні спеціальні знання, досвід роботи в галузі психофізіології, а також спеціальне обладнання. Крім того необхідний незалежний фахівець, що володіє достатніми знаннями в зазначеній галузі, обладнанням і досвідом роботи.

На даний час в Україні досвід проведення психофізіологічних експертиз з використанням поліграфа, які можуть використовуватись в судовій практики в якості доказів, мають незалежні фахівці ПП «Українське бюро

психофізіологічних досліджень та безпеки», що спеціалізуються на проведенні вказаних досліджень та експертиз з 2009 року.

Відповідно до п.1 ст.69 КПК України, експертом у кримінальному провадженні є особа, що володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, яка має право відповідно до Закону України "Про судову експертизу" на проведення експертизи, та якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, і дати висновок з питань, що виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Відповідно до ч.4 ст.7 Закону України «Про судову експертизу», для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, можуть залучатися крім судових експертів також інші фахівці з відповідних галузей знань.

Підозрюваний М.О.М. бажає проведення даної експертизи, що підтверджується його заявою. Одночасно з цим до матеріалів клопотання долучено угоду про можливість проведення даної експертизи між ПП «Українське бюро психофізіологічних досліджень та безпеки» директор Усіков І.П. та стороною захисту. Відповідно до наданої інформації директором бюро – визначено фахівця-поліграфолога для проведення експертних досліджень за умови призначення психофізіологічної експертизи з використання поліграфа, щодо М.О.М.

Відповідно до ст. 22 КПК України сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом.

Беручи до уваги те, що для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання у сфері психофізіологічних досліджень із застосування спецпристрою (поліграфа), керуючись ст.ст. 44, 46, 93, 220, 242, 243 КПК України, а також ч.4 ст.7, ч.2 ст.9, ч.1 ст.10 Закону України «Про судову експертизу»,

ПРОШУ:

1. Призначити у кримінальному провадженні №1201-----0000 психофізіологічну експертизу на спеціальному пристрої - поліграфі, проведення якої доручити фахівцю-поліграфологу ПП «Українське бюро психофізіологічних досліджень та безпеки», якого залучити в якості експерта.
2. На вирішення експертам поставити наступні запитання:
=====
3. Для дослідження експертам направити гр. М.О.М., 21.02.80 року народження, українця, гр. України, раніше не судимого, уродженця та

жителя м. Рівно, зареєстрованого та проживаючого за адресою: вулиця Довбужа, 22, м. Рівно.

4. Для дослідження експерту направити матеріали кримінального провадження № 1201
5. Оплату проведення психофізіологічної експертизи покласти на захисника підозрюваного М.О.М. – адвоката Л.М.І.
1. Копію постанови для виконання направити експерту-поліграфологу та для відома директорів ПП «Українське бюро психофізіологічних досліджень та безпеки» Усікову І.П.

Додаток:

1. угода про можливість проведення експертизи між ПП «Українське бюро психофізіологічних досліджень та безпеки» директор Усіков І.П. та стороною захисту;
2. заява М.О.М. про згоду на проходження експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа.

«___» _____ 2015 року

М.І.Л.

Додаток 6.

Жовківський районний суд
Львівської області
80300, Львівська область м. Жовква,
вул. Гагаріна, 3а
Адвоката: П.И.Б.

КЛОПОТАННЯ

У кримінальному провадженні про обвинувачення Т.В.М. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України, рано чи пізно перед судом постане обов'язок оцінити докази. Суду треба буде мотивувати у вирок свою довіру чи недовіру до показів свідків Р.В., В.М., підсудного Т.В.М., потерпілого Ч.В.Я.

Очевидно, що покази свідків, потерпілого і підсудного принципово різні, але хтось бреше, а хтось каже правду. Від цього буде залежати вирок у справі. Хочу наголосити, що підозрюваний Т.В.М. під час досудового слідства

проходив експертне дослідження на комп'ютерному поліграфі, і експерт зробив висновок, що він каже правду.

З цієї ситуації є тільки один вихід. Українська судова практика має позитивний досвід визнання висновків судової психофізіологічної експертизи доказами у кримінальних і цивільних справах.

Проведення таких експертиз поза експертними установами за участі галузевого спеціаліста допускається згідно з вимогами ч. 4 ст. 7, ч. 2 ст. 9, ч. 1 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу». Працівники правоохоронних органів, окрім норм Кримінального процесуального кодексу України, які допускають проведення судових психофізіологічних експертиз, також керуються „Інструкцією про порядок використання у діяльності органів внутрішніх справ поліграфів (комп'ютерних приладів, які реєструють психофізіологічні реакції людини), затвердженої наказом МВС України № 842 від 28.07.2004 р. і зареєстрованої в Міністерстві юстиції України за № 1373/9972 від 27.10.2004 р.

Отже, як експерта суд може викликати будь-яку особу, яка має необхідні спеціальні знання для надання висновку по досліджуваних питаннях.

Враховуючи змагальність кримінального судочинства, вважаю своїм обов'язком просити суд провести спеціальне психофізіологічне дослідження із застосуванням комп'ютерного поліграфа відносно Т.В.М. з метою з'ясування двох питань, що дадуть можливість суду встановити істину в даній кримінальній справі.

Для проведення даного дослідження необхідні спеціальні знання, досвід роботи в області психофізіології, а також спеціальне обладнання. Необхідними знаннями в даній області, обладнанням та досвідом роботи володіють спеціалісти ПП «Українське бюро психофізіологічних досліджень і безпеки», які спеціалізуються на проведенні даних досліджень.

Керуючись ст. 242, ст. 332 КПК України, ч. 4 ст. 7, ч. 2 ст. 9, ч. 1 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу», прошу призначити психофізіологічну експертизу із застосуванням комп'ютерного поліграфа, виконання якої доручити спеціалістам ПП «Українське бюро психофізіологічних досліджень і безпеки» (04053, м. Київ, вул. Артема 40,,а”).

На вирішення експертизи поставити такі питання.

- 1. Чи наносив Т.В.М. удари руками по голові та тулубу Ч.В.Я 10 березня 2014 року приблизно о 21 годині вечора, перебуваючи біля кафе «Пролісок»?*
- 2. Чи стискав Т.В.М. своїми руками (рукою) шию Ч.В.Я 10 березня 2014 року приблизно о 21 годині вечора, перебуваючи біля кафе «Пролісок»?*

Попередити експертів про кримінальну відповідальність за ст.ст. 384, 385 КК України за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків.

З метою підготовки до проведення експертного дослідження, надати експерту для ознайомлення матеріали кримінальної справи № 446/---/14 про обвинувачення **Т.В.М.**. Оплату проведення психофізіологічної експертизи покласти на підсудного **Т.В.М.** або на мене, адвоката П.И.Б.
Для проведення психофізіологічної експертизи направити підсудного **Т.В.М.**

Додаток 7.

У Оболонський районний суд м. Києва
Судді К.Д. Г.

Представника позивача: Ф.В.П.

КЛОПОТАННЯ

про забезпечення доказів і призначення судової психофізіологічної експертизи у цивільній справі

В Оболонському районному суді міста Києва розглядається цивільна справа №УН2013 за позовом Б.Р.Г про визнання недійсним Кредитного договору.

У ході судового розгляду у даній справі між сторонами виникли серйозні розбіжності і непереборні протиріччя як в показаннях учасників процесу, так і в інших наявних матеріалах справи. Отримати необхідну ясність і усунути виниклі суперечності у справі допоможе призначення і проведення судової психофізіологічної експертизи із застосуванням комп'ютерного поліграфа.

В Україні є підприємство, що спеціалізується на проведенні спеціальних психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа - ПП «Українське бюро психофізіологічних досліджень і безпеки», фахівці якого мають необхідне обладнання, вищу освіту та належний досвід, знання і кваліфікацію в цій області знань, що дає всі підстави притягнути їх в якості експертів для проведення даної судової психофізіологічної експертизи. Оплату гарантуємо призвести незалежно від результатів винесеного фахівцями укладення і заздалегідь готові погодитися з будь-яким його результатом.

Згідно ст. 57 ЦПК України, доказами у справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, що мають значення для вирішення справи. Ці дані в тому числі встановлюються на підставі висновків експертів.

Враховуючи, що відповідно до вимог ст. 60 ЦПК України, обов'язок доказування і подання доказів лежить на кожній із сторін і доведенню підлягають обставини, які мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, що у справі виникає спір.

Проведення судової психофізіологічної експертизи є допустимим і відповідно до вимог ст. 59 ЦПК України, при її призначенні висновки експертизи, отримані певним засобом доказування, можуть бути судом прийняті до уваги.

При розгляді цивільної справи в суді, може бути притягнутий експерт або фахівець, повноваження яких визначені положеннями ст. 53 і 54 ЦПК України, а висновок експерта відповідно до ст. 66 ЦПК України дозволить розглянути докладний опис вироблених експертом досліджень і сделаних висновків, отримати обґрунтовані відповіді на поставлені судом питання.

Враховуючи, що відповідно до вимог ст. 133 ЦПК України, способами забезпечення судом доказів є призначення експертизи, яка може бути призначена відповідно до положень ст. 143 ЦПК України, тому, прошу суд розглянути дану заяву.

Українська судова практика має позитивний досвід визнання висновків судової психофізіологічної експертизи у кримінальних справах та цивільних справах.

Проведення даних слідчих дій в НЕ експертній установі, із залученням галузевого фахівця, допускається відповідно до ч.4 ст.7, ч.2 ст.9, ч.1 ст.10, п.6 ст.10 Закону України «Про судову експертизу».

Таким чином, прошу Вас призначити судову психофізіологічну експертизу у цивільній справі №УН2013, керуючись ст.53, 54, 57, 59, 60, 66, 133, 134, 143, 144 ЦК України; ч.4 ст.7, ч.2 ст.9, ч.1 ст.10, п.6 ст.10 Закону України «Про судову експертизу».

Виробництво експертизи прошу доручити фахівцям ПП «Українське бюро психофізіологічних досліджень і безпеки», яких призначити в якості експертів. Офіс підприємства розташований за адресою: 04053 м.Київ, вул. Артема, 40а.

Оскільки предметом спору в судовому порядку є кредитний договір прошу поставити на дозвіл судової психофізіологічної експертизи із застосуванням поліграфа наступні питання:

1. Заповнюємо Чи і підписував Б.Р.Г які-небудь документи для оформлення кредитного договору у Вінницькій філії У-Банку
2. Надавав чи Б.Р.Г для Вінницької філії У-Банку будь-які документи для оформлення кредитного договору?
3. Чи отримував Б.Р.Г за кредитним договором №15 / 04 / 758к-07 від 10 серпня 2007 року з Вінницькою філією У-Банку грошові кошти в готівковій або безготівковій формі?
4. Відвідував Б.Р.Г в 2007 р Вінницька філія У-Банку з метою отримання кредиту і проходив він співбесіду з кредитним інспектором?

«____»_____2013 р.

Додаток 8.

**Личаківський районний суд
Львівської області**

Судді: Р.Б.Я.

Справа: цивільна справа за позовом Ч.Т.В. до КП
«ГБ», про визнання недійсним договору
поруки

Представника позивачів: Ч.Т.В. адвоката І.М.О.
79026, м. Львів, вул. Стуса, 43

КЛОПОТАННЯ

про проведення психофізіологічної експертизи із застосуванням
комп'ютерного поліграфа

В провадженні Личаківського районного суду Львівської області знаходиться цивільна справа за позовом Ч.Т.В., про визнання недійсним договору поруки.

У відповідності до ст. 57 ЦПК України, доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко- і відеозаписів, висновків експертів.

Позивач Ч.Т.В. свої позовні вимоги обґрунтовує тим, що спірний договір поруки був укладений та підписаний значно пізніше, ніж 20.12.2015 р. з метою створення сфальсифікованої підстави для подання позову про стягнення цієї заборгованості з поручителя. Більше того, вважають що кошти отримані за договором позики, поручителем по якому виступило КСП «Га», використані в інтересах сім'ї Г. та Б., відтак Г.І.В. як посадова особа, укладаючи такий договір діяла виключно у власних інтересах, а не інтересах підприємства, відтак мала місце зловмисна домовленість Г.І.В. з іншими сторонами правочину. Відповідачі Б.А.А., а також КСП «Га» оригіналу договору поруки не представили, при цьому не надали належних та допустимих доказів втрати таких. Г.І.В. стверджує, що кошти за договором позики були внесені нею та Б.А.А. 27.04.2014 р. в якості поворотної фінансової допомоги КСП «Га» на підтвердження чого подає платіжні доручення на суму 551 000, 00 грн. та 544 000,00 грн. Зазначена обставина спростовується показаннями свідків Ч.О.В., І.О.Л. та Л.І.М., які стверджують що кошти, які внесені Б.А.А. та Г.І.В. як поворотна фінансова допомога в квітні 2014 це кошти, які були надані Г.І.В. та її чоловікові Ч.О.В. в сумі 150 000, 00 доларів США для внесення на підприємство з метою погашення кредитної заборгованості та вивільнення майна останнього із-під існуючих обтяжень. Свідок Г.І.В. факт отримання зазначених коштів від Ч.О.В. категорично заперечує.

Відповідно до пп.1.2.6. п.1.2. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.01.1998 № 53, основними видами експертизи є, серед іншого, психологічна експертиза.

Спеціалістами Українського бюро психофізіологічних досліджень та безпеки проводиться така психофізіологічна експертиза, як окремий різновид психологічних досліджень з використанням психофізіологічної апаратури – поліграфа (детектора брехні).

У зв'язку з тим, що за змістом твердження позивачів та відповідачів щодо обставин справи є протилежними та взаємовиключними, з метою отримання правдивих відповідей на питання щодо яких у сторін існує спір необхідно провести психологічну експертизу із додатковим дослідженням на спеціальному технічному засобі - поліграфі. До проведення зазначеної експертизи залучаються фахівці з наданням їм процесуального статусу судового експерта, у відповідності до ст. 7 Закону України "Про судову експертизу".

Згідно ст. 143 ЦПК України, для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд призначає експертизу за заявою осіб, які беруть участь у справі.

Враховуючи вище вказане та керуючись статтею 143 Цивільного процесуального кодексу України, -

ПРОШУ:

1. Призначити у справі психофізіологічну експертизу з використанням комп'ютерного поліграфа, на вирішення якої поставити наступні питання:

2. Психофізіологічну експертизу з використанням поліграфа провести відносно позивача Ч.Т.В., відповідача Б.Н.Р., відповідача Б. А.А., третьої особи Г.І.В., третьої особи – Ч.О.В., свідка Л.І.М., свідка І.О.Л.

3. Зобов'язати зазначених осіб, з'явитися до експертної установи на клопотання експерта, для її проходження.

4. Для проведення психофізіологічної експертизи залучити в якості експерта фахівця поліграфолога Українського бюро психофізіологічних досліджень та безпеки (04053 м. Київ, вул. Артема, 40-а)

5. Директору Українського бюро психофізіологічних досліджень та безпеки залучити до проведення експертизи фахівця зі спеціальними знаннями, якої володіє спеціальними знаннями у сфері проведення такого роду досліджень та мають необхідні навички роботи із спеціальним пристроєм – комп'ютерним поліграфом.

01.03.2015 р.

Представник позивачів,
Адвокат

I.M.O.

Додаток 9.

**Договір
на проведення психофізіологічної експертизи (дослідження)
із застосуванням поліграфа**

м. Київ

“ ____ ” _____ 20__ р.

Приватне підприємство “Українське Бюро психофізіологічних досліджень та Безпеки” іменоване надалі «**Виконавець**», в особі генерального директора Усікова Ігоря Петровича, який діє на підставі Статуту, з одного боку та адвокат_К-о Андрій Іванович, якій діє згідно Закону України «Про адвокатуру», та на підставі свідоцтва № 18 від 06.11.1993 р. про право на заняття адвокатською діяльністю, виданого відповідно до рішення Київської обласної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, названий в подальшому «**Замовник**», з другої сторони, кожна із яких та обидві разом

іменуються також **"Сторони"**, уклали цей **Договір** (далі – договір) про наступне:

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВІРУ

На підставі Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 5076-VI від 05.07.2012; ст.7, 9, 10 Закону України «Про судову експертизу» № 4038-XII від 25.02.1994 р., та ст. 17, 20, 22, 47, 69, 84, 93, 101, 243 КПК України, **Замовник**, користуючись своїми процесуальними правами привертає Виконавця в якості експерта, для проведення психофізіологічної експертизи із застосуванням поліграфа (далі Послугу).

1.1. Виконавець зобов'язується надати послугу, а Замовник зобов'язується оплатити цю послугу на умовах, передбачених цим Договором. Під послугою, надаваної в рамках даного Договору, сторони розуміють проведення психофізіологічної судової експертизи (дослідження) з використанням комп'ютерного поліграфа (далі ПФЕ) з метою перевірки достовірності окремих тверджень гр-ки Ш-ч М-и Д-і, 02.03.19-- р.н., щодо обставин, пов'язаних з розглядом матеріалів кримінального провадження внесених до ЕРДР за № 120131-----000327 від 22.09.20-- р. за підозрою Ш-ч М.Д. за ч.2 ст.286 КК України за фактом ДТП вул.М-а м.Б--а Київської області. Для проведення психофізіологічної експертизи (дослідження) із застосуванням поліграфа, «Замовник», діючий відповідно до положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ставить експерту на дозвіл наступні питання:

1. Чи керувала Ш-ч М.Д. автомобілем «Lexus RX 400h» , державний номер - ---BE , у момент наїзду на пішохода на вул.М-а м.Б--а Київської області, вранці 22.09.20-- р?
2. Чи бачила Ш--ч М.Д., щоб вранці 22.09.20-- р., у момент наїзду на пішохода на вул.М--а м.Б--а Київської області, автомобілем «Lexus RX 400h» , державний номер ----BE , керував Г.О.М.?
3. Чи узгоджуються вербальні затвердження Ш--ч М.Д. про те, що в момент наїзду на пішохода на вул.М--а м.Б--а Київської області вранці 22.09.20-- р., вона не керувала автомобілем «Lexus RX 400h», державний номер ---- BE - з її фізіологічними реакціями на Перевірочні питання, які були зареєстровані в ході експертного дослідження?
4. Чи узгоджуються вербальні затвердження Ш--ч М.Д. про те, що в момент наїзду на пішохода на вул.М--а м.Б--а Київської області вранці 22.09.20-- р. , автомобілем «Lexus RX 400h» , державний номер ---BE , керував Г.О.М - з її фізіологічними реакціями на Перевірочні питання, які були зареєстровані в ході експертного дослідження ?

1.2. Кількість учасників психофізіологічних досліджень, місце, час і дата проведення ПФД узгоджуються сторонами письмово або усно.

1.3. Замовник сповіщений, що за результатами психофізіологічної експертизи (дослідження) спеціалістом-поліграфологом можуть бути зроблені висновки й підготовлено заключення психофізіологічного дослідження з використанням на поліграфу в одному із трьох варіантів:

- *позитивний висновок про поінформованість перевіряє про деталі й обставини досліджуваної події або про те, що він робив конкретні дії в досліджуваній ситуації,*
- *негативний висновок про не поінформованість перевіряє про деталі й обставини досліджуваної події, або про те, що він не робив конкретних дій у досліджуваній ситуації,*
- *висновок з формулюванням ННМ, тобто - не надається можливим зробити який-небудь певний висновок. При трактуванні ННМ, Виконавець зобов'язаний указати причини даного висновку.*

1.4. Висновок або Довідка про результати роботи повинні бути передані виключно Замовнику, з урахуванням виконання вимог законодавства про запобігання порушення експертом-поліграфологом підписки про не розголошення адвокатської таємниці.

1.5. Інформація, отримана в результаті проведених співбесід, є власністю Замовника. Відповідно до чинного законодавства України, результати співбесід відносяться до категорії «адвокатська таємниця» і підлягають розголошенню або використанню тільки відповідно до чинного законодавства.

2. ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН

2.1. Виконавець має право:

2.1.1. Виконавець має право залучати для надання послуг за цим Договором третіх осіб (спеціалістів, експертів і т.д.), беручи на себе відповідальність перед Замовником за їх дії.

2.1.2. Відмовитися від виконання зобов'язань за цим Договором у випадку відмови учасника від проведення співбесіди.

2.1.3. Виконавець має право, з метою власної безпеки або процесуальної необхідності виробляти аудіо і (або) відеозапис проведених співбесід з використанням комп'ютерного поліграфа. Результати запису, аудіо та (або) відео дані, носять конфіденційний характер и можуть бути передані кому-небудь тільки в випадках передбачених законодавством з дотриманням необхідних заходів обережності з метою недопущення їх потрапляння до третіх осіб.

2.2. Виконавець зобов'язаний:

2.2.1. В узгоджений час прибути до місця проведення ПФД, провести погоджену кількість досліджень. Надавати послуги відповідно до умов цього договору та Додатків до нього, а також у відповідності до загальних та базових правил перевірок на поліграфі, який регламентує порядок проведення співбесід з використанням поліграфа.

2.2.2. Створити необхідні умови в приміщеннях, у разі проведення співбесід в офісі Виконавця. Протягом 15 (п'ятнадцяти) робочих днів обробити дані, отримані в процесі ПФД і підготувати Висновок (Довідку) за результатами дослідження з використанням поліграфа. При проведенні експертизи по карній, цивільній, адміністративній або іншій справі, де необхідний розгорнутий криміналістичний аналіз проведеного дослідження з видачею науково-обґрунтованого експертного Заключення.

2.2.3. Направити Замовнику належним чином оформлені Висновки експерта-поліграфолога за результатами ПФД не пізніше 15 (п'ятнадцяти) робочих днів з дати закінчення перевірки.

2.2.4. Направити підписаний з боку Виконавця Акт здачі-приймання наданих послуг в 2 (двох) примірниках, один з яких, після підписання, залишається у Замовника, другий повертається Виконавцю. При необхідності, направити Замовнику підписану з боку Виконавця бухгалтерську довідку-рахунок про вартість виконаних послуг.

2.2.5. Відповідно до чинного законодавства України та положень про захист конфіденційної інформації, дотримуватися конфіденційності отриманих при проведенні ПФД відомостей.

2.3. Замовник має право:

2.3.1. Відмовитися від виконання даного Договору за умови відшкодування Виконавцю фактично понесених ним витрат.

2.4. Замовник зобов'язаний:

2.4.1. Виконувати умови цього Договору та Додатків до нього.

2.4.2. У разі проведення досліджень на території Замовника, надати приміщення розмірами не менше 10 кв. м. і створити необхідні умови для роботи **(окремий кабінет, по можливості – звукоізольований, з письмовим столом, двома стільцями, джерелом живлення, з обов'язковим дотриманням комфортного температурного режиму)**. При необхідності виїзду експерта-поліграфолога до місця проведення співбесіди в інше місто або інше місце, за згодою сторін забезпечити транспортну доставку.

2.4.3. До проведення психофізіологічних досліджень з використанням комп'ютерного поліграфа, ознайомити опитуваних осіб з умовами проведення співбесіди і протипоказаннями для його проведення.

2.4.4. Завчасно надавати наявну і необхідну для Виконавця інформацію про осіб, яким належить проходження ПФД.

2.4.5. Попередньо погодити з Виконавцем дату і час проведення співбесід, тематику та обсяг питань, що з'ясовуються, список осіб, що перевіряються.

2.4.6. Забезпечити явку осіб, які направляються для проведення співбесіди та нести відповідальність за дії цих осіб. Зміна терміну, часу початку перевірки та заміна осіб, що підлягають перевірці допускається за угодою сторін завчасно.

2.4.7. Вчасно здійснити оплату наданих послуг відповідно до умов цього Договору.

2.4.8. Після отримання від Виконавця документів, зазначених у п.п. 2.2.4-2.2.6., направити на його поштову адресу (передати нарочним, особисто або іншим способом) підписаний зі свого боку примірник Акта здачі-приймання наданих послуг у термін, що не перевищує 3 (трьох) робочих днів з дня одержання цих документів.

2.4.9. При наявності заперечень щодо Висновку експерта-поліграфолога Замовник зобов'язується негайно повідомити про них Виконавця (по телефону, факсом, особистому спілкуванні) і, в строк, що не перевищує 3 (трьох) робочих днів, передати (надіслати поштою) мотивоване письмове заперечення по Акту, але не раніше отримання документів, зазначених у п.п.2.2.4.-2.2.6. При цьому, Замовник так само направляє (передає) Виконавцю письмову відмову від підписання Акту здачі-приймання послуг.

Якщо відмова від підписання Акту здачі-приймання послуг не передана (не спрямована) факсом або іншим способом в обумовлені терміни і мотивоване заперечення по Висновку не спрямоване поштою на адресу Виконавця протягом 3 (трьох) робочих днів з моменту отримання документів, зазначених у п.п.2.2.4.- 2.2.6., послуги, надані Замовникові Виконавцем, вважаються наданими у повному обсязі, належним чином, і прийнятими Замовником без заперечень.

3. ВАРТІСТЬ ПОСЛУГ І ПОРЯДОК РОЗРАХУНКІВ

3.1 Вартість послуг, що надаються Виконавцем в рамках цього Договору, на момент його укладення визначається з розрахунку проведення психофізіологічних досліджень з використанням комп'ютерного поліграфа, вартість кожного дослідження з однією людиною _____ грн. При необхідності виїзної роботи додатково оплачуються витрати на проїзд та проживання.

3.2 Вартість Послуг за цим Договором може коригуватися за погодженням Сторін у випадках виникнення додаткових обставин, які не передбачені цим Договором. Перегляд вартості надання Послуг за цим Договором обґрунтовується розрахунками і оформляється Сторонами шляхом укладання додаткових угод.

3.3 Замовник зобов'язується оплачувати надані Послуги за цим Договором 100% передоплатою. Оплата за надані Послуги проводиться Замовником шляхом перерахування грошових коштів на поточний рахунок Виконавця.

4. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

4.1. За невиконання або неналежне виконання зобов'язань за цим Договором Сторони несуть відповідальність, передбачену законодавством України.

4.2. У випадку невиконання, або неналежного виконання однієї зі сторін своїх зобов'язань, сторона, яка допустила таке невиконання, зобов'язана відшкодувати завдані збитки.

4.3. Відповідальний спеціаліст Виконавця не має права передавати третім особам відомості, які стали відомі йому у процесі виконання робіт за даною угодою, що становлять комерційну або службову таємницю Замовника, а також персоналу Замовника.

4.4. Перелік відомостей, що становлять комерційну або службову таємницю, визначає Замовник.

4.5. Перелік відомостей, які не можуть становити комерційну таємницю, визначено постановою Кабінету Міністрів України "Про перелік відомостей, які не становлять комерційну таємницю" № 611 від 09.08.1993 р.

4.6. Перелік відомостей, які Замовник відносить до категорії комерційної таємниці, можуть бути позначені умовами окремого (додатково) договору про конфіденційність.

5. ФОРС-МАЖОР

5.1. Форс-мажорні обставини – це обставини, що виникли внаслідок непереборних обставин, які не можуть бути передбачені в момент укладання цього договору та яким Сторони не могли запобігти, а саме: війни (військові дії), страйки, саботажі, блокади, ембарго, інші міжнародні санкції, валютні обмеження, інші дії держави та уряду, які унеможливають виконання сторонами своїх зобов'язань, а також повені, інші стихійні лиха чи сезонні природні явища, зокрема такі, як замерзання морів, проток, акваторій портів тощо; відміна або затримка запланованих авіарейсів, закриття автомобільних шляхів, проток, каналів, перевалів (але не обмежуючись ними). Жодна із сторін не буде нести відповідальність за повне або часткове невиконання будь-якого із своїх зобов'язань, якщо таке невиконання буде наслідком цих обставин.

5.2. Сторона, для якої склалась неможливість виконання зобов'язань за договором внаслідок настання форс-мажорних обставин, зобов'язана письмово повідомити іншу Сторону про настання (припинення) таких обставин, що перешкоджають виконанню цього договору. Факт існування та строк дії таких обставин підтверджується довідкою компетентного органу.

5.3. Термін виконання стороною зобов'язань за цим договором продовжується на час дії таких обставин та їх наслідків.

5.4. Виникнення форс-мажорних обставин не є підставою для відмови Замовника від сплати за послуги, надані до їх виникнення.

5.5. У разі, коли дія зазначених обставин триває більше 60 календарних днів, Сторони за взаємною згодою можуть припинити дію цього Договору.

6. СУПЕРЕЧКИ ЗА ДАНИМ ДОГОВОРОМ

6.1. Спори, що виникають з цього договору або пов'язані з ним, вирішуються шляхом переговорів або обміном претензіями у письмовому вигляді.

6.2. Всі суперечки, з яких не було досягнуто згоди шляхом переговорів, вирішуються у судовому порядку відповідно до чинного законодавства України.

7. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

7.1. Листування та переговори, які відбувались між Сторонами з питань, пов'язаних з предметом цього Договору, після його укладання втрачають силу.

7.2. Сторони зобов'язуються протягом п'яти робочих днів з дня зміни своїх поштових, банківських і інших реквізитів, письмово повідомляти одна одну про такі зміни.

7.3. Кожна зі Сторін зобов'язана забезпечити конфіденційність отриманої при виконанні даного договору інформації (яка позначена як конфіденційна) і прийняти всі належні заходи для її нерозголошення крім випадків, передбачених чинним законодавством України. Передача зазначеної інформації третім особам, її опублікування чи розголошення іншими способами можуть мати місце тільки за письмовою згодою Сторін, незалежно від причин і строку припинення дії договору.

7.4. Усі правовідносини, що виникають або можуть виникнути між Сторонами у зв'язку з цим договором регулюються виключно чинним законодавством України.

7.5. Цей договір з додатками, які є його невід'ємною частиною, складений у двох примірниках українською мовою, по одному примірнику для кожної із Сторін. Обидва примірники мають однакову юридичну силу.

7.6. Невід'ємною частиною цього договору є також всі Додаткові угоди до нього, за умови, що їх складено у письмовій формі, підписано обома Сторонами та скріплено печатками Сторін.

7.7. У разі визнання недійсною частини цього договору, це не тягне за собою визнання недійсним інших частин цього договору, або недійсність цього договору в цілому.

7.8. Сторона, яка бажає розірвати цей Договір, повідомляє про це іншу сторону за 3 дні до передбачуваної дати розірвання, при цьому сторони проводять взаєморозрахунки по цьому Договору.

7.9. Всі додатки до цього договору оформлені належним чином і є його невід'ємними частинами:

8. ОСОБЛИВІ УМОВИ

Виконавець має право відмовитися від дослідження, якщо:

- досліджуваній відмовився від ПФД;
- досліджуваній не досяг віку 18 повних років;
- досліджувана-жінка, у стані вагітності;

- досліджуваний страждає важкими формами соматичних і нервових захворювань;
- дослідження спрямоване на з'ясування сексуальних, релігійних чи національних відомостей;
- досліджуваний перебуває в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння (похмілля);
- питання, що з'ясовуються в ході ПФД, становлять державну таємницю України або належать до виключної компетенції правоохоронних органів.

Виконавець не має права за власною ініціативою передавати кому-небудь (включаючи правоохоронні і фіскальні органи) інформацію, отриману в ході ПФД від Замовника або досліджуваного, крім як у порядку, передбаченому законодавством України.

9. ТЕРМІН ДІЇ ДОГОВОРУ

9.1. Цей Договір набуває чинності з дати його підписання Сторонами та діє до моменту його повного виконання.

10. АДРЕСИ І БАНКІВСЬКІ РЕКВІЗИТИ СТОРІН

ЗАМОВНИК:

Адвокат

К--а Андрій Іванович

Місцезнаходження:

м.Київ, вул. Д--в, буд. --, кв.--

тел.моб.: +38050-----, +38098-----,

е-пошта:

Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю №1--8 від 06.11.1993 р., видане відповідно до рішення Київської обласної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Адвокат

ВИКОНАВЕЦЬ:

Приватне підприємство

“Українське бюро

психофізіологічних досліджень та безпеки”

ЄДРПОУ 35024601

платник єдиного податку

Місцезнаходження

04053, м. Київ, вул. Артема, буд.40 «а»

Юридична адреса: 03142, м. Київ, булев.Академика Вернадского, 59\78

Банківські реквізити:

АБ «УКРГАЗБАНК», МФО 320478, п\р26007421973

відділення №45, м.Київ, пр-т

Академика Палладіна, 18/30

Е-mail: mrusip@gmail.com;

www.spfi.com.ua,

тел. 044- 4247882; +38 050-4755286;

+38097-4079064

Генеральний директор

_____ **А.І. К**

_____ **І.П. Усіков.**

М.П.

М.П.

Додаток 10.

ПОСТАНОВА
про призначення судово-психофізіологічної експертизи
з використанням поліграфа

м. Київ

«29» липня 2015 р.

Старший слідчий в ОВС ГСУ МВС України С.П.Ш, розглянувши матеріали кримінального провадження № 0001

ВСТАНОВИВ:

28.07.2015 р., біля 21.15 год. на вул. Гната Юри, Святошинського району м.Київ, діючи відповідно відведеній ролі Б.П.П., з метою умисного вбивства потерпілого Д.С.В., не маючи особистих причин для злочину, діючи виключно на замовлення невідомої досудовим слідством особи, з використанням автоматичної вогнепальної зброї - автомата «ZASTAVA» М 70 АВ 2, калібру 7,62 х 39мм, прицільно обстріляв автомобіль Мерседес державний номер АА4422НШ в якому їхали водій К.В.М., охоронець Ф.Ю.В. та Д.С.В.

В результаті скоєних умисних дій, Д.В.М., С.О.Р., Б.Я.Т., П.О.Р., Б.П.П. та невідновлена досудовим слідством особа діючи на замовлення не встановленої особи, за попередньою змовою групою осіб, способом небезпечним для життя багатьох осіб, з метою приховати вчинений злочин, намагалися вчинити вбивство, вчинивши всі дії, які вважали необхідними для закінчення злочину, однак злочин не закінчили по незалежним від своєї волі причинам, оскільки не змогли заподіяти Д.С.В., К.В.М., Ф.Ю.В. смертельних поранень.

З огляду на викладене, з метою об'єктивного з'ясування всіх обставин та істини у справі та встановлення чи приховує Б.Я.Т. свідомо яку-небудь інформацію про обставини і деталі замаху на умисне вбивство, показання Б.Я.Т. потребують додаткової перевірки шляхом проведення судово-психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа.

Для проведення даного дослідження необхідні спеціальні знання, досвід роботи в галузі психофізіології, а також спеціальне обладнання. Крім того ж необхідний незалежний фахівець, що володіє достатніми знаннями в зазначеній галузі, обладнанням і досвідом роботи.

На даний час в Україні досвід проведення судово-психофізіологічних експертиз з використанням поліграфа мають незалежні фахівці ПП «Українське бюро психофізіологічних досліджень та безпеки», що спеціалізуються на проведенні вказаних досліджень.

Відповідно до ст.40 КПК України, при провадженні досудового слідства всі процесуальні рішення про спрямування слідства і провадження своєчасних слідчих дій слідчий приймає самостійно з метою повного, всебічного та об'єктивного дослідження обставин справи. Відповідно до п.1 ст.69 КПК України, експертом у кримінальному провадженні є особа, що володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, яка має право відповідно до Закону України "Про судову експертизу" на проведення експертизи, та якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, і дати висновок з питань, що виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Відповідно до ч.4 ст.7 Закону України «Про судову експертизу», для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, можуть залучатися крім судових експертів також інші фахівці з відповідних галузей знань.

Враховуючи, що причин і підстав, передбачених п.2 ст.69 КПК України, для відмови у залученні в якості експерта, спеціаліста ПП «Українське бюро психофізіологічних досліджень та безпеки» - Усікова Ігоря Петровича немає, керуючись ст.ст. ст. 110, 242, 243 КПК України, а також ч.4 ст.7, ч.2 ст.9, ч.1 ст.10 Закону України «Про судову експертизу», -

ПОСТАНОВИВ:

1. Призначити в кримінальному провадженні судову-психофізіологічну експертизу з використанням поліграфа, проведення якої доручити спеціалісту ПП «Українське бюро психофізіологічних досліджень та безпеки» Усікову Ігорю Петровичу, якого залучити в якості експерта.

2. На вирішення експертизи поставити наступні питання:

2.1 Чи відомі Б.Я.Т. які-небудь деталі та обставини, які мають відношення до підготовки і здійснення замаху на вбивство потерпілого Д.С.В, що мало місце 28.07.2015 р. по вул. Гната Юри, м.Київ:

- місце, з якого стріляли в автомобіль
- будинок, в якому живе потерпілий
- зброю, з якої стріляли в потерпілого
- потерпілого
- водія, який возить потерпілого
- охоронця потерпілого
- центральний вхід в банк, де працює потерпілий

2.2 Чи вчиняв Б.Я.Т. які-небудь умисні дії при підготовці та виконанні замаху на вбивство потерпілого Д.С.В?

2.3 Якщо Б.Я.Т. умисно брав участь у підготовці замаху на вбивство потерпілого Д.С.В, то чи отримував він завдання від С.О.Р що йому потрібно робити?

2.4 Якщо Б.Я.Т. умисно брав участь у підготовці замаху на вбивство потерпілого, то чи отримував він від кого-небудь гроші або іншу подяку за участь в цьому?

2.5 Чи відомо Б.Я.Т. хто стріляв в автомобіль Мерседес держ.номер АА4422НШ., а саме С.О.Р?

2.6 Чи допомагав Б.Я.Т. відразу після замаху на умисне вбивство втікати з місця події тим, хто стріляв в потерпілого?

2.7 Чи бачив Б.Я.Т. зброю з якої стріляли в автомобіль потерпілого Д.С.В та чи тримав він дану зброю в своїх руках до замаху на умисне вбивство Д.С.В?

2.8 Чи узгоджуються виявлені в ході дослідження з використанням поліграфа психофізіологічні реакції Б.Я.Т. на питання про обставини замаху на вбивство потерпілого з його вербальними відповідями?

3. Для дослідження експерту направити:

- фото потерпілих
- фото центрального входу в банк, де працює потерпілий.;
- фото зброї, з якої стріляли в потерпілого.;
- фото будинку, в якому живе потерпілий;
- фото місця з якого стріляли в автомобіль потерпілого

4. Судово-психофізіологічну експертизу з використанням поліграфа провести в приміщенні Черкаського слідчого ізолятора Управління Державної пенітенціарної служби України в Черкаській області. Для проведення

експертизи начальникові Черкаського слідчого ізолятора Управління Державної пенітенціарної служби України в Черкаській області забезпечити необхідні умови для проведення призначеної експертизи в окремому, звукоізольованому приміщенні. Дане приміщення має бути обладнане розеткою електроживлення, столом, мати два стільці, один з яких не повинен бути прикрученим до підлоги, так як необхідний для установки під ніжки стільця спеціальних датчиків руху. Для проведення експертизи в умовах СІЗО дозволити експерту-поліграфологу пронести необхідну апаратуру-ноутбук, поліграф, відеокамеру та інші необхідні для роботи предмети.

5. Для проведення експертизи начальникові Черкаського слідчого ізолятора Управління Державної пенітенціарної служби України в Черкаській області видати експерту-поліграфологу арештованого Б.Я.Т.

6. Копію цієї постанови для виконання направити начальникові Черкаського слідчого ізолятора Управління Державної пенітенціарної служби України в Черкаській області та директору ПП «Українське бюро психофізіологічних досліджень та безпеки» Усікову Ігорю Петровичу.

7. При необхідності надати експерту для вивчення матеріали кримінального провадження № 0001 .

**Старший слідчий в ОВС
ГСУ МВС України**

С.П.Ш

Додаток 11.

**Черкаський слідчий ізолятор
Управління Державної
пенітенціарної служби
в Черкаській області**

Із службовою необхідністю прошу видати старшому слідчому в ОВС ГСУ МВС України **С.П.Ш** (посвідчення номер УЦА ...), захиснику **П.И.Б** та експерту-поліграфологу **Усікову Ігорю Петровичу** (посвідчення № ПФД 0001 від 23.07.2007), арештованого **Б.Я.Т.**, 1980 року народження, який рахується за ГСУ МВС України та просимо надати дозвіл на занесення на територію установи наступних предметів:

1. Комп'ютерного поліграфа із датчиками до нього.
2. Ноутбук «Самсунг R 20».

3. Відеокамеру «Панасонік» зі штативом до неї.

**Старший слідчий в ОВС
ГСУ МВС України**

С.П.Ш

Справа № 204=/2012
Провадження по справі № 129=2013

У Х В А Л А

19.04.2013 року Гайсинський районний суд Вінницької області в складі: головуєчого судді Ковчежнюка В. М.

при секретарях Климик Л. І., Кучеренку В. В.

з участю прокурора Романової Л. М.,

адвокатів Сохацького А.М., Човганюк А. М.

розглянувши у відкритому судовому засіданні кримінальну справу про обвинувачення:

- ОСОБА 1 в скоєнні злочинів, передбачених ч.ч.2,3 ст.27, ч.3 ст.28, ч.2 ст.366, ч.ч.3,5 ст.27, ч.5 ст.191, ч.2 ст.209, ч.3 ст.364, ч.3 ст.191 КК України;
- ОСОБА 2 в скоєнні злочинів, передбачених ч.2 ст.27, ч.5 ст.191, ч.2 ст.27, ч.3 ст.28, ч.2 ст.366 КК України;
- ОСОБА 3 в скоєнні злочинів, передбачених ч.5 ст.27, ч.3 ст.28, ч.2 ст.366, ч.5 ст.27, ч.5 ст.191, ч.2 ст.209, ч.5 ст.27, ч.3 ст.191 КК України;
- ОСОБА 4 в скоєнні злочинів, передбачених ч.5 ст.27, ч.5 ст.191, ч.5 ст.27, ч.3 ст.28, ч.2 ст.366, ч.5 ст.27, ч.3 ст.191 КК України;
- ОСОБА 5 в скоєнні злочинів, передбачених ч.2 ст.366, ч.5 ст.191 КК України, -

Встановив:

Прокурор заявила клопотання про призначення судово-психофізіологічної експертизи на предмет правдивості тверджень підсудних про обставини пред'явлених їм обвинувачень, проведення експертизи доручити експерту – поліграфологу Українського бюро психофізіологічних досліджень та безпеки (м. Київ, вул. Артема- 40а); ОСОБА 1, ОСОБА 2, ОСОБА 5 від експертизи відмовились, ОСОБА 3 та ОСОБА 4 на її проведення погодились, у зв'язку з чим прокурор просила порушити перед експертами питання про правдивість їх тверджень щодо участі в скоєнні злочинів ОСОБА 1, які остання категорично заперечила і зажадала порушити перед експертом питання ОСОБА 3 про її виконання дезінфекційних, дератизаційних, дезінсекційних робіт в дошкільних навчальних закладах м. Гайсина, а ОСОБА

4 – виконання її посадових обов'язків комірника Гайсинської СЕС, що в свою чергу заперечила ОСОБА 1

З урахуванням позицій учасників розгляду справи, змісту її матеріалів та вимог закону, з метою повного, всебічного, об'єктивного дослідження всіх обставин справи у тому числі використанням знань, умінь і навичок фахівця в галузі психофізіології, суд визнає за необхідне клопотання задовільнити, призначити судово-психофізіологічну експертизу, попередити експерта про кримінальну відповідальність за ст. 384, 385 КК України.

Експертні питання формулювати з урахуванням прав підсудних на відмову від проведення експертизи і від дачі показань.

Керуючись ст.ст. 75,77,196, 273 КПК України –

Ухвалив:

Клопотання прокурора задовільнити.

Призначити в цій кримінальній справі судово-психофізіологічну експертизу, проведення якої доручити експерту – поліграфологу Українського бюро психофізіологічних досліджень та безпеки (м. Київ, вул. Артема- 40а), попередити його про кримінальну відповідальність за ст.ст. 384,385 КК України за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, роз'яснити ОСОБА 3 та ОСОБА 4 передбачені ст. 197 КПК України права, в тому числі право відмовитися в будь-який час від проведення експертизи.

Перед експертом порушити такі питання:

Чи правдиві твердження ОСОБА 3 про те, що:

- 1). ОСОБА 1 запропонувала їй зареєструватися приватним підприємцем для того, щоб заробляти гроші ?
- 2). ОСОБА 1 давала їй вказівки укласти договори протягом 2008р.- 2010р. з Гайсинською міською радою та Гайсинською ЖЕК на проведення дератизаційних, дезінсекційних та дезінфекційних робіт і визначала при цьому суми грошей, які необхідно вказувати в договорах ?
- 3). ОСОБА 1 протягом 2008-2011 р.р. отримувала від ОСОБА 3 гроші за договорами на проведення дератизаційних, дезінсекційних та дезінфекційних робіт ?
- 4). В лютому 2011р. ОСОБА 3 за вказівкою ОСОБА 1 передавала М.В.І. гроші в приміщенні Гайсинської філії “Ощадбанку” ?
- 5). Діяльність по укладенню договорів на дератизаційні, дезінсекційні та дезінфекційні роботи організувала, розподіляла ролі і функції, контролювала надходження грошей і забиравала гроші у ОСОБА 3 – ОСОБА 1?
- 6). ОСОБА 1 в кінці 2010 р. дала вказівку ОСОБА 3 поставити на трьох чистих аркушах паперу печатку приватного підприємця ОСОБА 3 і останню цю вказівку виконала ?
- 7). ОСОБА 3 один раз виконувала договір по дезінфекції, дератизації, дезінсекції дошкільного навчального закладу м. Гайсина ?

- Чи правдиві твердження ОСОБА 4 про те, що:

1). ОСОБА 1 під час прийняття на посаду молодшої медичної сестри баклабораторії Гайсинської СЕС дала їй вказівку допомагати ОСОБА 3 по договорах на дератизацію, дезінфекцію і дезінсекцію різних об'єктів м. Гайсина і Гайсинського району ?

2). ОСОБА 1 контролювала роботу ОСОБА 4 і давала їй вказівки по роботі з договорами на дератизацію, дезінсекцію та дезінфекцію в дошкільних навчальних закладах, підвальних приміщеннях багатоповерхових будинків та в приватних будинках жителів м. Гайсина ?

3). ОСОБА 3 розповідала ОСОБА 4 про те, що ОСОБА 3 знімала гроші по договорах на дератизацію, дезінсекцію, дезінфекцію зі свого рахунку в банку і передавала їх ОСОБА 1?

4). В січні 2011р. ОСОБА 4 в кабінеті ОСОБА 1 за вказівкою останньої підписала чотири договори на проведення дератизаційних, дезінсекційних та дезінфекційних робіт між ПП ОСОБА 3 та Гайсинською міською радою?

5). ОСОБА 4 не виконувала посадові обов'язки молодшої медичної сестри баклабораторії Гайсинської СЕС, а весь час протягом 2008 – 2011 р.р. за вказівками ОСОБА 1 була зайнята договорами на дератизаційні, дезінсекційні та дезінфекційні роботи ?

6). ОСОБА 1 застерігала ОСОБА 4 нікому не розповідати, що ОСОБА 4 підписувала в кабінеті у ОСОБА 1 в січні 2011р. від імені ОСОБА 3 чотири договори на дератизаційні, дезінсекційні та дезінфекційні роботи ?

Підсудним ОСОБА 3 та ОСОБА 4 з'явитися для проведення експертизи, надати експерту матеріали цієї кримінальної справи.

Експертизу виконати до 25.05.2013 р. і повідомити про це Гайсинському районному суду.

Ухвала оскарженню не підлягає.

Суддя:підпис.

Копія вірна.

Оригінал ухвали знаходиться в кримінальній справі № 204/3187/2013

Гайсинського районного суду.

Голова суду

В.М. Ковчежнюк

Додаток 12.

ПОСТАНОВА
про закриття кримінального провадження

місто Черкаси

29 квітня 2013 року

Старший прокурор відділу процесуального керівництва при провадженні досудового розслідування органами внутрішніх справ та підтримання державного обвинувачення управління прокуратури Черкаської області юрист 1 класу Кочерга О.В., розглянувши матеріали досудового розслідування, відомості про яке внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань 02.03.2013 під № 120=181 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України, -

ВСТАНОВИВ:

Звенигородською міжрайонною прокуратурою Черкаської області 09.12.2006 порушено кримінальну справу № 071=89 за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України, за фактом умисного вбивства К.А.С.

Досудовим слідством встановлено, що до вчинення даного злочину може бути причетна А.(К.) Т.О. - мати померлого К.А.С., у зв'язку з чим остання 11.12.2010 затримана в порядку ст. 115 КПК України (в редакції 1960 року).

У даній кримінальній справі 09.03.2011 складено обвинувальний висновок, який після затвердження прокуратурою Черкаської області разом із матеріалами кримінальної справи направлений до суду в порядку ст. 232 КПК України.

За результатами судового розгляду кримінальної справи через недостатність доказів винуватості А.Т.О., суперечливих даних, які були покладені в основу обвинувачення, та з інших підстав Звенигородським районним судом Черкаської області 12.12.2011 кримінальна справа направлена на додаткове розслідування.

У зв'язку із невиконанням вказівок суду, неусуненням однобічності і неповноти досудового слідства, Звенигородським районним судом Черкаської області 03.08.2012 вдруге, а 29.11.2012 втретє кримінальну справу направлено на додаткове розслідування.

У зв'язку із набранням чинності Кримінальним процесуальним кодексом України 02.03.2013 відомості про кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 115 КК України, внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань та присвоєно № 120=181, після чого 04.03.2013 А.Т.О. повідомлено про підозру у вчиненні даного кримінального правопорушення та допитано в якості підозрюваної.

Вивченням матеріалів кримінального провадження встановлено, що досудове розслідування проведено з порушенням вимог чинного кримінального процесуального законодавства щодо всебічного, повного та неупередженого дослідження усіх обставин провадження, а органом досудового розслідування не доведено сукупності об'єктивних та суб'єктивних ознак, які б підтверджували вчинення А.Т.О. інкримінованого їй злочину.

Зокрема, упродовж всього розслідування, яке тривало з 2006 по 2013 рік, не здобуто будь-яких об'єктивних доказів, які б підтверджували версію обвинувачення щодо вчинення вбивства саме А.Т.О.

Так, єдиними доказами, на які посилається орган досудового розслідування та які покладено в основу обвинувачення і підозри, є визнавальні покази самої А.Т.О., надані нею в грудні 2010 року, та висновок судово-психологічної експертизи від 04.03.2011 № 217-ПС, який має опосередкований та рекомендаційний характер, оскільки індивідуально-психологічні особливості та сама ситуація допиту і відтворення обставин і обстановки події впливали на стан А.Т.О.

Крім зазначеного, у підтвердження вказаної версії слідством наведено покази колишнього чоловіка обвинуваченої - Ковалю С.П., які ґрунтуються виключно на його припущеннях та власних міркуваннях, з яким після загибелі спільного сина у обвинуваченої склались неприємні відносини, та не підкріплені іншими доказами у їх сукупності.

Слідством не усунуто суперечностей щодо механізму, кількості та послідовності нанесення тілесних ушкоджень К.А.С., не перевірено можливості їх нанесення старим іржавим ножом, який було визнано знаряддям злочину, що не узгоджується із фототаблицею до протоколу огляду місця події, висновком судово-медичної експертизи від 09.12.2006 № 184/24 та допитом судово-медичного експерта, згідно якого К.А.С. було нанесено з великою силою предметом із гостро заточеними краями близько 8 ударів у вигляді глибоких ран шиї та рук, а пальці лівої руки були майже ампутовані.

Орган досудового розслідування залишив поза увагою невідповідність визнавальних показів А.Т.О. щодо механізму, кількості та послідовності нанесення ножових ударів К.А.С., зафіксованих у різних процесуальних документах. Так, у первинних визнавальних показах А.Т.О. вказувала, що ненавмисно нанесла один удар К.А.С. в шию старим іржавим ножом. В окремих протоколах слідчих дій вона зазначала, що в К. А.С. були поранені обидві руки,

в інших – що була поранена лише ліва рука. Вказані невідповідності в показах А.Т.О. можуть свідчити про те, що вона не була в повній мірі обізнана про обставини нанесення К. А.С. тілесних ушкоджень.

Крім того, в ході досудового слідства так і не було виявлено знаряддя вчинення злочину.

Зібрані матеріали кримінального провадження про час сварки А.Т.О. і К.А.С. та нанесення останньому тілесних ушкоджень не узгоджуються між собою. Так, за результатами проведеного в ході судового слідства відтворення моменту зустрічі свідка Л. Т.М. та крику підозрюваної, яка виявила труп сина, встановлено, що на сварку та нанесення тілесних ушкоджень у А.Т.О. було не більше, ніж півтори хвилини. Питання, протягом якого часу К.А.С. після нанесення йому тілесних ушкоджень міг втратити велику кількість крові та протягом якого часу після цього настала його смерть, з урахуванням зазначеного вище часу і до моменту виявлення свідками А.Т.О. поруч із трупом сина, ні слідством ні судом не вивчалось.

Мотив вчинення злочину А.Т.О., який за версією органу досудового розслідування полягав у тому, що мати у пориві некерованого гніву (який, за свідченнями свідків та висновків фахівців, був їй непритаманний) за паління цигарок жорстоко вбила власного єдиного сина, має суперечливий та необ'єктивний характер.

В повному обсязі не перевірено причетність Р.О.О. та Г.Ю.А. до вчинення даного злочину. В ході досудового розслідування належним чином не досліджено покази свідків (Б.О.М., Л.Ю.А., Щ.О.М., М.Л.М., Л.Н.А., З.В.М.) про те, що Р.О.О. мав негативний вплив на потерпілого, часто з ним безпідставно вчиняв сварки, знущався над ним, наносив тілесні ушкодження, відбирав належні К.А.С. речі та грошові кошти. Слідством повністю залишено поза увагою покази свідків Л.О.Й. та Л.А.Р., які бачили, що потерпілий в день вбивства близько 11 години спілкувався із незнайомим свідкам хлопцем, який був нижчого зросту, ніж потерпілий.

Поряд з цим, органом досудового розслідування не враховано висновок центру практичної психології від 12.10.2009 про те, що ймовірно нападник був нижчого зросту, ніж потерпілий, тоді як А.Т.О. має вищий зріст, ніж її покійний син.

Згідно з висновком амбулаторної комплексної судово-психолого-психіатричної експертизи від 19.01.2011 встановлено, що в ході проведення експертизи А.Т.О. заперечила свою причетність до вбивства сина та пояснила, що зізнатися у злочині, який вона не вчиняла, її примусили працівники міліції.

Відповідно до висновку від 22.03.2013 № 89 проведеної із А.Т.О. психофізіологічної експертизи із застосуванням поліграфа встановлено правдивість її свідчень щодо непричетності до вчинення вбивства свого сина К.А.С.

Таким чином, досудовим розслідуванням у кримінальному провадженні № 120=181 за підозрою А.Т.О. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України, не встановлено та не зібрано достатньо доказів, які б підтверджували вчинення нею умисного вбивства К. А.С.

З огляду на викладене, кримінальне провадження щодо А.Т.О. за підозрою у вчиненні нею кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України, підлягає закриттю на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України у зв'язку з невстановленням доказів для доведення її винуватості в суді.

Враховуючи викладене, керуючись ст. 2, ч. 2 ст. 9, ст. 17, ст. 36, п. 1. ч. 2 ст. 283, п. 3 ч. 1, ч. ч. 3-5 ст. 284 КПК України, -

ПОСТАНОВИВ :

1. Кримінальне провадження № 120=181 від 02.03.2013 щодо підозрюваної А.Т.О. у вчиненні нею кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України, - закрити у зв'язку з невстановленням доказів для доведення її винуватості в суді.

2. Досудове розслідування у кримінальному провадженні № 12013250020000181 щодо кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України, за фактом вбивства К.А.С. продовжувати у відповідності з вимогами кримінального процесуального законодавства.

3. Копію постанови про закриття кримінального провадження надіслати потерпілому, підозрюваній та її захиснику.

4. Копію постанови направити прокурору Черкаської області.

**Старший прокурор відділу
прокуратури області
юрист 1 класу**

О. Кочерга

Єдиний унікальний номер:
Провадження №

УХВАЛА

03.03.2014 року Мостиський районний суд Львівської області в складі колегії суддів:
головуючого - судді Джали С.Ю.,
суддів - Стеценка Я.С. та Борисенка В.В.,
за участю секретаря - Рушеляк Г.С.,
прокурора - Пітко А.Я.,
захисників-адвокатів – Волкуна О.Р., Рудакевича Ю.Ю. та Бочуляка Ю.І.,
перекладача - Нарушевічуса В.А.,
розглянувши у відкритому судовому засіданні в приміщенні залу суду в м.Мостиська матеріали кримінального провадження про обвинувачення у вчиненні злочинів, передбачених ч.3 ст.305, ч.3 ст.307 КК України,-

ВСТАНОВИВ:

В судовому засіданні захисник Рудакевич Ю.Ю. заявив клопотання про проведення по справі психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа щодо обвинуваченого Олетаса, на вирішення якої просить поставити наступні питання:

Чи знав про наявність психотропної речовини в бензобаку автомобіля марки «Сітроен», яким він прямував через кордон України 19.02.2013р.?

Чи вступав у змову з іншими особами, зокрема з , з метою незаконного переміщення через державний кордон України психотропної речовини?

Чи мав на меті збути на території України психотропну речовину іншим особам та за винагороду?

Виконання експертизи просить доручити експерту Українського бюро психофізіологічних досліджень та безпеки Усікову І.П. та просить покласти оплату за проведення експертизи на сторону захисту.

Заслухавши думку учасників судового розгляду, суд вважає, що відповідно до вимог ст.ст.242, 243 КПК України з метою повного, об'єктивного, всебічного з'ясування обставин справи, зокрема наявності в діях обвинуваченого умислу на вчинення інкримінованих йому злочинів, є підстави для задоволення вищевказаного клопотання.

На підставі викладеного, керуючись ст.ст.242, 243, 350 КПК України, суд –

УХВАЛИВ:

Провести по даній справі психофізіологічну експертизу з використанням поліграфа щодо обвинуваченого , на вирішення якої просить поставити наступні питання:

Чи знав про наявність психотропної речовини в бензобаку автомобіля марки «Сітроен», яким він прямував через кордон України 19.02.2013р.?

Чи вступав у змову з іншими особами, зокрема з , з метою незаконного переміщення через державний кордон України психотропної речовини?

Чи мав на меті збути на території України психотропну речовину іншим особам та за винагороду?

Виконання експертизи доручити експерту Українського бюро психофізіологічних досліджень та безпеки Усікову І.П. в приміщенні Львівського слідчого ізолятора №19 Управління Державної

пенітенціарної служби України у Львівській області.

Попередити експерта про кримінальну відповідальність за ст.ст.384, 385 КК України.

В розпорядження експерта надати матеріали кримінальної справи.

Оплату за проведення експертизи на сторону захисту (захисника Рудакевича Ю.Ю. та обвинуваченого).

Встановити строк виконання даної ухвали 1 (один) місяць.

Копію ухвали направити начальнику Львівського слідчого ізолятора №19 Управління Державної пенітенціарної служби України у Львівській області, якого зобов'язати видати обвинуваченого для проведення експертизи, виділити необхідне для

проведення експертизи приміщення та допустити в таке експерта Усікова І.П. з необхідними для проведення експертизи технічними приладами.

Ухвала окремому оскарженню не підлягає.

Головуючий (підпис) С.Ю. Джала

Суддя (підпис) Я.Є. Стецик

Суддя (підпис) В.В. Борисенко

З оригіналом згідно:

Головуючий

С.Ю. Джала

У К Р А І Н А
МОСТИСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

81300, Львівська область, м.Мостиська, вул.Трушевського,1/9. Тел./факс: (03234) 4-12-37, e-mail: inbox@ms.fv.court.gov.ua

04.03.2014р. №

Начальнику Львівського слідчого ізолятора №19
Гальчишаку Б.С.

м. Львів, вул.Городоцька,20

Мостиський районний суд направляє на виконання копію ухвали суду від 03.03.2014р.
по кримінальній справі провадження № _____ про обвинувачення _____
у вчиненні злочинів,
передбачених ч.3 ст.305, ч.3 ст.307 КК України в частині зобов'язання видати
обвинуваченого _____ для проведення експертизи, виділити необхідне для
проведення експертизи приміщення та допустити в таке експерта Усікова І.П. з необхідними
для проведення експертизи технічними приладами (поліграфом, відеокамерою, ноутбуком і
т.і.).

Зокрема, просимо виділити звукоізольоване приміщення з електричними розетками,
столом і стільцями, один з яких не має бути прикрученим до підлоги, оскільки це необхідно
для встановлення під ніжки стільця спеціальних датчиків та з температурою повітря не
нижче 20 градусів Цельсія.

Додаток: копія ухвали суду від 03.03.2014р.

Суддя

С.Ю.Джала

Адреса Укрбюро ПФДБ:
04053 м.Київ, вул. Артема, 40 «а»
www.spfi.com.us
mrusip@gmail.com
Телефони: +38050-4755286; +38097-4079064;

ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ ПОСІБНИКА:

Мотлях Олександр Іванович – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ.

Науковець і практикуючий поліграфолог. Дослідженням поліграфа почав займатися з 2005 року. У 2014 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 на тему: «Інструментальна діагностика достовірності вербальної інформації та використання її результатів у кримінальному провадженні», присвячену проблематиці наукових і практичних питань, пов'язаних із використанням поліграфа у вітчизняному кримінальному судочинстві. Атестат професора МОН України отримав у вересні 2015 року. Того ж 2014 року пройшов навчання в Центрі курсової підготовки Українського бюро психофізіологічних досліджень та безпеки та отримав свідоцтво відповідно курсу цільового призначення за програмою «Застосування поліграфа при проведенні розслідувань і роботи з кадрами» в обсязі 220 академічних годин (свідоцтво № 037/14). Окрім того, отримав сертифікат про проходження курсу семінарських занять за програмою «Психологічна оцінка достовірності інформації, що повідомляється на основі вербальних і невербальних критеріїв», методичні основи якої використовуються при проведенні судових психофізіологічних експертиз за відео-аудіо матеріалами слідчих (розшукових) дій.

Сфера наукових досліджень – кримінальний процес, криміналістика, судова експертиза. Автор та співавтор понад 100 наукових, навчальних та навчально-методичних праць, більшість з яких присвячені дослідженню науково-технічного приладу поліграфа.

З часу заснування Громадської організації «Колегія поліграфологів України» (2013 р.), зарахований до її складу за активну участь у діяльності щодо становлення поліграфа в Україні і нині є членом Координаційної ради цієї Колегії.

Усіков Ігор Петрович – експерт-поліграфолог, має вищу юридичну освіту за спеціальністю «Правознавство», досвід слідчої роботи в правоохоронних органах МВС України з 1986 по 2006 р.р., підполковник міліції у відставці. У даний час директор Українського бюро психофізіологічних досліджень та безпеки, Голова громадської організації «Колегія поліграфологів України», голова Координаційної ради Колегії.

Загальний досвід проведення опитувань з використанням поліграфа з 2007 року. Досвід судово-експертної діяльності використання поліграфа з 2009 року.

Усіков І. П. пройшов базовий спеціальний курс навчання в школі поліграфологів ЗАТ «Група «ЕПОС» в м. Москві за програмою: «Застосування поліграфа при службових перевірках і кадровому підборі» (свідоцтво № 006945 від 20.04.2007 р.). Пройшов:

- курси підвищення кваліфікації за програмою «Підвищення професійної майстерності при використанні поліграфа в Україні при проведенні розслідувань та роботі з кадрами» (свідоцтво №02\07 від 26.12.2007 р.);

- короткотривалі курси підвищення професійної кваліфікації Американського міжнародного інституту поліграфа (Стогбридж, штат Атланта) по програмі „Емпірична валідність методу зон порівняння”. Методики тестування – тести Бакстера (Backster's Tecnique), ЮТА (UtahZone Comparison Technique), федеральний ZCT (Federal ZCT), тести DLST. Емпірична система оцінки – ESS. (сертифікат від 03.05.2013 виданий директором Чаком Слапські);

- короткотривалі курси підвищення професійної кваліфікації Американської академії науково-слідчого навчання (Філадельфія, штат Пенсильванія) за програмою „Ефективні техніки інтерв'ю. Інтегрована техніка зон порівняння – IZCT. Техніка горизонтального обрахунку поліграм – HSS». (сертифікат від 30.08.2013 виданий директором Натаном Гордоном).